

Matija Škrbec

**Spomini in reminiscence
na katoliško gibanje
med Slovenci zadnjih 35 let**

[Spittal, 1948], 65 str.

ŠKRBEC MATIJA

SPOMINI
IN
REMINISCENCE

NA KATOLIŠKO GIBANJE
MED SLOVENCMI ZADNJIH 35 LET

29. oktobra 1918. sem gledal skozi okno stolnega župnišča v Ljubljani na ulice, kjer so se valile ogromne množice, ki so groslavljale "osvobojenje". Tesno mi je bilo pri srcu! Kaj se bo razvilo iz tega? To vprašanje mi je ležalo kot mora na duši. In utrujen se vlečem na divan. Nisem zaspal, toda kot v neki omamici sem zagledal pred seboj mrtvaški voz prvega razreda ljubljanskega pogrebnege zavoda in velik mrtvaški spreved pred seboj...

Od tistega dne me je neprestano spremljala težka misel, da pride nad slovenski narod velik pogrebni dan; vedno mi je stalo pred očmi, kar sta napovedovala pokojna dr. Evgen Lampe in dr. Ivan Sušteršič,

Bilo je v zimi l. 1917./18. takrat je bilo jasno že, da propade v narodu politična smer dr. Ivana Sušteršiča. V obednici sva zvečer sedela sama z dr. Lampetom in molčala. Pa pretrgam molk in vprašam dr. Lampeta: "Kaj pravite, g. doktor, kakšne bodo posledice vsega tega"? Dr. Lampe se obrne s svojim orlovskim pogledom proti meni, nekaj časa molči, na to pa polagoma kot bi tehtal vsako besedo, spregovori rekoč: "Prišlo bo do popolnega razsula, in na popolnih razvalinah bo treba vse popolnoma znova graditi..." In nekoč mi je že v Jugoslaviji rekel dr. Ivan Sušteršič: "Nikar ne sodelujte s to stranko - S.L.S. - in ne s temi ljudmi, ker je vse to zgrajeno na nemoralnosti in ne bo imelo božjega blagoslova..."

Dr. Evgen Lampe, ki je žrtvoval vse svoje življenske sile na predku katoliške misli in slovenskega naroda je umrl, zavržen in oklevetan od svojega lastnega naroda. Dr. Ivan Sušteršič, ki je enako vse svoje življenje posvetil borbi za slovenski narod in katoliški zamisli javnega življenja, je moral bežati v tujino, zavržen od lastnega naroda, preklinjan kot izdajalec...

Vsa leta bivše Jugoslavije se nisem mogel otresti te misli, da vsa politika slovenskega naroda ne bo imela blagoslova in da pride bridka usoda nad narod, ki je tako krivično zavrgel one, ki so se borili za njega...

Na Vnebohod zvečer 1945. se je zgrinjalo ca. 20.000 slovenskih beguncev na Ljubelju pred vhodom v tunel na Koroško. Vse se je mešalo: vojaki, civili, ženske, moški, otroci, avtomobili, tanki, ljudje in živina... Bila je strahovita mešanica! Od Tržiča sem je pritiskal krvoločni sovražnik in nam grozil, da nas zajame in pobije. Iz Koroške so prihajali glasovi, da so nam komunistični partizani zaprli pot in beg. - Sedel sem na klopi pred leseno barako, ki je takrat stala na bregu v bližini vhoda v tunel in zrl na množico, ki se je gnetla pred tunelom in taborila po pobočjih. Pa mi je zopet prišla misel: Morda sedaj prihaja usodno zlo, razsulo in pogreb... In ko so odvedli ca. 11.000 naših najboljših - slovenske vojake - domobrance in četnike - ter precej civilistov nazaj v domovino v roke morilcem in so prihajala strašna poročila o pokolju nad njimi, me je zopet neprestano mučila misel: Morda je vse to posledica naših grehov...? Kar ne morem se otresti misli, da bomo toliko časa v begunstvu, kolikor časa je moral bivati v begunstvu dr. Ivan Sušteršič - kot izgnanec slovenskega naroda...

Sam Bog ve, če in v koliko so opravičene moje težke misli in sumnje... Božja pota so nam pogosto skrita in temna. Resnica se nam bo odkrila šele v večnosti...

Toda že trideset let nosim v sebi misel, da sem dolžan res-

nici in dobremu imenu pokojnih dr. Ivana Šušteršiča in dr. Evgena Lampeta napisati resnico o njunem mišljenju in delu, ter popraviti krivične sodbe o njima, ki jih je v toliki meri zagrešila demoralizirana politika v slovenskem narodu. Velik del politične zgodovine zadnjih trideset let je več ali manj potvorjeno! Resnica se večkrat zapisati ni smela!

Od več strani sem že dobil pobudo, posebno od strani mlajših inteligentov, naj napišem spomine iz te dobe, posebno pa kolikor možno objektivno oni del naše politične zgodovine, ki ga imenujemo "razdor" med mladino in starino med prvo svetovno vojno.

Odlasal sem s tem pisanjem! Prvič ni bilo časa za to, ker so se mi zdela druga dela potrebnejša. Drugič pa sem se bal napisati to zgodovino tako kot jo gledam jaz - recimo skozi svoja očala! Bal sem se tudi, da bo prehudo strgati mnogim mrezo z oči in pokazati v vsej nagoti napake naše politične zgodovine in zatemniti pred narodom idealne slike, ki si jih je ustvaril o nekaterih političnih osebnostih. Tudi strah, da ne bi naša knjižnica dobila krivice, me je odvrčal od tega. Težko je namreč napisati popolnoma objektivno sliko o zamotanih razmerah in v dobi, ko nam še vsem osebna čustva motijo več ali manj jasn pogled in sodbo...

Toda tudi iz napak se učimo! Če bodo kdaj prišle te vrste v javnos, naj bi imele predvsem ta namen, da se naš bodoči rod iz njih uči predvsem eno: Politika katoličanov - ali če hočete katoliška politika - naj bo v svojih ciljih in sredstvih moralna, ali pa je boljše, da je ni!

Če je to res, da se grehi narodov kaznujejo že na tem svetu, potem je morala biti nekje krivda našega naroda, da je prišlo vse to strašno gorje nad njega. Kje je tragična krivda našega naroda? Meni se dozdeva, da ta leži v nazorih, pojavih in dogodkih, ki so se pokazali v borbi med starino in mladino že med prvo svetovno vojno in ki se ponavljajo kakor izvirni greh zadnjih trideset let med nami! Morda se motim! Errare humanum est! Eno pa je gotovo: Iz napak preteklosti se učimo za bodočnost!

Kakor rdeča nit se vleče skozi več kot trideset let vedno se ponavljajoče "mladinstvo", strujanje, fronderstvo, nezrelo kritikasterstvo, neka večkrat bolna ambicioznost dela naše mladine, ki povzroča težke spore in nečedne osebne boje. V najtežjih dobah slovenske zgodovine se je razbijala enotna fronta katoliško mislečih, pa tudi enotna fronta slovenskega naroda, v malenkostnih sporih so se izčrpavale ne samo narodne moči, marveč tudi katoliška dejavnost. Nikdar bi ne bil komunizem v slovenskem narodu, posebno ne med katoliško mislečimi, žel toliko uspehov, kot jih je, ko bi ne bili ti vedni spori razkrajali katoliške edinosti, katoliške dejavnosti in tudi katoliške miselnosti. Radi teh sporov je narod izgubljal orientacije, zaupanje v vodstvo in tudi zaupanje samega v sebe. Na eni strani je bohotno poganjala med mladino neka megalomanija, ki ni imela smisla za stvarnost, na drugi strani pa ob teh pojavih malodušnost in zagrenjenost. Osebnostne sumničevnje in blatenje onih, ki so stali na vodilnih mestih, je rodilo mnogo demoralizacije, zagrenjenosti in nezaupanja med narodom, s čemer so bila pripravljena tla za protikatoliško propagando, posebno za - komunizem.

Ne vem, koliko "mladinskih" gibanj smo že imeli tekom zadnjih trideset let, pa nobeno ni rodilo dobrih sadov, marveč le novo mladinstvo, ki je pošiljalo prejšnje garniture mladincev, ko naj dozorele može, - "v pokoj". Kakor je prejšnja garnitura mladincev delala s svojimi predniki, tako se je na to njim svojim godilo in se godi; lastni grehi se kmalu maščujejo nad njimi samimi. .. Vsaka nova generacija mladincev skuša priti na površje, do vod...

stva, na ta način, da jemlje ugled med narodom onim, ki so ji na poti... z nerganjem, zavijanjem resnice, omalovaževanjem, s sumničanjem, z lažjo in obrekovanjem in končno po načelu: bist du nicht willig - so brauch' ich Gewalt.- Če ni drugače se pa hujska narod, da je treba "izdajalca" pobiti...

Med Poljaki je lani izšlo knjiga Edmunda Osmanczyk-a: "Poljsko vprašanje", v kateri pisatelj skuša z vsem realizmom odkriti napake poljske romantike v javnem življenju, ki se je izčrpala v krvavih žrtvah na barikadah. Poljaki so tudi Slovani! In v slovanskih narodih prevladuje čustvenost, strast, romantika brez pravega realizma. To je vsebina knjige, kakor jo ocenjuje "Die Furche" z dne 17. maja 1947. Osmanczyk brezobzirno odkriva napake poljskega naroda ne za to, da bi ga grdil, marveč za to, da bi mu odprl oči za resnico in realnost, da bi spoznal svoje napake in se učil iz preteklosti za bodočnost!

Ali je med Slovenci možna taka knjiga?!

Doživeli smo popolno razsulo! Treba bo vse znova graditi! V marsičem se bo treba pravzgojiti, da ne bomo kakor otroci v otroškem vrtcu, ki grade za to hišice, da jih podirajo....

Kako sem postal "starin".

Ko sem prišel koncem poletja 1916. v Ljubljano, kamor sem bil nastavljen kot stolni vikar, katoliške družbe po treh letih pastirovanja na deželi skoro več spoznal nisem! Pred prvo svetovno vojno je bila slovenska katoliška skupnost kakor velika družina bratov: povsod edinost in enotnost, ljubezen in pravo prijateljstvo, kamor si prišel, si našel le prijatelje, iskrenost, navdušenje, delavnost za naše skupne ideale, ki nam jih je bil začrtal dr. Mahnič in za njim dr. Aleš Ušeničnik ter katoliški shodi. Bilo je res veselje delati v taki družbi, ko smo vsi delali enotno za iste cilje in tudi po isti taktiki. - Ko pa pridem med prvo svetovno vojno v Ljubljano, sem našel dva tabora med katoliško mislečimi - starine in mladine. Povsod razpor, prepiri, sumničenja, kritika-sterstvo, napadi, ki so večkrat bili zelo blizu histeriji. Vsi napadi so se koncentrirali na tedanjega deželnega glavarja in načelnika S.L.S. dr. Ivana Sušteršiča: On je diktator, vodi stranko le po svoji glavi. Spravil bo kranjsko deželo na kant s svojimi gospodarskimi mahinacijami posebno z Završnico in elektrifikacijo, vozi se z avtomobilom!! tudi njegova žena!! On je avstrijakant, vidi le Kranjsko deželo, je nemško orientiran, drži z Avstrijo, je proti jugoslovanstvu! Začuden sem poslušal deklamacije mladih, "da ni slovenskega naroda", da je le "en jugoslovanski narod" "od Triglava do Črnega morja! Pogosto sem čul od maljših znancev in prijateljev napade na duhovščino, češ - ta ne bo več odločala v našem javnem življenju -- tako podobno, kakor so svoj čas pisali liberalni listi... Čudil sem se temu!

V Ljubljano sem prišel tudi jaz kot nekak "mladin". Govorilo se je, da je dr. Sušteršič proti dr. Kreku, da ga hoče izriniti iz javnega življenja. Kolikortoliko sem temu verjel in sem tudi jaz obsojal dr. Sušteršiča glede tega.

V stolnem župnišču smo v vikarski kuhinji imeli skupno hrano. Med to družbo je bil tudi dr. Evgen Lampe, tedanji "finančni minister" Kranjske dežele, kakor smo rekli. Prvi dan pri večerji nabodem dr. Lampeta: "Kaj se pa kregate v Ljubljani, po deželi je vse mirno, tu pa tak prepir med našimi ljudmi"! Dr. Lampe me pogleda s svojim orlovskim pogledom in mi ostro odgovori: "Vi, mladini, se kregate. Če pa hočeš vedeti, kaj hočejo, pojdi k dr. Kreku pa ga vprašaj. Jaz ne vem, kaj hočejo."

In šel sem k dr. Kreku. Dobil sem ga nekoč pred Ljudskim domom in začneva pogovor. Hotel sem predvsem zvedeti, ali so "mladini" res za razbitje Avstrije in za skupno državo s Srbi. Naravnost ga nisem hotel vprašati o tem, ker sem si mislil, da se bo morda izogibal direktnemu odgovoru. Pa ga vprašam, kakor da bi bil tudi jaz za razbitje Avstrije in za novo jugoslovansko državo s Srbi in pričnem govoriti: "Gospod doktor, kaj bo pa z našim kmetom v novi jugoslovanski državi? V Avstriji štiti našega kmeta visoka carina pred poplavo agrarnih produktov posebno živine. Če pride do skupne države s Srbi, potem tega varstva ne bo več in naša živinoreja, ki je največji vir dohodkov našega kmeta, bo nujno propadla?" Dr. Krek mi na to po svoji živahni navadi odgovori: "Veš, fantič, mi bomo potem Srbom dobavljali plemensko živino in tako se bo izravnilo." Pa sem jasno vedel, pri čem sem!

Menil sem, da po katoliški morali ne smem in ne morem odobravati izdajstva nad državo.

Sklenil sem, da bom v tem sporu popolnoma nevtralen - ne za eno in ne za drugo strujo! Hočem ostati izven vseh teh sporov.

V Ljubljani je tedaj poslovalo več liberalnih knjižnic, kjer je dobivala mladina na razpolago vse vrste knjig in med njimi mnogo takih, ki so bile pohujsljive in cerkveno prepovedane. Katoliška stran ni imela niti ene javne knjižnice. Nekoč to potožim pred dr. Lampetom, da je to za nas škandal, da je treba na vsak način ustanoviti katoliško javno knjižnico, in da bi se jaz zelo rad temu posvetil. Dr. Lampe, ki je bil takrat prepričanja, da sem strupen "mladin", mi pravi: "To bi bilo res zelo potrebno. Veš kaj, pojdi k dr. Kreku. On je predsednik Krščansko socialne zveze, katere naloga je ustanavljati take knjižnice. Zmeni se z njim, ustanovite v okviru KSZ javno knjižnico in jaz Ti bom dal od deželnega odbora za enkrat 300 K podpore v ta namen, kasneje pa še dobiš."

Kmalu na to grem k dr. Kreku v Gospodarsko zvezo. Ko mu razložim svoj načrt radi javne knjižnice Krščanske socialne zveze, je bil ves navdušen nad tem. Obljubil je, da bo takoj sklical občni zbor K.S.Z. in da bom izvoljen ob tej priliki za knjižničarja in da bo tudi Gospodarska zveza prispevala v ta namen 300 K. Na občnem zboru sem bil res kmalu na to izvoljen za knjižničarja z nalogo, da ustvarim javno knjižnico. Ves navdušen sem šel na delo in res kmalu spravil skupaj precejšno število knjig, ki sem jih uredil. Med tem časom so se razmere med starini in mladini vedno bolj zaostrovale. V raznih debatah sem zavračal krivične napade na dr. Sušteršiča in dr. Lampeta kot neosnovane, ne da bi se hotel s tem že opredeliti na to ali drugo stran. To se seveda vse pridno kolportirali dr. Kreku, ki je mislil, da sem postal "starin".

Ko je bila knjižnica prilično urejena in sem že prejel od deželnega odbora podporo, sem odšel nekoč k dr. Kreku v Gospodarsko zvezo, da bi dobil obljubljeno podporo. Dr. Krek pa me je sprejel hladno. Ko mu povem, da sem prišel po denar, ki ga je obljubil za knjižnico K.S.Z., je odkimal z glavo, češ da ne dobim ničesar. Začuden sem ga vprašal: "Kako to, da ne, saj ste obljubili"? Na to mi je odgovoril: "Ti nisi več to, kar si bil..." Vstanem in mu pravim: "Kaj pa ima knjižnica K.S.Z. s tem opravka? Skrajni čas je že, da nehate s tem neumnim sporom. Poravnajte se vendar že enkrat z dr. Sušteršičem..." Krek je postal na to ves razburjen in je bruhal iz sebe, da so mu kar sline letele iz ust... Jaz na to odidem od njega. "kot starin" ter pošljem K.S.Z. pismo, s katerim sem odložil mesto knjižničarja pri K.S.Z.

Se najbolj pa so me odbile od mladinov volitve pri Zadrugi zvezi. Dan pred volitvami pride v stolno župnišče kaplan Štrajhar v našo obednico. Tudi Štrajhar je do takrat bil nekako nevtra-

len še. Pri mizi interpelira dr. Lampeta, kaj misli glede občnega zbora Z.Z. Dr. Lampe mu je odgovoril: "Zvedeli smo, da mladini pobirajo pooblastila posebno po Štajerskem, da bi nas vrgli iz odbora. Radi tega smo zbrali tudi mi mnogo pooblastil in mislim, da imamo večino. Nič ne bomo naredili, Zadrúžna zveza mora ostati, kakor je, ne bomo metali nikogar iz odbora." Štrajhar, ki se je bal, da bi skupina dr. I. Šušteršiča vrgla iz odbora mladine, je vesel na to odšel. Drugi dan so se vršile volitve. Prišlo je nenavadno mnogo zastopnikov iz Štajerske in od tam je bilo pobranih polno pooblastil od strani mladine. Pred volitvami stopi že v dvorani dr. Lampe k dr. Hohnjecu in ga vpraša, kaj mislijo glede volitev. Dr. Hohnjec se mu je najprej izvijal, češ da ne ve. Dr. Lampe pa mu pravi: "Nikar se ne potvarjaj, mi smo tik pred volitvami in je treba vendar vedeti, kaj hočemo." Nato ga nahruli dr. Hohnjec z besedami: "Vi kranjski klerikalci..." Dr. Lampe je takoj vedel, pri čem je. Pri volitvah na to so postavili mladini svojo listo ter zmagali nepričakovano in vrgli ven iz odbora večino pristašev dr. Ivana Šušteršiča... Po občnem zboru je prišel zopet k nam Ivan Štrajhar - ves divji - in na podlagi tega, kar je videl pri občnem zboru Z.Z. - je tudi on postal od takrat naprej zagrizen - starin! Njemu je šla vsa zadeva zelo na živce! Moža je to tako prevzelo, da je kasneje za-padel prav neki psihozi proti mladinom!

Še en moment je bil pri meni osebno posebno merodajen! Ko sem prišel v Ljubljano, sem opazil, da so skoro vsi resnejši duhovniki na strani dr. Ivana Šušteršiča in da obsojajo delovanje takozvanih mladine. Najbolj je bilo zagnano mnenje dr. Aleša Ušeničnika, ki je obžaloval nastope mladine. Tudi škof dr. A.B. Jeglič je bil l. 1916. vsaj še nevtralen. Duhovniške firme kot so bili Finžgar, Izo Cankar, župnik Barle in nekaj mladih kaplanov pa pač niso mogli name vplivati privlačno...

Vzroki razdora.

Nekoč pride na Alojzijeviški vrt g. kaplan A.K. "spreobračat" g. dr. Aleša Ušeničnika. Nekaj časa hodita po vrtu in g. A.K. vneto prepričuje g. Aleša. Ta ga posluša, na to pa vpraša: "Gospod K., prosim povejte mi, v čem pa je razlika med vami in nami"? G. K. odvrne: "Ce pa tako mislite, potem se pa vse neha", in mu obrne hrbet.

Dolgo res ni bilo mogoče razbrati, kaj je vzrok razdora. Zahrbtinih govoric je bilo polno, večinoma osebnih napadov brez resne podlage, vse je bilo nekam zavito v meglo. Ko sem koncem l. 1916. nekoč prišel k dr. I. Šušteršiču prosit za delavstvo slanino, sva prišla v pogovoru tudi na razdor. Rekel mi je na mojo trditve, da ne vem, kaj je pravzaprav v ozadju, to le: "To je vojna psihoza. Razdraženi živci in vojno gorje vedno povzročajo take pojave". Niti najmanjše opazke ni napravil ne proti dr. Kreku, ne proti komu drugemu in to mi je imponiralo!

Ko govorim že o slanini, naj omenjam, da je bila tudi ta predmet napadov na dr. Šušteršiča. Deželni glavar je namreč, mislim, da spomladi l. 1916., odšel v Romunijo in je tam nakupil nekaj wagonov presušene slanine, ki je pač bila nekoliko dražja kot je bila takrat še domača slanina. Takoj so nasprotniki pograbili za to in ga napadali, da razsiplje deželni denar. Ko na to nekoč opomni dr. Lampeta, se je smejal rekoč: "Kar počakaj, kmalu bodo govorili drugače, ko slanine sploh ne bo." In res je kmalu prišlo do tega! V zimi proti božiču se je pričelo veliko pomanjkanje slanine in takrat je deželni odbor - kakor egiptovski Jožef odprl svoje zaklade in delil slanino revnim brezplačno. - Takrat so seveda obmolknili

"Vi ste kapitalisti, mi pa socialisti!" Dr. Ušeničnik nato:

napadi radi slanine...

Zelo pogosti so bili napadi glede osebne politike dr. Ivana Šušteršiča: Ta in ta je dobil službo, pa bi jo bil moral dobiti drugi!

Zelo pogost je bil očitek, da bo deželni odbor spravil kranjsko deželo na kant s vojo gospodarsko politiko posebno z elektrifikacijo in Završnico. Nekoč tudi o tej zadevi vprašam dr. Lampeta za pojasnilo. Bil je zvečer dobre volje in mi je to zadevo tako razlagal: "Slovenci smo izgubili toliko narodnega življa radi gospodarske premoči nemštva. Kjer se usede nemška industrija, tam prihaja z njo nemška gospodarska moč in odvisnost našega naroda od Nemcev. Tuj kapital nam je narodnostno zelo nevaren. In mi moramo delati na to, da ne bomo mi odvisni od njega, marveč on od nas. V bodočnosti bo v narodnem gospodarstvu igrala veliko vlogo elektrika. Kdor bo imel v deželi to v rokah, od tega bo odvisna vsa industrija. Za to moramo skrbeti, da dobi kranjska dežela kot slovenska gospodarska in politična enota v roke čim več vodnih sil. Radi tega smo ustvarili tudi tak deželni cestni zakon, da je nemogoče tujemu kapitalu, da bi razpredel svoje daljnovode po deželi. Vsak, kdor hoče napeljati daljnovod, mora dobiti od dežele dovoljenje za napeljavo preko deželnih cest. Radi tega je nastala pravda kranjske dežele z judovsko velekapitalistično družbo Josefs-Thal Leykam, ki je hotela zgraditi ogromno elektrarno, pa ne more brez našega dovoljenja izpeljati sedaj svojih daljnovodov in za to te elektrarne tudi graditi ne more. In tako je nastala ta pravda, o kateri toliko govore, da bo spravila deželo na kant. Toda tu gre za biti in nebiti za slovensko gospodarsko samostojnost. Mi - to je deželni odbor - hoče, da potom elektrifikacije dvigne našo obrt in slovensko industrijo in tudi kmeta. Za to je jasen ogromni odpor vsega nemško-judovskega kapitala proti načrtom kranjske dežele, žalostno je le, da Slovenci in celo naši ljudje to izrabljajo za napade na deželni odbor in mu skačejo v hrbet ter služijo nemško-judovskim interesom... Pa le počakaj, tudi glede tega bodo svoj čas utihnili, ko bodo videli, za kaj gre."

Priljubljen očitek deželnemu odboru in dr. Šušteršiču je bil deželni avtomobil. Deželni odbor je kupil en osebni avtomobil, ki ga je seveda nujno potreboval. Tudi soproga deželnega glavarja se je kdaj peljala z njim na Gorenjsko in - že je bil ogenj v strehi! "Zapravlja se deželni denar, na kant nas bodo spravili, glavarica se vozi z njim na izlete"! Ko je šel nekoč dr. Lampe ogledovat deželne naprave na Češko, je ob priliki vprašal deželnega češkega glavarja: "Koliko avtomobilov pa ima deželni odbor"? Pa je dobil odgovor: "Tri". Lampe se je nasmehnil in rekel: "Mi imamo le enega, pa bi kmalu radi tega moral demisionirati deželni odbor kranjski"...

Kaj pogost je bil tudi napad, da je dr. Ivan Šušteršič avtokratska vlada in da ne skliče k sejam strankinega odbora. Tudi glede tega sem vprašal dr. Lampeta, kaj je na tem. Odgovor: "Vojna je. Večina članov je mobiliziranih, saj niti sklepni ne bi bili. Poleg tega pa je treba pomisliti, da je pri nas obsedno stanje, Nemci komaj čakajo, da bi našli kje kak vzrok, da nastopijo proti nam, saj je že itak polno ljudi zaprtih. Pa naj bi na seji kdo kaj bleknil, kar bi se moglo smatrati kot velcizdaja, pa pride lahko do nepreglednih posledic. Ko bo čas, bo že sklican izvršilni odbor stranke in tam bo imel vsak priliko, da pove svoje..."

Mnogo se je govorilo po gostilnah, da bi ne smel biti dr. Ivan Šušteršič obenem deželni glavar in predsednik stranke, da je oboje inkompatibel, da bi moral biti deželni glavar Povše - ali kdo drugi. - Takih podobnih govoric je bilo polno po kavarnah in zakotnih družbah.

Eden največjih napadov na dr. Ivana Šušteršiča pa je bil, da hoče izriniti iz političnega čela in življenja dr. J. Ev. Kreka. To podtikanje je bilo eno izmed najbolj grdih in krivičnih, kakor bomo kasneje govorili.

Kako je sodil dr. Krek? Dr. Lampe se je pred manoj nekoč izrazil o dr. Kreku, da se ne ve, če bo zvečer še istega mnenja kot je bil zjutraj! Tako so tudi dr. Krekove izjave glede tega kaj različne! Nekoč - mislim, da l. 1916., pride k njemu moj sošolec F. P., ki mi je sam to pravil in, ki je bil mladin in sta si bila z dr. Krekom zelo dobra. Pri obisku vpraša dr. Kreka, kje je vzrok razdora in je dobil iskren odgovor: "Wo die Liebe fehlt, da sieht man lauter Fehler". Tako je sodil dr. Krek, kadar ni bil pod vplivom drugih in ga ni vodila strast. Zakaj pa je manjkalo ljubezni? Ker je manjkalo krščanske morale! Politično ozračje med slovenskim narodom je bilo zelo zastrupljeno in demoralizirano. Laž, obrekovanje in natolcevanje, sumničenja in krivična podtikanja, osebno grčenje političnega nasprotnika je značilno za vso politično borbo slovenskega liberalizma in to je deloma prešlo tudi v takozvane katoliške vrste. Politična borba je pogosto prešla v osebnotni boj, splošno je manjkalo osebnega spoštovanja do političnih nasprotnikov! Če prebiraš časopisje - posebno liberalno - pa žal tudi klerikalno, iz tedanje in pretekle dobe, boš z žalostjo moral konstatirati, da je v slovenskem narodu bila srčna kultura na nizki stopnji.

Upoštevati je pa še treba slovanski temperament. Kakor očita Osamnczyk Poljakom, da je v njih politiki bolj vladalo srce kot razum, velja to v polni meri tudi za Slovence. Srce, čustvo in strast tudi v zgodovini slovenske politike pogosto prevladuje! In v tem ozračju se skoro vedno porodi politika strasti! Premalo je spoštovanja do osebnosti nasprotnika pa tudi premalo spoštovanja do nasprotnikovega prepričanja. V takem okolju ne vodi debate treznost, tehtanje razlogov pro in contra, ampak strast in sovraštvo. Tu ni več argumentov, ampak osebni napad, blatenje in nasilje in maščevalnost! Tako je vsa politika med slovanskimi narodi vedno tako strastna in pogubna! Tu bi se morali Slovani mnogo, mnogo učiti od Angležev!

L. 1917. je dr. Šušteršič sklical vodstvo stranke. Kot zastopnik nekega podeželskega okraja sem prišel tudi jaz v ta odbor, bil sem torej navzoč pri seji. Dr. Ivan Šušteršič je podal jasno in trezno poročilo o političnem položaju. Mirno je tudi omenil, da je tu forum za kritiko, ne pa za hrbtom po zakotnih kotih ter je pozval, naj vsak tu pove svoje mnenje. Seja se je vršila v deželnem dvorcu, v poslopju sedanje univerze. Navzočih nas je bilo okrog 70 članov. Opozicija takozvanih mladincev je sedela v ozadju v kotu dvorane, bilo jih je - kot se je pri glasovanju opazilo - okrog 7 oseb. Vsi navzoči smo smatrali, da pride do razgovora in razčiščenja in skoro vsi govorniki so pozivali opozicijo, naj tu pove, kaj hoče in naj tu kritizira poslovanje strankinega vodstva. Tudi jaz sem imel ob tej priliki daljši govor, katerega imam še spravljenega doma. Povdarjal sem potrebo po edinosti načel in tudi taktike. V politični taktiki je pogosto težko reči, katera pot je prava, saj že pregovor pravi, da več potov vodi v Rim. Iskreno in lojalno si povejmo tu v obraz, kaj koga teži. - Tudi dr. Šušteršič ni nezmožljiv. Toda v demokratski stranki naj velja volja večine, kateri naj bi se uklonila manjšina da se prepreči razdor in razpad stranke. Naj bi zopet vladala kot nekdanj edinost, ljubezen in prijateljstvo med nami, saj smo vendar vsi pristaši katoliških načel.

Niti en član mladinske opozicije se ni oglasil k besedi! Vsi so le molčali! Le pri glasovanju o zaupnici predsedniku in njegovi politiki so obsedeli, dočim je od ca. 70 članov glasovalo za zaupnico nad 60 članov izvršilnega odbora.

Vodenje mladinske opozicije je napravilo na nas vse naravnost porazen utis, jasno smo videli, da ni volje, da pride do sporazuma in edinosti!

Med tem časom pa je l. 1917, vedno jasnejše postajalo, kje so načelne difference poleg psiholoških in osebnih momentov. V glavnem smatram, da sta bili dve bistveni načelni razliki in sicer na eni strani udor liberalizma v katoliške vrste, na drugi strani pa različno mnenje glede - Jugoslavije.

Udor liberalizma,

Morda izraz "udor liberalizma" ni prav točen! Gptovo je, da je ogromna večina tudi takozvanih mladinov stala strogo na katoliškem svetovnem nazoru. V času vojne psihoze in v dobi, ko se ni smelo zapisati radi vojne cenzure in diktature odkrito o vseh vprašanjih, je bilo težko javno pojasniti vsa vprašanja in še težje razbrati, kje je prava smer.

Takrat je bilo podobno kakor v času pred drugo svetovno vojno. Kakor je pred prvo udiral v katoliške vrste liberalizem pod nacionalno krinko, tako je pred drugo svetovno vojno udiral socializem oziroma komunizem v katoliške vrste pod krinko nacionalizma! In to je obakrat zavedlo mnogo dobro mislečih. Na vsak način moramo imeti pred očmi, da je v obeh slučajih odšlo sem in tja večina katoličanov bona fide, z najboljšim namenom, ker so mislili, da s tem služijo svojemu narodu. Kakor je krivično in nemoralno, očitati dr. Ivanu Šušteršiču in njegovim pristašem narodno izdajstvo, kakor se je to v resnici očitale, tako bi bilo krivično vsaj večini mladinov očitati, da so zavrgli katoliška načela.

Protikatoliški nazori se vrivajo med katoliške vrste vedno pod nedolžno krinko! Krivi preroki prihajajo vedno v ovčjih oblačilih! Enkrat je nacionalizem, drugič napredek ali naprednost, tretjič je pa socialna pravičnost ali kaj drugega ona kulisa, za katero se skriva - Antikrist, ki hoče razbiti katoliške vrste. Zal katoličani premalo v svoji zgodovini upoštevajo oni Gospodov evangelij o krivih prerokih, ki prihajajo v ovčjih oblačilih, znotraj so pa - volkovi, ki razganjajo katoliško čredo!

Vse katoliško gibanje od Mahniča do prve svetovne vojne med Slovenci je imelo svoj jasen koncept, ki so ga začrtali katoliški shodi in ki je slonel na načelih, ki sta jih oznanjala predvsem dr. Mahnič in dr. Aleš Ušeničnik ter tudi dr. Krek. Katoliški shodi so začrtali katoličanom politični, socialni in kulturni program, katerega smo se vsi v vsem svojem delu držali in zmagali nad liberalizmom!

Kakor je verska vzgoja služila enemu cilju: resnično pokristjaniti vse življenje slovenskega naroda, tako je po tedanjem konceptu imelo tudi vse naše politično, socialno in kulturno delo na svojih poljih isti namen: socialno in kulturno življenje Slovencev zgraditi na katoliških načelih. Temu cilju je služilo vse naše kulturno in prosvetno delo, tudi katoliška umetnost in literatura... Mi vsi smo posebno glede umetnosti in literature stali na stališču, da moramo v slovenskem narodu ustvariti "katoliško" literaturo in umetnost sploh. Liberalizem je umetnost sekulariziral, še več - vsa umetnost liberalne dobe - vsa liberalna literatura je propagirala liberalne ideje med narodom, dasi so se držali načela: L'art -- pour -- l'art - umetnost je sama sebi

namen. Umetnost mora kazati lepoto, je pa tudi izraz duše in mišljenja. Če so katoliki resnično prekvašeni s katoliško miselnostjo, mora to izražati tudi njihova umetnost in posebno literatura. Tako je bilo v vseh katoliških dobah zgodovine. Iz tega nazora in na načelih dr. Mahniča in na pobudo katoliških shodov je nastal "Dom in Svet" kot literarna revija katoličanov, ki naj vzgaja mlajši rod tudi na tem polju, da bi dobili v resnici katoliške umetnike, literate, ki bodo na svoj način - na način, ki odgovarja načelom umetnosti, delali za katoliške in narodne ideale. Tem ciljem je služil "Dom in Svet" pod uredništvu dr. Franceta Lampeta, dr. Evgena Lampeta in dr. Miha Opeke.

Proti temu pa je nastopil dr. Izo Cankar.

Izo Cankar, bratranec Ivana Cankarja, je na vsak način zelo talentiran mož. V Marijanišču je bil ljubljenec prelata Andreja Kalana. Šel je v semenišče brez pravega duhovniškega poklica. Tik pred posvetitvijo je resno mislil oditi iz semenišča, pa je šel k dr. Kreku po nasvet, kaj naj stori. Dr. Krek pa v svoji površnosti ni bil pravi svetovalec v tem oziru. Izo Cankarju je svetoval, naj se le da mirno in brez skrbi posvetiti v duhovnika...

Prelat Andrej Kalan je kar na svojo roko kot predsednik na stroške Katoliškega Tiskovnega društva poslal Cankarja študirati v Louvain umetnost. Pri prihodnji seji K.T.D. je Kalan o tem nekako mimogrede poročal češ, da je potrebno, da damo mlajšega duhovnika posebno strokovno izsolati za umetnost, ki bi vodil potem to delo. Dr. Evgen Lampe je na to napravil opazko: "Metoda s kronprinci se ni še nikdar obnesla". Žal je imel dr. Evgen Lampe prav!

Dr. Izo Cankar se je, kakor se zdi, v Louvainu navzel modernizma in tu se je pričela naša nesreča!

Ko je prišel iz Louvaina, se je oglasil tudi pri dr. Evgenu Lampetu, ki mi je osebno pripovedoval o njunem tedanjem razgovoru, v katerem sta se - radi katoliške umetnosti sprla med seboj! Dr. Lampe mi je, ko mi je pravil o tem rekel: "Boste videli, Izo Cankar bo naš dijabolus."

Izo Cankar je prevzel uredništvo Dom in Sveta. Umetniško ga je res dvignil na lepo višino. S svojim nastopom in delom je blefiral naše umetniške, cerkvene pa tudi politične kroge. Posebno velik vpliv je dobil na mladino, ki se kaj rada navdušuje za umetnost. Polagoma pa so v njegovih spisih pronicali nazori glede umetnosti, ki se niso strinjali z onimi, ki jih je oznanjal dr. Mahnič in za njim dr. Aleš Ušeničnik. Dom in Svet je pričel zapuščati Mahničovo linijo. Dr. Aleš je v svoji veliki obzirnosti skušal z nekaterimi članki korigirati te nazore. Ko pa je zvedel, da se je nekoč izrazil o tem škof dr. A. B. Jeglič - češ; "Aleš je siten, Aleš je siten", je pa utihnil. Škof Jeglič je bil nekako omamljen od Cankarjevih talentov. Mislil je pač, da gre tu le za kake male razlike v vprašanju umetnosti, da pa tu ni nikakih načelnih vprašanj. Nekoč se je pri Sv. Petru v Ljubljani izjavil: "Izo Cankar bo naš bodoči voditelj, naš bodoči voditelj..."

Izo Cankar in pisatelj Finžgar sta tako nekako osvojila in potegnili za seboj vso mlajšo inteligenco, ki se je navduševala za umetnost in literaturo... Tako se je del inteligenčnega naraščaja odtujil onim idealom, ki jih je oznanjala do tedaj takozvana Mahničeva linija. - Saj nam je vsem še dobro znano smešenje "načel in načelnosti", ki se je potem nadaljevalo tudi pod takozvano Kočekovo ero, ki je samo nadaljevanje Izo Cankarjeve in Finžgarjeve... in ki je našlo svoj izraz predvsem v "Bohinjskem tednu"...

Izo Cankar je kakor znano kasneje apostaziral in se "oženil" in postal profesor univerze in - diplomat! F. Finžgar pa je šel svojo pot dalje - in se je v svojem razvoju pridružil oni literarni

struji, ki je pod krinko L' art pour - l' art - skrivala in v literaturi oznanjala - komunizem!

Iz tega literarnega ozračja se je razvil prvi načelni odpor proti dosedanji liniji, ki je dobila ime "starini".

Kakor je na literarnem polju udiral med naše vrste pod vodstvom Cankarja in Finžgarja liberalizem, tako se je urival liberalizem tudi v političnem življenju med naše vrste.

Narodnost je po katoliškem nazoru in po Mahničevih načelih druge vrste vrednota. - Prva je Bog, nebeško kraljestvo, vera, Cerkev! Pod vplivom liberalnega nacionalizma pa je pričelo med katoliške vrste udirati mišljenje, da je naravno prva vrednota narodnost, kakor je nekje zapisal prof. dr. Janžekovič: "Najprej sem bil jaz rojen kot Slovenec in tako je naravno za-me prvo moja narodnost". Saj se da to tudi pravilno razumeti! V naravnem redu je prvo to, kar imam najprej po svoji naravi! Toda - če se to povdarja, je kaj blizu, da se pozablja na to, da je nadnaravni red pred naravnim! Nadnaravne dobrine so več kot naravne!

V vsem našem dotedanjem javnem delu smo se držali načela: Išcite najprej nebeškega kraljestva! Politično, socialno - gospodarsko udejstvovanje, umetnost i.t.d. ni naš prvi namcn! Posebno za duhovnika mora jasno veljati načelo, da - če se udejstvuje na teh poljih - se udejstvuje radi tega, da tudi na teh poljih dela za "nebeško kraljestvo".

Ker so nam bila vodilna ta načela, je bilo jasno, da se moramo načelno držati tudi v političnem in narodnostnem delu katoliških moralnih načel. Borba za narodne pravice je moralno delo in mora sloneti na moralnih načelih zvestobe državi.

Izdajstvo nad legalno oblastjo in državo je po katoliških načelih nekaj nemoralnega! In tega se v delu za narod ne smemo posluževati!

Liberalizem pa jasno teh moralnih načel ne priznava.

Po zmagi S.L.S. nad liberalno stranko so posebno mlajši liberalni krogi sprevideli, da so doigrali. Za nje bi bila rešitev edino le taka Jugoslavija, kjer bi odločali Srbi in bi bil katoliški živelj v manjšini. Za liberalne kroge ni bilo nobenih moralnih ovir pri delu za narodno "osvoboditev". Tako je med njimi zmagala "jugoslovanska misel" - o razbitju Avstro-Ogrske države in osnovanju Jugoslavije. Ta miselnost je prodirala tudi vedno bolj med mlajšo katoliško inteligenco. Zagovarjati se je pričelo med njo načelo, da je dovoljeno delati za razbitje legalne države iz narodnostnih ozirov. Narod je več kot država. Nekateri so zagovarjali načelo: "Narod ima pravico, da se dvigne in z revolucijo razruši svoje spone, če je ogrožen v svoji eksistenci." - To so težki problemi, in ni namen tega spisa, da bi jih tu podrobno obravnaval. Povdarjam le to, da sta se tako med katoličani razvili dve mnenji: Starini smo stali na stališču, da po katoliški morali ni dovoljena revolucija kot sredstvo za dosego narodnega ideala, posebno ne, če ni narod direktno ogrožen v svoji eksistenci. Avstroogrska pa je bila ustavna monarhija, Slovani smo imeli v njej večino, če so nam vladali posebno v Avstriji Nemci, so bili krivi Slovani šami, ker niso bili nikdar edini. Zato se nam je zdelo nenormalno vsako tako delo, ki je imelo namen razbiti legalno državo! Mladini pa so bili mnenja, da je revolucija dovoljena kot obrambno sredstvo naroda. Kerjiv Avstro-Ogrski ogrožena eksistenca slovenskega naroda radi nemške prepotenca, imajo Slovenci pravico do revolucije.

Pod vplivom mlajše liberalne inteligence je prodiralo tudi med katoliško inteligenco jugoslovenstvo, to je prepričanje, da ni posebnega slovenskega naroda, ne hrvaškega in ne srbskega, mar-

več, da vsi trije bratje tvorijo en narod od Triglava do Črnega morja! Te doklamacije si lahko poslušal vsak dan na ulici ali v kavarni od strani dijaštva in mlajše katoliške inteligence. To je dejstvo! V tej psinozi so se prekrščevala tudi naša društva iz "slovenskih" in "katoliških" v jugoslovanska! Tako se je prekrstila "Katoliška tiskarna" v "Jugoslovansko tiskarno", Katoliška strokovna zveza v "Jugoslovansko strokovno zvezo". - Mladi so ustanovili časopis "Jugoslovan" - vse je hotelo naenkrat postati jugoslovansko in nositi naslov "jugoslovanski"!

Majniška deklaracija in Jugoslavija.

Slovensko politično zgodovino do razdora je dosti objektivno popisal Fr. Erjavec v "Zgodovini katoliškega gibanja". Dr. Lampe je nokoč l. 1918., ko je bilo jasno, da je med katoličani zmagala struja "mladinov" rekel pred menoj: "Bo videl dr. Korošec, kako težko je voditi politiko malega naroda." Težave malega naroda, ki se težko uveljavi med večjimi narodi, se kažejo v vsej politični zgodovini Slovencev v Avstriji, pa tudi v Jugoslaviji. Majhni smo, v politiki pa se vedno uveljavlja moč večjega. Dejstvo pa je, da vsa slovenska politika ni imela v Avstriji pravega koncepta in da je nihala sem in tja, dokler ni prišel v dunajski parlament dr. Ivan Sušteršič in prevzel v roke krmilo slovenske politike. Lahko trdimo mirno, da v vsej zgodovini slovenske politike je bil edino dr. Ivan Sušteršič res politik velikoga formata, vedno jasnega koncepta, sijajen taktik, ki je znal preceniti, kaj je v danih razmerah možno in kaj ne, ki je znal tudi malo skupino slovenskih katoliških poslancev v dunajskem parlamentu dovesti do ugleda in veljave.

V Avstriji so imeli Slovani večino in ko bi bili složni, bi bili kaj lahko prevzeli v roke vodstvo države. Toda tu se je pokazala v resnici slovanska nesloga. "Slovansko" so čutili dejansko le Slovenci, sicer pa je slovanstvo med drugimi slovanskimi narodi le kulisa, ki jo rabijo takrat, kadar je potrebno njim v korist. Nikdar še ni kak slovanski narod iz ljubezni do slovanstva urejeval svoje politike!

Vsak slovanski narod v bivši Avstriji je imel svoj politični koncept, ki se ni skladal z drugimi. Čehi so imeli svoj narodno politični koncept v zgodovinskih mejah češke države, v katero so hoteli vključiti tudi češke Nemce in Slovake. Poljaki so imeli pred očmi vedno svojo veliko zgodovinsko poljsko državo, v kateri so zatirali Rusine, enako kot so Nemci Poljake. Rusini niso hoteli ničesar slišati o poljski državi! Hrvatje so stali na svojem hrvaškem državnem pravu, le Slovenci in Rusini so ostali na narodnostnem stališču, to je, naj dobi vsak narod v Avstriji svojo narodnostno državnost - oziroma vsaj svojo narodnostno upravno enoto. Tako so stali Čehi čisto na drugačnem narodno političnem programu kot Slovenci! Oni so zagovarjali zgodovinske meje, Slovenci pa so gledali svojo rešitev v tem, da se podero zgodovinske deželne meje in se ustvarijo narodnostne. Kadar so bili Poljaki v vladi, so bili gotovo Rusini v opoziciji za vsako ceno. Če so bili Rusini v vladi, so Poljaki vodili opozicijsko politiko. Čehi in Poljaki se niso razumeli, Čehi so poznali Slovence takrat, kadar so nas rabili, sicer so pa vodili le egoistično politiko. Dr. Ivanu Sušteršiču se je posrečilo, da je l. 1909. združil več slovanskih skupin v dunajskem parlamentu v en blok v Slovansko jednoto, toda kmalu so Čehi tudi to razbili, ker niso mogli tega prenesti, da jo vodi "klerikalec" dr. Sušteršič!

V takih razmerah je bilo resnično težko voditi slovensko -

posebno pa slovensko katoliško politiko, ko je zlasti med Čehi vladal liberalizem!

Bistvo slovenskega narodnega programa pod Šušteršičevim vodstvom je bilo: združitev vseh Slovencev v eno državno telo v Avstriji pod habsburškim žezlom. Izkušenj v dunajskem parlamentu s Slovani, posebno radi Čehov, ki so stali proti ureditvi države po narodnostnem principu, je slovenska politika spoznala, da je možna uspešna narodnostna politika le skupaj s Hrvati - na hrvaškem državnopravnem programu.

Tako je prišlo do sporazuma med močnimi hrvaškimi skupinami in S.L.S. in do Hrvaško-slovenskega sabora v Ljubljani 1. 1912., na katerem se je začrtal slovensko-hrvaški politični narodni program: Ustanovitev skupne države med Slovenci in Hrvati ter avstrijskimi Srbi na temelju hrvaškega državnega prava. Šušteršičeva zamisel in z njim vseh vodilnih politikov v S.L.S. je bila: Država Hrvatov, Slovencev in avstroogrskih Srbov v eno državno telo v okviru Habsburške monarhije. To bi bila katoliška Jugoslavija! Ta ideja je vživala mnogo simpatij tudi pri avstrijskem prestolonasledniku Francu Ferninadu, ki je hotel v obliki trijalizma urediti vso avstroogarsko državo in streti velenemško in madžarsko prepotenco. Velenemci in Madžari so tako spoznali, da bi bilo s tem konec nadvlade Nemcev v Avstriji in Madžarov v Ogrski! Za to je nastal silen odpor in naravnost sovraštvo med Nemci in Madžari proti Francu Ferdinandu.

Srbi so pa imeli v svojem narodnem programu: združitev vseh Srbov - iz kraljevine Srbije in Avstroogrske pod žezlom Karadjodjevičev v Veliki Srbiji. Tako so stale v nasprotju sedaj ideje: Katoliško hrvaški slovenski program s trijalizmom, velesrbski politični koncept in pa velenemštvo in madžarski šovinizem. Velesrbi so videli v hrvaško-slovenski državi na Hrvaškem državnopravnem programu nevarnost za svojo Veliko Srbijo. Če bi bili avstrijski Jugoslovani dobili svojo državnost in bi bili v njej usresničeni ideali Hrvatov in Slovencev, bi bila ta država velika pravlačnost tudi za Srbe in bi s tem postala nemogoča Velika Srbija. Saj jo celo znani srbski znanstvenik Ljuba Jovanović v neki svoji knjigi zagovarjal tezo, da bi bilo prav, če bi Avstrija za nekaj let zasedla Srbijo, da se omogoči rešitev jugoslovanskega vprašanja! Na berlinskem kongresu se je resno tretiralo vprašanje priključitve Srbije Avstriji, katera misel je tedaj med Srbi imela nemalo pristašev... Pa so Velenemci tak načrt odklonili, ker so se bali, da bi s tem slovanski živelj prevladoval v Avstriji...

Avstrija je s svojo politiko, ki jo je diktiralo predvsem velenemštvo, naravnost odbijala Srbe in jih tirala v velesrbsko miselnost ter povzročila srbsko iredento v državi.

Tako je moral pasti kot žrtev velesrbsstva in velenemštva avstrijski prestolonaslednik Franc Ferdinand, ki bi bil s svojo energijo ob nastopu svoje vlade gotovo izvedel svoj politični program...

Jasno je, da je bilo mišljeno, da v jugoslovanski državi v okviru Avstrije ohranijo Slovenci svojo državno samobitnost ali autonomijo.

Velesrbsstvo je razvilo proti taki hrvaško slovenski državi veliko propagando, ki se je skrivala med avstrijskimi Slovani pod krinko "Jugoslavije", dejansko pa je šlo Srbem le za Veliko Srbijo. Slovenski mladoliberalci so gledali v hrvaško slovenski državi veliko nevarnost za svoje liberalne nazore, bali so se "klerikalne" države. Med njihovo mladino se je vedno bolj propagiralo "jugoslovenstvo", miselnost, da smo vsi jugoslovanski narodi le en narod. In ta miselnost je zašla tudi med katoliško mladino in inte=

ligenco! Dr. Ivan Šušteršič in njegovi "starini" so stali na slovenskem stališču - združitev Slovencev v eno telo in združitev s hrvaško državo, kjer bo ogromna večina katoliška, Mladoliberalni in katoliško-mladinski krogi, pa so stali na stališču jugoslovenstva, to je enega naroda Srbov, Slovencev in Hrvatov in tudi Bolgarov.

Za Šušteršičevo skupino so bili merodajni posebno ti-le razlogi:

1. Načelno moralni razlog. Hoteli so, da se ohrani Avstro-ogrsko država, preurejena po narodnostnem načelu, kjer dobi vsak narod svojo suverenost in se ohrani gospodarska in kulturna enota Avstroogrske. Zametali so načelo revolucije in izdajstva.

2. Praktični razlogi v Veliki Srbiji - kot je pogosto povdarjal dr. Evgen Lampe in drugi - bo vladalo netolerantno pravoslavlje in velesrbski šovinizem. Orient in zapad ne spadata skupaj in pride prej ali slej do verskih in narodnostnih bojov v taki državi. Hrvatje nočejo Jugoslavije - pod vodstvom - Srbije. - Nočejo Velesrbije, Srbi nočejo hrvaške države!

Zelo važen praktičen pomislek proti razbitju Avstroogrske je bilo velenemštvo. Dr. Ivan Šušteršič je v svojem znanem pismu na dr. Korošca in sicer tudi drugače večkrat opozarjal na sledeče: "Če se razbije Avstroogrska, pride gotovo do ustanovitve Velike Nemčije in ta nam je bolj nevarna kakor tedanja Avstrija! V Evropi pride do razbitja političnega in gospodarskega ravnovesja, kar zna imeti za slovenski narod usodepolne posledice!

Kako jasno je gledal dr. Šušteršič z dr. Lampetom pred seboj vse posledice! Večkrat je povdarjal pred menoj in drugače v javnosti dr. Lampe, da je politika težka in predvsem odgovorna zadeva, da se ne sme z narodom hazardirati in delati poskušonj kot s kakim poizkusnim kuncem, da posebno malemu narodu en napačen korak lahko uniči existenco! Večkrat je povdarjal, da pomeni zmaga jugoslovanske misli med S.L.S., skok v temo!

Na to sem se večkrat spomnil, ko smo bili zaprti v ječi v Belgradu in spoznavali srbske razmere. Naš kolega Jernej Vombegar, ki je bil v Avstriji obsojen na 10 let zapora, ker se je udeležil upora v Judenburgu, se je nekoč - ko je vse to tam poslušal in videl razmere v Belgradu, prijel za glavo in rekel: "Zakaj niso prišli prej sem pogledati, predno so nas sem pripeljali..."

Nihče, ne dr. Krek, ne dr. Korošec in še manj pa druga mladina, ki je drvela čez strn in drn v Jugoslavijo, ni poznal ne Srbov in ne srbskih razmer in tudi hrvaških ne! Pripeljali so nevesto v nov dom, ne da bi bili prej pogledali, kam jo vozijo...

Med prvo svetovno vojno so se pojavili še drugi praktični razlogi proti razbitju Avstroogrske in osnovanju Jugoslavije - recte Vele Srbije. Predvsem je bil tu londonski pakt, po katerem naj bi dobila Italija po zmagi nad Avstrijo vso Istro, vse slovensko Primorje in ves Kras! Slovenski narod je imel biti razkosan in odrezan od morja!

Dr. Evgen Lampe je dolgo časa gledal mladinsko gibanje čisto hladno in ga ni vzel resno. Bil je tudi preveč zaposlen s svojim delom, da reši med vojno gospodarstvo Kranjske dežele, za kar sta z dr. Šušteršičem porabila vse sile. Končno se mu je zdelo pa le preveč in je hotel priti na jasno, kaj mladini pravzaprav hočejo. Odprevi se k dr. Kreku, s katerim sta bila vedno velika prijatelja. O dotičnem razgovoru mi je pravil sam dr. Lampe, ima ga pa tudi napisanega v svojem dnevniku, ki sem ga sprejel po njegovi smrti. Takole popisuje ta razgovor:

Dr. Lampe: "Ti, Janez, povej mi no, kaj pa pravzaprav hočete ti in tvoji mladini"?

Dr. Krek mu je na to razlagal svoje politične nazore o bo-

doči Jugoslaviji. Ko konča, ga vpraša Lampe:

"Ti, Janez, kaj pa londonski pakt? Kaj bo pa s primorskimi in koroškimi Slovenci, če pride do tega?"

Dr. Krek je postal nekoliko nervozen, nato pa pravi: "Veš, Evgen, žrtve morajo biti."

Dr. Lampe pa prime za klobuk in se poslovil rekoč: "Janez, jaz pa pri žrtvah ne maram biti." Tako se je Lampe končno odločil za linijo dr. Ivana Sušteršiča.

Med tem je prišlo v dunajskem parlamentu do majniške deklaracije. Po svojem besedilu majniška deklaracija ni nič drugega kot ponavljanje deklaracije hrvaško-slovenskega sabora iz 1. 1912. v Ljubljani, ki je po veliki večini Sušteršičevo delo! Združitev vseh Jugoslovanov v okviru habsburške monarhije! Sušteršič je sam pri parlamentarni seji jugoslovanskega kluba pomagal sestavljati to majniško deklaracijo!

Toda - dočim je bila majniška deklaracija dr. Ivanu Sušteršiču taka kot je bila po besedilu resna zadeva, je bila večini članov jugoslovanskega kluba bolj kulisa za borbo za Jugoslavijo s Srbijo, to je dejansko za Vale Srbijo! "Okvir" habsburške monarhije so vnesli le radi tega, da so maskirali svoje prave namene in da so bili varni pred kakim veleizdajniškim procesom.

Pričelase je ogromna propaganda za majniško deklaracijo, ki jo je narod sprejel po večini tako kot je bila v resnici in kakor jo je smatral tudi dr. Sušteršič. Med propagando za majniško deklaracijo pa so pričeli Jugoslovani vseh struj - liberalni kakor klerikalni - širiti med seboj, da dr. Ivan Sušteršič in seveda tudi starini niso za majniško deklaracijo. Povsod se je spretno širila propaganda, da jo je dr. Sušteršič le prisiljen podpisal, da pa dejansko ruje in dela proti njej... Ta laž je bilo najbolj nemoralno sredstvo v borbi proti dr. Ivanu Sušteršiču - poleg govornice, da hoče on izpodrinuti dr. Krika iz javnega življenja! In lažna propaganda je končno spodnesla dr. Sušteršiču tla v narodu, da ga je zapustil, da je prišlo končno tako daleč, da je ob razsuhu Avstroogrške moral bežati v tujino, v Tirole, da si je rešil golo življenje. Tako je propadel slovenski narodni politični program in je zmagalo jugoslovenstvo...

Osebnosti.

Vsako gibanje v zgodovini narodov je več ali manj navezано na močne osebnosti. V vsakem sporu pa tudi igrajo veliko vlogo osebnostni momenti, teperamenti, značaji, ambicioznost, užaljenost itd. Tudi v našem prvem sporu v katoliških vrstah med starini in mladino igra veliko vlogo osebni značaj vseh igralcev v tej tragediji! Smatram ta razdor za tragedijo katoliškega gibanja in slovenskega naroda sploh! Posledice tega razdora so za ves slovenski narod težke! Že v Jugoslaviji so se pokazale v vsej krutosti in neuspehih slovenske politike in so našle višek v našem begu iz domovine in se nadaljujejo v vednih razdorih med mladino in starini celo v begunstvu! Koliko mladinskih gibanj smo že imeli od takrat! Nekdanji mladini so postali že večkrat starini in se nad njimi sedaj ponavlja in maščuje to, kar so delali nekdanj sami... To je tragika slovenskega naroda!

V katoliškem slovenskem gibanju pred prvo svetovno vojno je vladal ne samo glede načel nekak celotni koncept, ampak tudi glede dela in taktike. Vse delo je bilo smotrno urejeno in razdeljeno, vsak je imel nekako svoj resor!

Dr. Ivan Sušteršič je vodil vse slovensko politično delo, Dr. Evgen Lampe je bil nekak "kranjski finančni minister", kakor

smo mu rekli. Dr. Aleš Ušeničnik je veljal nekako kot naš oficialni ideolog. Dr. Krek pa je imel nekako vlogo ljudskega tribuna, nekaj propagandni minister, obenem pa tudi slovenski prosvetni vodja, ki je vodil Prosvetno zvezo. Dr. Krekov resor je bilo tudi mladinsko, posebno dijaško gibanje. Duhovnik Traven je vodil naše združništvo. Dokler je vladala edinost, je šlo sijajno! Vsak je na svojem polju deloval, vsi pa skupno eden za vse, vsi za enega! In tako je katoliško udejstvovanje želo na vseh poljih sijajne uspehe!

Sicer so se tudi že prej pojavljale manjše difference med volilnimi osebnostmi, ki so imele pač vsaka svoj temperament, toda te difference so se predebatirale med štirimi stenami in nasprotja so se vedno zgladila v prijateljskem tonu. Res - prijateljstvo je vladalo v vseh vodilnih krogih! Bilo je v vsej naši skupnosti prijatno, bratsko razpoloženje!

V vojni psihozi pa so se difference povečale, kakor se poveča smet v bruno pod povečevalnim steklom. V tej nervozi vojne so se vse napake videle v večji luči in od druge strani še povečavale! Padla je tu in tam nervozna in nepremišljena kritika! V vojni - in posebno na slovenskem ozemlju, ki je bilo etapno - vojno ozemlje, je bil preki sod! Parlamenta ni bilo. Javna zborovanja prepovedana, javna pojasnila niso bila možna. Na neosnovane kritike je padel oster odgovor. Vojno gorje je razbolelo vse duše, ki so iskale krivce, da se znašajo nad njimi. In tako je postal dr. I. Sušteršič kot deželni glavar kmalu vsega kriv! On je kriv vojne, on je kriv vojnih dajatev, nasilja nemštva in soldateske. Posebno obmejni Slovenci, ki so več trpeli kot Kranjci, so se histerično pritoževali, da za nje nič ne stori! Niso pa pomislili, da je Sušteršič le deželni glavar za Kranjsko, da nima drugod nobene besede... V takem ozračju torej igrajo osebni značaji in temperamenti vsekakor veliko vlogo, zato se mi zdi primerno, da na kratko karakteriziram one osebnosti, ki so igrali v tej dobi vodilno vlogo.

Slovenska zgodovina iz te dobe razdora je vsa več ali manj potvorjena! Osebni spomini bivšega glavarja Šukljeta in Ivana Hribarja so nekaka lastna apoteoza in pogosto netočni in krivični v sodbah o nasprotnikih. Tudi v spisih na katoliški strani je mnogo napačnih podatkov in krivičnih sodb, posebno pa so popisi vodilnih osebnosti pogosto samo slika skozi lastna pobarvana očala. Ni mamone ene monografije iz te dobe, ki bi osebnosti res portretirala z vsemi dobrimi in slabimi stranmi. Tako je n.pr. slika dr. Krekove osebnosti le lepo retuširana fotografija, tako da dr. Kreka hiti spoznati ni mogoče, na drugi strani pa skoro vsi potvarjajo sliko dr. Ivana Sušteršiča in ga slikajo kot ambicioznega, samovoljnega politika brez idealov in koncepta. Če hočemo razumeti ta del slovenske zgodovine, moramo podati sliko o vseh vodilnih osebnostih tako kot je v resnici. Saj v tem greše celo životopisi svetnikov, ki pogosto slikajo svetnika kot človeka brez mesa in krvi, brez borbe in brez napak, kar pa ni noben človek!

Ne domišljam si, da bo slika vodilnih osebnosti te naše drame tu podana popolnoma objektivno. Te slike podajam le kakor sem jih jaz gledal pred seboj. Objektivno sliko, pa bo možno podati šele kasneje, ko bo na razpolgo in predelano vse tozadevno gradivo.

Dr. Ivan Sušteršič.

Največji politični talent, kar jih je imel kdaj slovenski narod, je brezdvomno dr. Ivan Sušteršič.

Najlepša poteza njegovega značaja je pač globoka religioznost in katoliška načelnost. V dobi, ko je pri nas bilo pogosto

prejemanje svetih zakramentov velika redkost, je on prihajal pogosto k sv. obhajilu. Večkrat se je pripeljal iz Dunaja tešč v Ljubljano, da je mogel prejeti sv. obhajilo. Pri frančiškanih si ga je mogel vsako nedeljo in večkrat tudi ob delavnikih videti, kako stoji v cerkvi med ženicami in pobožno moli. V letih razdora se je z mladinske strani večkrat namigavalo, da je njegova pobožnost hinavščina. Priznati moram, da sem bil sam zelo pod vplivom te grde propagande. Bal sem se, da bo po tako težki preizkušnji, ki jo je doživel po tolikem razočaranju ravno od strani katoliško mislečih, po tolikem obrekovanju postal zagrenjen in bo opustil dotedanji način verskega življenja. Toda po vrnitvi iz begunstva v domovino je ostal kakor je bil, če ne morda še bolj versko poglobljen. L. 1923. me je obiskal v Tržiču s svojo soprogo. Njegova prva pot je bila v cerkev k adoraciji Najsvetejšega! Ko smo šli potem na sprehod, je njegova gospa pričela z nevoljo govoriti o njegovih nasprotnikih, ki so jim prizadeli toliko gorja, pa jo je ustavil rekoč: "Ljuba Bogomila, pusti vse to, to je vse prešlo in pozabimo." Kadar sem tokom razpora govoril z njim, ni nikdar niti besedice rekel čez kako osebnost iz nasprotnega tabo- ra. Posebno o dr. Kreku ni nikdar izrekel kake žal besede ali ob- sodbe. To mi je najbolj imponiralo!

Bil je takrat pač najboljši slovenski govornik, kar sem jih jaz slišal. Če je on prišel na govorniško tribuno, je s svojo logiko in udarnostjo kakor kladivo razbijal nasprotno stran in nasprotno nazore. Če bi bil on tedaj mogel sklicevati javne sho- de, potem bi se bil razvoj v slovenski javnosti drugače vršil, to- da bila je vojna... Zd. se, da so se mladi krogi S.L.S. tega tako bali, da mu niso dovolili, da bi se bil vrnil v domovino iz iz- gnanstva...

Bil je odličen jurist z neko intuicijo, ki je našla vedno izhod iz najtežjih položajev. Naj navedem le en tak zgled: Škofa Jegliča je premotil neki italijanski veletrgovec z lesom, da je napravil z njim glede eksploatacije gornjegrajskih gozdov tako pogodbo, ki bi bila uničila popolnoma vse škofijsko gospodarstvo. Škofijska menza bi bila izgubila ves les v gozdovih in še doplače- vati bi bila morala. Ko se je videlo, kake posledice bo imela ta pogodba, so poklicali razne advokate na posvet, pa nihče ni našel rešitve. Končno pokličejo še dr. Sušteršiča. Ko preštudira pogodbo, pride k škofu in mu pravi: "Prevzvišeni, je ena sama rešitev, toda ta je možna, če mi popolnoma zaupate." "Bom, bom," je odgovoril škof. Dr. Sušteršič potegne iz aktovke listino, nakateri je bilo približno sledeče: "Jaz podpisani dr. Anton Bonaventura Jeglič, škof, se z današnjim dnem odpovem ljubljanski škofiji". Škof o- strmi, ko to prebere, nato pa pravi: "Dobro, bom podpisal", in je podpisal. Sušteršič vzame listino in gre k zastopniku dotične firme in ga skuša najprej zlepa pregovoriti, da bi firma odstopi- la od pogodbe. Advokat se mu je smehljal in rekel: "Saj ste g. doktor, advokat in veste, da je pogodba veljavna in da moj klient ne more odstopiti od nje." "Dobro", mu odgovori dr. Sušteršič, "vzemite naznanje, da je postala z današnjim dnem pogodba brez- predmetna." Nato pokaže listino z odpovedjo škofa Jegliča. Nasprotni advokat je takoj vedel, da z dnem odstopa dr. A. B. Jegliča preneha veljavnost pogodbe in se je uklonil. Dr. Ivan Sušteršič pa je od- povedno listino po poravnavi utaknil v žep in sežgal.

Ko sem l. 1919. likvidiral Zadružno centralo, smo imeli nekoč rešiti težak gospodarsko pravni slučaj. Tri advokate sem imel v pisarni, najboljše, kar jih je bilo na razpolago, pa nismo mogli najti primerne rešitve, tu vstane dr. Vl. Pegen, gre po sobi in vzklikne: "Ko bi bil dr. Sušteršič tu, bi gotovo našel iz-

hod!..."

Velik talent, ki je takoj jasno pregledal ves položaj in znal politični položaj tako naslikati, da je bilo vsakemu jasno, kako stvari stoje in katera rešitev je najboljša. Nobenega oklevanja nisem pri njem nikdar opazil. Držal se je načela: Ona politika je najboljša vedno, ki je najbolj enostavna in najbolj jasna.

Bil je velik realista, ki se ni dal nikdar speljati od čustev. Pretehtal je razloge, možnosti, vedno znal presoditi, kaj je v danih razmerah možno doseči in kaj ne. Zato je pa vedno bila v voji tedanji politiki jasnost in zaupanje. Če je dr. Šušteršič kaj obljubil in določil kot cilj politike, je vedno to dosegel! Tako ga je ocenil pred mano - pa ne vem dobro ali dr. Krek ali dr. Lampe! Zato je užival do razdora neomajno zaupanje vsega naroda! Mojster v debati in razgovoru, znal je vedno svoje mnenje tudi na najvišjih krogih tako izgovarjati, da so mu morali dati prav. Bil je med najboljšimi govorniki v dunajskem parlamentu.

Njegov realizem pa je v politični borbi prehajal večkrat v neko trdoto, ki je nasprotnika zdrobila.

V svojem nastopu je imel nekaj plemiškega. Bil je finih manir in se je znal vesti v vseh krogih. V vsem nastopu pa se je čutila neka sigurnost, morda tudi samozavest, ki so jo nasprotniki proglašali kot oholost in avtokratizem, nagnenje k diktaturi...

Mož ogromnega dela. In za to ni imel časa za družabnost in se je tako odtujeval katoliški družbi. Med dijaštvo je redko kdaj zahajal, ker je bil pač to "resor" dr. Kreka in tudi časa ni imel za to. Glede tega je podobno usodo doživel dr. Natlačen. Vsled preobilnega dela ni mogel zahajati v kavarniško družbo, pa so ga obrekli, da je postal visok! Sicer pa je moral tako dr. Šušteršič kot deželni glavar in kasneje dr. Natlačen kot ban, držati na svojo avtoriteto in ni bilo primerno, da bi preveč zahajala med kavarniško družbo v štibelec Uniona! Naši ljudje pa tega ne prenesejo! Vseeno finajše obnašanje in vsako družabno distanco že presojujejo kot nedemokratično in oholo! Naša - posebno kavarniška javnost, ki pa nas toliko odločuje, hoče vsakega potlačiti k sebi v kavarniško ozračje in kavarniške manire... Ravno manir - takta - malo pozna naša inteligenca in to je pokazal še vsak naš razdor! Bursikoznost, kavarniško obnašanje, robavsarstvo in podobno naši ljudje pogosto označujejo kot "demokracijo"... Če se pa kdo dvigne nad to nedemokratično nemanirnost, ga pa ožigosajo kot nedemokratičnega aristokrata...

Dr. Ivan Šušteršič je bil zaveden Slovenec. Pač pa ni bil "narodnjak", ki bi popeval domoljubne popevčice po gostilnah in deklamiral v frazi in pozi o nacionalizmu! On je bil narodnjak v dejanju, ne pa v besedah in pozah!

Da bi bil postal dr. Šušteršič nekako bolj ljudski pa mu je eno manjkalo - taka žena! Bil je srečen v svojem zakonu, v katerem je imel 5 otrok, dasi so ga tudi glede tega obrekli, da je pristaš "Zweikindersystema". Njegova žena dobra, verna, plemenita, toda za naše razmere je imela eno napako: izšla je iz meščanske družine, ki je bila sicer slovenska, pa je imela vsekakor tedanja naša inteligenca nemško vzgojo. Bila je prefini dama za naše "demokratične" recte kmetavzarske razmere! Res nekoliko visoka, ki je držala preveliko distanco v svojem nastopu in obnašanju in kdor je ni poznal od blizu, pa je smatral, da ne mara ljudske, ne meščanske družbe. In njegova žena ni znala najti stika z našimi družinami in tako je ostala vsa njegova družina nekako osamljena brez primernega stika z "našo" družbo... Čim bolj se je dr. Šušteršič posvetil med vojno ogromnemu delu, tem bolj se je odtujeval družbi

in - javnosti... In to tudi ni bilo malo vzrok, da med mlajšo inteligenco ni imel prijateljev...

Največja tragika dr. Ivana Šušteršiča pa je bila njegova zvestoba do prijateljev. Za napake teh je nosil odgovornost, jih branil proti lastnemu prepričanju radi stranke, ter se dal zvesti, tudi moralno ne dajo opravičiti. In na tem, se meni zdi, je on tudi padel! Tipična zgleda glede tega sta zadevi z njegovim deželnim glavarstvom in pa Krek - Theimeričina afera.

Šuklje v svojih spominih popolnoma napačno slika v svoji užaljenosti svoj padec in imenovanje dr. Ivana Šušteršiča deželnim glavarjem. Tudi Franc Erjavec v svoji zgodovini katoliškega gibanja med Slovenci to zadevo napačno pripoveduje. Mladini so to zadevo zmaličili in jo porabili v propagandne namene proti dr. Šušteršiču. Očitali so, da je Šušteršič postal deželni glavar proti volji strankinega vodstva, da bi bil moral postati deželni glavar Povše, da je mesto deželnega glavarja in načelnika stranke inkompatibel in da bi moral Šušteršič odstopiti kot načelnik stranke. Kaj je na tem?

Pri deželnozborskih volitvah sta liberalna kandidata Ribnikar Reisner zelo napadala dr. Kreka. Ta je bil radi tega ves razkačen. in je zahteval, da deželni zbor ne verificira teh dveh mandatov. Dr. Pegan je dobil tako na Krekov predlog in sklepe stranke nalogo, da juridično utemelji odklonitev te verifikacije! Ko je deželni glavar Šuklje to izvedel, se je temu uprl, češ da ni zakonite podlage za tako dejanje. Zagrozil je, da bo podal ostavko na mesto deželnega glavarja, če se to izvrši. Pri izvršilnem odboru stranke je dr. Krek kljub temu vstrajal na svojem predlogu, češ: "Šuklje je star liberalec, pa naj gre." In tako se je zgodilo - oba mandata nista bila verificirana, Šuklje je pa na to izvajal konsekvence in odstopil. Sedaj je nastalo vprašanje, kdo naj bo njegov naslednik in deželni glavar? Tega je imenoval sam cesar iz večine deželnega zbora. Izvršilni odbor S. L. S. je o tem sklepal in določil dr. Evgena Lampeta kot kandidata za deželnega glavarja. Toda dr. Lampe je bil radi nekega prejšnjega tiskovnega procesa nekako diskvalificiran po mnenju predsednika vlada oziroma notranjega ministra, ki je izjavil napram dr. Šušteršiču, da Lampeta ne more predlagati njegovemu Veličanstvu za to mesto. Ponudil pa je mesto deželnega glavarja dr. Ivanu Šušteršiču, ki je to sprejel po pristanku ožjega izvršilnega odbora stranke. Obstajal pa je sklep stranke, da sta mesti deželnega glavarja in strankinega načelnika inkompatibel. Šušteršič je na podlagi tega sklical strankino vodstvo in dal na razpolago svoje mesto kot načelnik stranke. Dr. Krek pa je na tem sestanku predlagal, naj izjemoma ostane dr. Šušteršič predsednik stranke in deželni glavar, ker ni za to mesto sicer primerne kandidata. - Predlog dr. Kreka je stranka sprejela in tako je Šušteršič postal deželni glavar in predsednik stranke. Vse to potrjuje pismo dr. Kreka na kanonika Lavrenčiča, ki ga hranim.

Šuklje pa je mislil, da je dr. Šušteršič namenoma povzročil afero glede verifikacije, da bi mu spodnesel glavarški stolček. Pred liberalno stranko je nosil sedaj Šušteršič odgovornost za nasilje ob priliki verifikacije in Šuklje ga je zasovražil kot takega, ki da ga je namenoma spodrinil. Toda dr. Šušteršič se ni nikdar niti najmanje ne opravičeval, ne odklanjal odgovornosti, pač pa je sam nosil ves odij in vso odgovornost!

Drug značilen dogodek iz Šušteršičevega življenja, zelo karakterističen in nad vse tragičen, pa je afera Krek - Theimerca.

Dr. Krek se je zapletel v mreže ministrske tajnice na Dunaju Kamile Theimer. Svarili so ga, pa ni nič pomagalo...! Ko se je

dr. Krek otresel Theimerce, je ta užaljena izročila vsa Krekova pisma Slovenskemu Narodu, ki jih je pričel priobčevati z vso naslodo. Nastal je silen javen škandal, ki je grozil uničiti stranko! Dr. Krek je v zavesti svoje krivde in ves duševno uničen ušel iz Ljubljane na Prtovč. Posebna deputacija duhovnikov - kakor so mi pravili - pod vodstvom prelata Kalana Andreja, je prišla k dr. Sušteršiču in zahtevala, da dr. Krek izgine iz javnega življenja. Dr. Sušteršič pa je hotel ohraniti dr. Kreka v politiki za stranko, zato se je poslužil sredstev, ki jih z moralnega stališča ne moremo nikakor ne odobravati. Toda zvestoba do prijatelja in skrb za usodo stranke, ga je gnala tako daleč!

Slovenec je pričel na vse pretege napadati liberalno stranko in posebno Theimerco kot histerično žensko, ki da si je vse to izmislila!

Duhovniki po deželi nismo mogli verjeti, da bi se bil dr. Krek, nekak naš ljubljeneec, mogel tako spozabiti in smo v dobri veri sledili Slovincu in branili dr. Kreka. -

Toda časopisna kampanja ni mogla rehabilitirati dr. Kreka, potrebno je bilo močnejše sredstvo! In tu je zopet zašel dr. Sušteršič s svojimi prijatelji predaleč.

Sklican je bil deželni zbor. Dr. Sušteršič s svojo družbo je računal na honenost dr. Tavčarja, ki je obsojal to osebno gonjo v Slovenskem Narodu proti Kreku in objavljanje umazanega osebnega parila v časopisu. Za sejo deželnega zbora 24. septembra 1913. sta organizirala župnik Piber in urednik Stefe galerijo, ki je bila polna samih pristašev S. L. S., ki so bili seveda za vse dobro dressesirani...

Dr. Sušteršič je šel z dr. Lampetom na Prtovč in prosil dr. Kreka, naj pride k seji deželnega zbora, da ga bodo tam oprali in rehabilitirali. Dr. Krek se je nekoliko branil, končno pa šel kot jagnje za dr. Sušteršičem v Ljubljano.

Pri dotični seji deželnega zbora so govorniki S. L. S. z vso vehemenco napadli liberalno stranko in njeno gonjo. Galerija je tulila in grozila liberalnim poslancem... Dr. Tavčar in tovariši pa so molčali in niso branili Slovenskega Naroda. - Tako je bil na zunanje napravljene utis, kakor da je Krek čisto nedolžna žrtev histerične ženske in umazanega liberalnega časopisa...

Dr. Kreku je bilo seveda vse to nad vse mučno. Tihogresta skupaj po seji na dom z župnikom Pibrom. Pred frančiškansko cerkvijo se Piber obrne h Kreku rekoč: "Vidiš, Janez, pa je šlo vse dobro." Dr. Krek pa se ustavi pred njim in mu ves jezen odvrne: "Ja, pa vsemu temu ste krivi fajmoštri..." Hotel je s tem reči, da so le duhovniki krivi, da je prišlo do te komedije v deželnem zboru, ker so zahtevali, da se dr. Krek ali opraviči in opere, ali pa da gre iz javnega življenja. - O vsem tem mi je pravil sam župnik Piber. Od takrat naprej je bil dr. Krek napram tej duhovščini precej gorak! Ne dr. Sušteršič, marveč velik del kranjske duhovščine je zahteval, da dr. Krek po tej umazani aferi izgine iz javnega življenja in vsled zahtev duhovščine, se je odločil dr. Sušteršič s tovariši dr. Evgenom Lampetom in dr. Vladimirom Peganom, da na tak način "opere" in rehabilitira dr. Kreka! Če bi bil res hotel dr. Sušteršič takrat se iznebiti nekakega "tekmeca", kot so mu očitali, bi bil to kaj lahko storil - saj se je sam dr. Krek hotel takrat popolnoma umakniti iz javnega življenja...

O moralni krivdi dr. Kreka s Theimerco pa ni dvoma!

Da bi bil dr. Krek v javnosti še bolj "opran" in rehabilitiran, je dr. Sušteršič s tovariši napravil še eno komedijo - pred sodiščem. Najprej je Slovenec bobnal, da bo dr. Krek tožil Theimerco pred poroto. Namen je bil ustvariti v javnosti mnenje, da se dr.

Krek ne boji sodišča. Dr. Pegan je res na to vložil tožbo proti Theimerci, ki naj bi se z advokatskimi knifi počasi razgubila v pesku... Ker je bila ljubljanska porota sestavljena večinoma iz liberalnih osebnosti, take politične pravde ni kazalo voditi pred to, zato je dr. Pegan zahteval, da se delegira za to graška porota... Tam se je vse nekam končalo...

Javnost je na to vse kasneje nekako pozabila, mnogi nepoučeni duhovniki so bili mnenja, da je postal res dr. Krek le žrtev histerične ženske in na zunaj je bil dr. Krek nekako rehabilitiran..

Toda s tem se je po mojem mnenju pričel tudi tragični preobrat Šušteršičeve drame nizdol...

Ne Šušteršič in ne dr. Lampe o dr. Krekovih zablodah nista nikdar govorila, nikdar v najhujši borbi nista tega omenjala... O vsem tem mi je pravil pokojni župnik Piber, Ivan Kregar, poslanec Jaklič in drugi.

Ko je bil dr. Ivan Šušteršič na smrtni postelji, ga je obiskal župnik Piber. In takrat se je Šušteršič izjavil sledeče: "Ničesar iz svojega življenja in delovanja ne obžalujem, le to mi je žal, krivica, ki smo jo naredili Theimerci..."

Afera dr. Krek - Theimerca je bila tragičen preokret Šušteršičeve drame! Z njo je rešil na zunaj reputacijo dr. Kreka, se za prijatelja eksponiral tako daleč, da se je posluževal tudi nemoralnih sredstev, s tem pa je pokopal samega sebe!

Od več strani sem čul, da so mladi govorili dr. Kreku, da je dr. Šušteršič porabil Theimerčno zadevo za to, da bi ga onemogočil. Dr. Kreku so dopovedovali, da je dr. Šušteršič namenoma spravil to pravdo pred graško poroto, da bi dr. Kreka bolj oblatil... Ljubljanska porota, da bi bila dala dr. Kreku iz nacionalnih ozirov popolno zaščeno... Mislil, da so nekateri mladi bili res prepričani v dr. Krekovo nedolžnost in da niso vedeli za ozadje, ki je našlo, da se vsa afera spravi pred graško poroto... Sam sem večkrat čul to govorico, ki sem jo še na deželi tudi verjel deloma, da hoče dr. Šušteršič izpodriniti dr. Kreka iz javnega življenja. Dr. Lampe je take in podobne govorice najodločnejše obsojal kot nemoralno gonjo in zastrupljenje studentov... Če in v koliko je temu verjel dr. Krek, ne vem! Zdi se pa, da jim je kolikor toliko podlegel, ker si drugače ne morem razlagati njegovega kasnejšega obnašanja napram dr. Šušteršiču.

Najlepša lastnost dr. Ivana Šušteršiča je bila zvestoba do prijateljev in do naroda, žal je moral doživeti razočaranje nad mnogimi prijatelji in nad narodom samim, za katerega je žrtvoval vse svoje moči in življenje!

V politični borbi za strankine ideale je bil dr. Ivan Šušteršič odločen, do nasprotnikov bi rekel trd v svoji udarnosti, nikdar pa nisem opazil, da bi bil osebno maščevalen, posebno pa ne napram svojim bivšim prijateljem, ki so mu z zlom plačevali dobrote.

Med vojno je bila razpuščena Slovenska Matica predvsem radi srbofilne knjige "Gospodin Franjo". Nepreviden slovenski politik se je prišel na Dunaj k notranjemu ministru pritoževati radi preganjanja Slovencev. "Zveste državljane preganjate, srbofile pa v miru pustite", je očital ministru. Ta ga takoj prime za besedo rekoč: "Povejte, kje pa so srbofili?" V zadregi gospod N.N. - nočem ga brez potrebe imenovati - odgovori: "Slovenska Matica je izdala srbofilno knjigo "Gospodin Franjo." Kmalu na to je bila Slovenska Matica razpuščena in njeno premoženje konfiscirano. Na to je šlo za to, kdo dobi njeno premoženje. Nekateri so želeli, da bi ga dobila Leonova družba. Nekeč pride k dr. Šušteršiču deputacija, da bi posredoval on v ta namen. On je bil pripravljen za to in je navedel, naj mu predlože pismeno spomenico. Te spomenice pa kasneje ni

oddal! Po vojni se je pričelo po Ljubljani šušljati, kdo je denunciral Slovenska Matico. Pa je skušal pisatelj Finžgar nastopiti proti tem govoricam in je napisal notico v Slovencu z vsebino: Dr. Krek mi je pripovedoval, da je bilo nam ponudeno, da bi dobili premoženje razpuščene Slovenske Matice, pa smo to odklonili. Vsa notica je bila tako stelizirana, da je merila na to, da je dr. Sušteršič denunciral Slovensko Matico, in da dr. Krek in Finžgar niso hoteli ničesar imeti opravka z njenim premoženjem...

Ko je dr. Sušteršič spisal znano brošuro "Moj odgovor", jo je poslal v Ljubljano in smo jo pred tiskom brali z nekaterimi prijatelji. In v brošuri je bil tudi odstavek o tej zadevi. Tu Sušteršič pripoveduje o tem, kako je prišla res k njemu neka deputacija in da so predložili kasneje njeno spomenico, v kateri se je predlagalo, da bi dobila premoženje razpuščene Slovenske Matice Leonova družba - in na spomenici je tudi podpis Franca Finžgarja...! "Toda jaz spomenice nisem oddal naprej in se nahaja še pri meni", odgovarja dr. Sušteršič... Ni hotel v brošuri niti z besedico namigniti, kdo je zagrešil v svoji neprevidnosti denunciacije napram Slovenski Matici! Ko preberem brošuro, sem napisal dr. I. Sušteršiču nekaj opazk in med drugimi sem ga prosil tudi, naj izpusti ta odstavek, ker bo Finžgar s tem moralno uničen pred vso javnostjo, če se to objavi. In dr. Sušteršič mi je na to odgovoril, naj se ta odstavek v brošuri izpusti, ker noče nikomur osebno kaj škodovati - in tako je dotični del izpadel iz brošure. Dasi je F. Finžgar svojčas prejel od Sušteršiča mnogo uslug, je postal v dobi tega razdora eden najhujših Sušteršičevih nasprotnikov, pa je vendar Sušteršič rajši sam trpel škodo na svojem dobrem imenu kot da bi bil v svoji obrambi kaj škodoval Finžgarjevi reputaciji!

Med prvo svetovno vojno so pred vstopom Italije v vojno premestili kader slovenskega 17. pešpolka v Judenburg. Vsi kadri na jugu države so bili premeščeni na sever radi vojne z Italijo. Toda "prijatelji" dr. Ivana Sušteršiča so takoj to porabili za hujškanje proti njemu ter so vrgli med narod govorico, da je bilo poveljstvo dopolnilnega kadra premeščeno iz Ljubljane v Judenburg, ker je to zahteval dr. Ivan Sušteršič in sicer radi tega, ker ga nekoč ni hotel pozdraviti neki vojak! Seveda je bilo vse to do pičice zlagano! Je pa napravilo med vojaki mnogo hude krvi in je dr. I. Sušteršiča to zelo bolelo!

Med drugo svetovno vojno v Ljubljani sem čul, da je tudi Fran Finžgar nekoč pripovedoval to bajko, da je bil ljubljanski kader premeščen na Sušteršičevo intervencijo v Judenburg. Nekeč grem k Finžgarju in mu povem, kako je s to zadevo in kako krivično je bilo njegovo tozadevno govorjenje. Izgovarjati se je pričel, da je vedno cenil Sušteršiča kot največjega slovenskega politika. Jaz sem mu na to odgovoril: "Ne gre za to. Gre za moralno vprašanje te strani. Vidiš, ti si se tako vedel proti dr. Sušteršiču, zanj ti bom pa jaz povedal vso zgodbo, kako je izpustil Sušteršič oni del iz brošure, ki bi bil Finžgarju strahovito škodoval v javnosti..."

Ne trdim, da je Finžgar mala fide govoril o vsem tem! Morda je tudi on podlegel lažnjivi propagandi, dasi bi bil moral on že nekoliko bolj kritično presoјati vse take govorice! Omenjam ta dogodek radi tega, da se vidi, da Sušteršič ni bil maščevalen niti proti onim, ki so ga zapustili in mu mnogo škodovali...

Dr. Ivan Sušteršič je bil odličen diplomat, ki je imel zveze daleč po svetu in posebno je bil persona grata pri Vatikanu.

Nekoč je izginil iz Ljubljane in ga ni bilo tri dni. Ko pride nazaj ga vpraša dr. Lampe: "Kje pa si bil? Iskali smo te povsod, pa nihče ni vedel, kje si bil." Dr. Sušteršič na to: "Pri sv. očetu sem bil, dr. Karlin bo postal tržaški škof." Tržaška škofija

je bila v Avstriji najbolj narodnostno eksponirana. Italijani, Hrvatje in Slovenci pa tudi Nemci so želeli, da zasede to stolico po odhodu dr. Nagla človek njih narodnosti. Sušteršič je dosegel, da je prišel na to mesto Slovenec! Treba pa je bilo za to zgladiti pot na Dunaju in v Rimu!

Med svojim izgnanstvom v Tirolah je bil povabljen v Rim k proglasitvi device Orleanske svetnikom in je sedel takrat v prvi diplomatski loži. -

Leta 1917. je nenadoma odšel v Švico na sestanek s francoskimi diplomati v Zürich. Ko je prišel nazaj, je pripovedoval: "Francija je za to, da izide iz te vojne Avstrija reorganizirana in močnejša, da tvori protiutež Veliki Nemčiji. Jugoslovansko vprašanje je postalo mednarodno! Francozi so bili za to, da se ohrani Avstrija, da pa se reorganizira v neko zvezno državo narodov, kjer pridejo Slovani do vpliva in moči..." Zato je bil prepričan, da se bo majniška deklaracija uresničila v mejah Avstrije.

Predvsem pa je pokazal Sušteršič svoje zmožnosti kot deželni glavar Kranjske. Ta dežela je bila pod liberalno - nemško vlado ena najbolj gospodarsko zanemarjenih in neurejenih dežel v Avstriji. Pod Sušteršičevim glavarstvom so se uredile deželne finance. Z naglico so se gradile ceste, šole, dvignila se kmetijska kultura in vse gospodarstvo tako, da je postala to ena najnaprednejših dežel v državi. Večini napredka se ima kranjska dežela zahvaliti dr. Sušteršiču. Pričel je ogromno delo za elektrifikacijo vse dežele, proti čemur so agitirali i liberalci i klerikalni mladini! Toda dr. Sušteršič je premagal vse ogromne ovire, ki so se stavile od strani države in nemško-judovskega kapitala! Dobil je milijonsko posojilo v zlatu, s katerim se je omogočilo vse to delo in ki ga je potem Slovenija vračala v malovrednih jugoslovanskih dinarjih...

Tudi kranjsko zadružništvo se ima zahvaliti za svoj razvoj in napredek predvsem njemu. V naši "zgodovinski" literaturi se vse zasluge za to pripisujejo dr. Kreku! Toda dr. Krek je prišel ob prvem katoliškem shodu šele v Ljubljano iz dunajske univerze..." V isti dobi pa je že ustanovil Sušteršič Ljudsko posojilnico kot neko denarno centralo našega zadružništva in Gospodarsko zvezo... Ko je liberalna propaganda grozila, da uniči slovensko zadružništvo, se deželni odbor ni pomišljal prevzeti garancije za vse zadruge, ki se podvržejo reviziji dežele in je tako pri narodu ohranil zaupanje v zadruge in rešil naše zadružništvo. Tudi proti temu so nastopali liberalci in naši mladini, češ, da bo Sušteršič spravil na kant deželo, ki ni imela od tega niti vinarja škode...

Med prvo svetovno vojno je dr. Sušteršič ubranil kranjsko deželo gospodarskega propada! Kranjska je bila v vojnem ozemlju - takozvano etapno ozemlje in v vojni so se vojaški oddelki večinoma vzdrževali iz etapnega ozemlja. Dr. Sušteršič je dosegel, da je organizacijo vojnih dajatev prevzel kranjski deželni odbor, da ni smelo vojaštvo po mili volji rekvirirati. Tako so se bremena pravično razdelila in je vojaštvo moralo vse dobro plačevati. Ko se je nekoč na Dunaju pri seji Ernährungsamta pritoževal dr. Evgen Lampe nad tem, da vojaštvo prenizko plačuje, je pristopil k njemu neki poljski poslanec in ga začudeno vprašal: "Kaj pri vas vojaštvo kaj plačuje za rekvizicije? Pri nas nihče nič ne plača". Ko je primanjkovalo krme in je hotelo vojaštvo za se dobiti krmo na Kranjskem, je šel dr. Sušteršič direktno do cesarja, ki je poslal svojega adjutanta, da sta potem skupaj z deželnim glavarjem pregledala skednje in zaloge sena in ugotovila, da Kranjska ne more več dajati... Nasprotniki so hoteli uničiti kranjsko avtonomijo med vojno in so celo nekateri naivni poslanci od S. L. S. zagovarjali mnenje, da bi bilo najbolje, če postane kak general komisar na Kranjskem... Vse

to delo je vzelo dr. Šušteršiču ogromno truda. Zato se za kavarniško politiko med vojno ni mogel dosti brigati! Ravno to njegovo delo in zaposlenost pa je dala nasprotnikom v vojni psihozi v roke orožje za propagando proti njemu! Vsega; vojske, vojnih žrtev in dajatev je bil kriv dr. Šušteršič. V tem, ko se je izčrpaval za svoj narod, so mu narod proti njemu nahujskali, da je veljal kot "narodni izdajalec..."

Vse svoje delo in življenje je Šušteršič žrtvoval za svoj narod. Sam si ni nabral nič premoženja! Dasi je bil državni poslanec, deželni glavar in odličen advokat... Dočim so si drugi posebno liberalni veljaki nabrali veliko premoženje, so kupovali gradove in hiše, ni imel dr. Šušteršič niti svoje bajte ne!

Ob polomu Avstrije so ga liberalni krogi opozorili na to, da se pripravlja za njega umor in so mu svetovali naj gre v tujino.

Ne vem točno - ali je bilo leta 1919. ali 1920. je pisal iz tujine dr. Korošcu naj mu omogoči vrnitev v domovino, da bo mogel preživljati sebe in družino, da se noče več pečati s politiko, da mu gre le za vsakdanji kruh. - To pismo so "katoliški krogi" prebiralali v kavarni Union in se smejali, dr. Brejč kot predsednik slovenske pokrajinske vlade pa je izdal na obmejne policije nalog, da morajo takoj aretirati dr. Ivana Šušteršiča, ko pride na mejo. Ta odlok je bral dr. Pegan na policiji in mi je o tem pravil...

Nato se je obrnil dr. Šušteršič na srbske kroge, da so mu dovolili vrnitev. Dr. Žerjav je prišel h kralju Aleksandru posredovati, da bi se mu ne dovolil povratak, češ, da je protinarnodnega mišljenja. Kralj Aleksander pa mu je odgovoril: "Dr. Šušteršič je velik diplomat in nacionalen človek."

Lasten narod, za katerega je vse žrtvoval, ga je izgnal iz domovine in mu ni privoščil niti košček kruha v domovini, Srbi pa, proti katerim je res nastopal, so bili toliko šarmantni, da so mu omogočili vrnitev v domovino... To je tragika...!

Veliko napako pa je napravil dr. Šušteršič s tem, da je po povratku v domovino zopet politično nastopil. Njegovi prijatelji so mu to svetovali... Ko bi bil počkal nekaj let vsaj s svojim nastopom, pa bi bil kasneje dosegel drugačen uspeh... Tako je pa zatonila njegova politična zvezda za vselej...

Leta 1919. in 1920. so Šušteršičevi prijatelji še vedno mislili, da Jugoslavija oziroma SHS ne bo obstala. V Jugoslaviji je pokalo na vseh koncih in krajih, Stefan Radić, voditelj Hrvatov, ni hotel v belgrajski parlament... Takrat sem pisal dr. Šušteršiču Volders, naj mi sporoči objektivno sliko, kako je z Jugoslavijo, ali je verjetno da bo obstala ali ne, ker naši prijatelji mislijo, da je ta državna skupnost nemogoča. Dr. Šušteršič mi je na to odgovoril: "Jugoslavije je danes dejstvo, priznao od mednarodnih činiteljev. Povejte mojim prijateljem, naj s tem računajo in naj konstruktivno sodelujejo pri ureditvi države. Pojdite v Zagreb in povejte mojemu prijatelju Radiću, naj gre v parlament in naj ne vodi abstinenčne politike, ki ne bo prinesla hrvaškemu narodu nobene koristi." V Zagreb nisem hotel iti, ker se nisem hotel vmešavati v politiko in ker bi bilo to v Sloveniji takoj vzbudilo med katoliškimi krogi sum, da hočemo razbijati S.L.S. z Radićem! Povedal pa sem nekaterim krogom, v S.L.S., da je dr. Šušteršič za Jugoslavijo, toda kljub temu ga je Slovenec še naprej napadal, da zunaj ruje proti državi...

Takoj po razsulu Avstrije je dr. Šušteršiča pozvala neka tuja velesila na posvet v Benetke glede ureditve državnih meja. Ne vem točno, zakaj je šlo. Zdi se, da so hoteli nekateri mednarodni krogi ustanoviti neko vmesno državo med Italijo in Jugoslavijo. Šušteršič pa je le poslušal in brez besed odšel...

Ob isti priliki, ko mi je odgovoril na moje pismo, je pi-

sal tudi: "Povejte merodajnim krogom, da je v interesu Slovencev in Jugoslavije, da se čimprej napravi z Italijo dogovor radi meja. Čim delj bo Jugoslavija odlašala, tem slabše bo. Italija se mednarodno politično krepi, Jugoslavija pa izgublja..."

Kmalu na to je iz belgrajskega zunanjega ministrstva prišlo vprašanje, če Slovenci pristanejo na to, da se končno določi meja med Italijo in Jugoslavijo tako, da ostane pri Jugoslaviji Reka, Št. Peter in Idrija. Ko je prišlo pri izvršilnem odboru S.L.S. radi tega do sklepanja, je bil strankin sklep, da ne morejo prevzeti odgovornosti za tako mejo, ko bi izgubili Gorico. Ker merodajni slovenski krogi takrat niso hoteli pristati na italijansko ponudbo, so kasneje izgubili še Reko, Št. Peter in Idrijo...

Dr. Šušteršič je torej še v tujini kot izobčenec svojega naroda skrbel zanj in delal! Kot plačilo za to, ga je slovensko časopisje še vedno napadalo kot izdajalca, in slovenski narod mu ni privoščil niti koščka kruha v domovini...

Politisch Lied ein garstig Lied - posebno tam, kjer ni globoke morale! Če se bo kdaj v slovenskem narodu pisala kaka politična tragedija, mislim, da ni primernejše spovi za to v slovenski politični zgodovini kot je usoda dr. Ivana Šušteršiča!

Dr. Janez Ev. Krek.

Tudi življenje dr. Kreka je pretresljiva - drama!

Zal nimamo nobene prave slike dr. Kreka! Vsi njegovi življenjepisi so pa tudi le retuširane fotografije, tako retuširane, da Kreka oziroma njegove osebnosti niti spoznati ni mogoče! Krek bi bil divji, ko bi bral, kaj se je vse o njem napisalo!

Dr. Krek je res velika osebnost v slovenskem javnem življenju, velik mož, toda svetnik brez velikih napak pa tudi ni bil.

Kdor bo hotel napisati objektivno sliko dr. Kreka, bo moral najprej osvetliti njegov naturel, to kar je podedoval že po svojem rojstvu. V luči njegovega temperamenta se da razložiti marsikaj iz njegovega življenja in - opravičiti!

Moj stric je bil v gimnaziji eno leto za njim. Dr. Krek je bil splošno znan kot med najbolj talentiranimi dijaki. Bil je na zunanje zelo zanemarjen. Šolskih knjig ni imel. Nosil je v šolo le en zvezek, kamor si je zapisoval predavanja profesorjev. Kljub temu je zelo dobro izdelaval v šoli. Neki sošolec mojega strica ga je hotel posnemati, pa je tudi nosil v šolo "ein Heft für alles". Koncem leta je padel v vseh predmetih! Pač ni bil talent kot Krek! Pa so se norčevali iz tega študenta tovariši: "Ein Heft für alles - ein Zweier für alles"! "Nekoč smo sedeli v sedmi šoli, bilo je krog desete ure dopoldne" - tako mi je pravil moj stric - "med poukom se odpro šolska vrata, v razred prikolovrati Krek, popolnoma pijan in ni niti znal najti svojega razreda. - Ko ga profesor zagleda, ga prime za glavo in pravi: "Mein Gott, mein Gott, so ein Mensch..."

Krek je šel po maturi v semenišče!

Postal je abtinent, pač pa je silno mnogo kadil!

Skof dr. Missia ga je poslal na Dunaj, kjer je napravil doktorat iz teologije.

Kot mlad duhovnik je bil dober, korekten in goreč duhovnik.

Z vso silo pa se je vrgel na delo za narod - v cerkvi in zunaj cerkve.

Okrog sebe je zbiral dijake iz višjih razredov. In tako sem kot petošolec prišel l. 1905. tudi jaz v njegovo vilo in v njegov krog študentov. Razlagal nam je filozofijo, sociologijo in pojasnjeval nam razna dnevna vprašanja.

Dijaki smo bili od njega kar fascinirani in kar nekam za-

ljubljeni vanj! Bil je silno prikupnega vedenja do nas, inponiral nam je s svojim obširnim znanjem, ljubeznjivostjo in delavnostjo. Krek je postal ljubljenec dijaške in pa tudi druge mladine! Pozno zvečer smo šli skupaj z njim do tiskarne, kjer je potem delal pri uredništvu pozno v noč. - Bil je res garač!

Bil je odličen govornik, tudi on med najboljšimi govorniki kasneje v dunajskem parlamentu! Pri vsakem svojem nastopu si je osvojil srca poslušalcev! Bil je ljudski tribun, kakršnega najbrž še ni imel slovenski narod!

Pri ogromnem delu pa je sebe telesno in duhovno zanemarjal. Že v njegovi sobi - sam - kakor smo rekli - idealen nered! V kotu cel kup fajf, iz katerih je kadil kot Turek ali pa je vrtil vržinako v ustih. Na zunanost ni dal nič! Na glavi je pozimi nosil polhovko, sicer pa kako klofeto. Ko je šel nekoč na Dunaj v parlament, mu je sestra Cilka, ki ga je oskrbovala, kupila novo črno salonsko obleko. - Pa se je v njej vlegel v vlaku na klop v tretjem razredu - in salon ni bil več "salonski". Vsemu temu se je smejal. Na kake manire ni posebno dosti gledal, rad pa je imel originale in originalnost...

Razdal je vse, kar je imel in dobil. Denar pri njem ni imel obstanka v žepu!

Dr. Krek je bil pesniška duša. Večkrat nam je dijakom razlagal kako pesem, posebno one socialne italijanske pesnice Ade Negri, pa tudi sam je ob priliki in potrebi katero zložil! Čustven človek in poln ognja, ki je užigal. - Zdi se mi, da je pri njem bolj prevladovalo srce kot razum in s svojo srčno dobroto in nastopom, si je osvajal vsa srca. Bil je nežno čustven kot ženska, če je pa vzrojil, je pa tudi eksplodiral čez meje. Potem je bil pravo nasprotje dr. Šušteršiču, kjer je prevladoval razum - in realnost! Radi tega je bil pa tudi dr. Krek nestalen v svojih političnih nazorih! Dr. Lampe je nekoč rekel, da se ne ve, če je dr. Krek zvečer še istih misli, kot je bil zjutraj! Enkrat navdušen Avstrijanec, pa ga je premagala slovanska duša in ves navdušen govoril o slovanskem bratstvu. Bil je tipičen Slovan - čustven, zelo podoben Radiću, s katerim sta pač največja ljudska tribuna med Hrvati in Slovenci! Njegovo slovanofilstvo je pač nam študentom vsem inponiralo. -

Bil je velik prijatelj mladine, pa tudi mladina je imela velik vpliv na njega. -

Popisovati njegovo ogromno delo na vseh poljih kot časnikar, kot teološki profesor, kot znastvenik, kot zadrugar in politik - kot prosvetni delavec - nima pomena, ker je vse to itak več ali manj že popisal dr. Dolenc, le žal, da so Dolencevi spisi o Kreku le neka apoteoza brez zadostne kritičnosti...

V tej obilici dela pa je dr. Krek zanemaril svojo duhovno stran - in to je njegova tragika!

Škof dr. Mahnič se je nekoč izrazil v Marijanišču: "Dr. Krekovo obilo delo ne bo imelo blagoslova, ker premalo moli..." Pri Gospodarski in Zadrugi zvezi so pričele noretiti za njim ženske in prišlo je do katastrofe, ki je dobila svoj višek v Theimerčni aferi! To je najbolj žalostno a resnično poglavje njegovega življenja!

Dr. Krek se je boril mnogo sam s seboj, a njegova senzitivna narava ga je večkrat premagala. Nekateri sodijo, da je bežal pred tem demonom v St. Janž, kamor je prišla za njim neka taka ženska oseba in to ga je tako razburilo, da ga je zadela kap. Koliko je na tem resnice, nisem mogel objektivno dognati. Povsem pa je zelo verjetno, da mu je vse to izpodkopalo živce in zrahljalo zdravje in mu prineslo prezgodnji grob.

Nastane vprašanje, kako je to, da se je dr. Krek priključil takozvanemu mladinskemu gibanju in je postal končno celo nekaka kulisa, za katero se je to vse več ali manj skrivalo?

Jasno je, da je pri tem igrala veliko vlogo njegova ljubezen do mlade inteligence, s katero je vedno živel v najožjih stikih.

Nadaljni razlog bo njegovo pesniško slovanofilstvo! Dr. Šušteršič na to kot politični realist ni dal mnogo. Saj je videl jasno v vsej politični zgodovini, da noben slovanski narod ne dela kake slovanske politike, marveč le svojo lastno! Le Slovenci smo bili v svoji majhnosti vedno naivni Slovani, ki smo verovali v nek slovanski ideal in slovansko skupnost! Posebno dijaška mladina je gorela od tega slovanofilstva! Čehi so zatirali Slovake in so prepevali o slovanstvu le takrat, kadar je bilo to njim v korist! Kako so nas po razsulu Avstrije prepustili v politiki napram Italiji na cedilu, samo da so sami več koristi za se izbili! Rusi, Poljaki, Rusini - nikjer nobenega pravega slovanskega čuta! Saj so Rusi preganjali Poljake in Rusine bolj kot Nemci, Poljaki Rusine bolj kot Nemci! In med Hrvati in Srbi?! Dr. Krek pa je bil - tako kot Radić - velik slovanofil in v tem oziru je prišlo že prej večkrat do nasprotja med dr. Šušteršičem in dr. Krekom, posebno med prvo balkansko vojno! Dr. Krek je bil za Srbe in je pisal oziroma naročal srbofilne članke, ki so nam v avstrijski politiki zelo škodovali, dr. Šušteršič je nastopil proti temu in dr. Krek se je uklonil, ko je videl, da je kaka srbofilna politika za Slovence v Avstriji zelo škodljiva...

Toda vse te diference so se vedno zgladile v prijateljskem tonu in ozračju! Oba moža sta bila v resnici prijatelja med seboj! Oba sta se nekako dopolnjevala v javnem življenju - hladni Šušteršičev realizem in Krekova srčna struna... Razum in srce sta skupno delovala v največji harmoniji in sta žela sijajne uspehe...

Ta harmonija pa se je pričela krhati! Pritožbe mladih, da ta ali drugi ni bil dovolj upoštevan, da ta ali drugi ni dobil službe - so nujno vplivale na čustvenega Kreka. Mladina je šla v jugoslovanstvo - in dr. Krek - navdušen Slovan - za njo!

V vojni psihozi se je vsaka diferenca še bolj potenčirala, nasprotniki dr. Šušteršiča so z lažjo in zavijanjem prinašali dr. Kroku na ušesa vse raznovrstne reči. Dr. Krek je bil zelo občutljiv, strasten v ljubezni in drugem ekstremu posebno zadnja leta. - Malenkosti, ki nekdanj niso nič pomenile, so znali nasprotniki dr. Kroku spretno garnirati in v njem je vedno bolj padalo prijateljstvo in je rastle odpor. Tako je n. pr. dr. Krek silno zameril dr. Lampetu in dr. Šušteršiču napredek Kmetijske družbe, ki je postala neka konkurenca Gospodarski zvezi. Pred vojno bi se bili morda temu smejali, med vojno pa je konkurenca med Kmetijsko družbo, katere predsednik je bil dr. Lampe, in med Gospodarsko zvezo, ki jo je vodil dr. Krek s "strokovnjakom"?! Gostinčarjem. Dr. Krek ni bil pač noben gospodarstvenik, tudi v izbiri svojih sodelavcev ni imel sreče. - On je pač znal popularizirati združeno misel, kjer je pa sam kaj "gospodaril" - je pa bilo gospodarstvo - bolj na slabih nogah...! Bil je pa občutljiv za kritiko in dozdevno konkurenco...

Tudi politik dr. Krek ni bil! Pač velik ljudski tribun, toda politik pa ne, še manj pa kak diplomat... Dr. Lampe mi je o tem pravil in tudi v njegovem dnevniku sem bral zapisano, kako se je izrazil o njem dr. Korošec, mislim, da l. 1915. : "Dr. Krek ni za politiko, najbolje je, da pusti vsako politično udejstvovanje..."

Mladi so mu pa pripisovali vse - zmožnosti in vse uspehe slovenskega javnega življenja, tako, da smo se morali pogosto temu naravnost smejati! Dr. Krek je po tej propagandi bil na vseh poljih

voditelj slovenskega naroda, on je ustanovil vse zadruga, - vso prosveto, vse, kar se je naredilo - so pripisovali le dr. Kreku in to gre še danes naprej... Ko še dr. Kreka ni bilo, se je naše združništvo razvijalo, in kasneje so drugi mnogo več naredili za njegov razvoj kot dr. Krek, toda - vse - vse to je "sad dr. Kreka." Seveda študentje so občevali le z dr. Krekom in poznali vse le od njega - in tako jim je bil dr. Krek vse...

Tudi pedagog dr. Krek ni bil! Pri mladih je preveč govoril o tem, kako vlogo bodo igrali v življenju. - In ker niso postali takoj vodilne osebnosti, so pač postali mnogi malkontentje... Njegova zanemarjenost in preziranje zunanosti in oblik lepega vedenja, je v mnogih rodilo neko smešno posnemanje v "demokratskih manirah"! Toda quod licet Iovi, non licet bovi! Dr. Kreku je to ne tako pristojalo, njegovi posnemovalci so pa postali smešni!

Dr. Krek zadnjih let življenja ni bil več nekdanji Krek! Postal je občutljiv in razburljiv in skoro malenkosten, kakor sem omenil v svoji zgodbi o knjižici Prosvetne zveze! Zdi se, da se žele intrige nekaterih, da ga hoče dr. Sušteršič "spodrinuti" - uspeh, kajti nekoč se je v neki družbi vehementno izrazil: "Jaz ga bom vrgel - namreč dr. Sušteršiča!"

To je tragika! Dr. Sušteršič je smatral dr. Kreka za svojega velikega prijatelja, spozabil se je celo tako daleč, da se je posluževal nedovoljenih sredstev, da ga rehabilitira... Ta mu pa isti trenotek postane nezvest - in se pridruži njegovim nasprotnikom... Zdi se, da je ravno s Theimerčno afero počila srčna struna, tako da je prišlo do razpoloženja: Wo die liebe Feld, da sieht man lauter Fehler.. Prokletstvo greha...! Po mojem mišljenju je manjka-lo dr. Kreku duhovniške ponižnosti in ga je to silno trlo, da so duhovniki zahtevali, da se mora umakniti iz javnega življenja po Theimerčni aferi in tudi to ga je odbijalo, da je bil po dr. Sušteršičevih mahinacijah na zunaj nekako rehabilitiran... Tu je bil zadet njegov ponos. In tako je Theimerčna afera postala razpotje, kjer sta se razšla ta dva velika moža in kjer se je razbilo njuno prijateljstvo! Res, velika tragika!

Škof dr. A. B. Jeglič.

Težko je duhovniku pisati o svojem škofu! Omejil se bom na to, kar se mi zdi nujno potrebno!

Gotovo je, da je bil tretji glavni akter v tej drami dr. Anton B. Jeglič, ljubljanski škof. Tudi njegova osebnost je v dosedanjih spisih popisana le panegirično, kakor so vsi životopisi dr. Kreka. In vendar bi obe markantni osebnosti zaslužili, da bi dobila vsak svoj življenski portret, kakoršna sta v resnici bila. -

Slikar Sterle je napravil o škofu dr. Jegliču odličen portret, ki kaže markantne poteze njegovega obraza. Že ta portret kaže moža gorenjske odločnosti. Pogosto se je slišal pregovor: Med Slovenci so najbolj trmasti Gorenjci, med Gorenjci Begunjci, in med Begunjci Jeglič in med Jeglič dr. Anton Bonaventura Jeglič... Seveda je to treba sprejeti cum grano salis! Na vsak način je bil dr. Jeglič mož močne volje in silnih živcev! S to močno voljo pa se je družila neka preprostost, skoro bi rekel naivnost duše in čustvenost, ki ga je pogosto zavedla v prenačljena dejanja. Nekoč je vprašal tržaški škof dr. Nagel na kolodvoru znanega mi župnika: "Kaj je razlika med vašim škofom in menoj?" - Na to je sam dal smeje odgovor: "Jaz sem nagel, vaš škof je pa prenagel..." Škof dr. Jeglič je bil osebno svetniški tip, mož molitve, pokore in poln ognja za čast božjo in zveličanje duš. V svoji čustvenosti in naglici pa se je večkrat zaletel in tako sebi in drugim napravil

marsikako bridko uro, tako n.pr. v znani zadevi Vodiške Johance, z brošuro Zeninom in nevestam itd. ...

Politik in diplomat on ni bil! Žalibog se je preveč spuščal na politično strankarsko polje in ni znal vedno ohraniti neke distance od dnevne politike. Prej je večkrat preveč podlegel vplivu dr. Ivana Šušteršiča, na to pa popolnoma takozvanim mladinom! Bilo je nadvse mučno, ko je v pastirskem pismu, ki se je bralo na prižnicah, posegel v boj med starini in mladini in nastopil proti dr. Ivanu Šušteršiču!

Kaj je nagnilo škofa dr. Jegliča, da se je odločil za mladine in da je v to borbo angažiral celo svoje cerkveno dostojanstvo? Brez njegovega posega v ta razpor bi bilo mladinstvo čisto gotovo doseglo polom oziroma vsaj do razula Avstrije bi ne bilo prišlo na površje - pa tudi kasneje najbrž ne!

Dr. Jeglič je bil ves vnet za mladino in mladinske organizacije! Če je kje videl Orle in Orlice, je bil kar vznemirjen! To njegovo navdušenje so večkrat izrabljali. Če se je hotel kak mlad duhovnik prikupiti škofu, je ob birni zbral čim več Orlov in Orlic ad hoc - če je bilo treba, tudi iz dragih župnij - in to je škofa tako navdušilo, da je prezrl druge pomanjkljivosti pri dušnem pastirstvu...! Nekoč sem mu v nekem elaboratu napisal, kako ga s tem večkrat "potegnejo" in sem mu popisal ta-le slučaj: V neki župniji so imeli le enega mladeniča v Marijini družbi, župnik pa je v svojem poročilu napisal, da jih je - 70. - Ob priliki birme je škof na vso moč hvalil "dobre mladeniče, katerih je toliko v Marijini družbi." Seveda so se fantje pod korom spogledovali ter izpraševali, kje so tisti fantje...! Toda škof je bil vesel in zadovoljen, župnik in kaplan pa tudi z vizitacijo...

Začetkom razdora je škof stal na strani dr. Ivana Šušteršiča in je obžaloval metode mladinov. Še poleti 1916., ko sem prišel v Ljubljano, je bil nekako nevtralen, na to pa se je izvršil preekret. - Zdi se, da je na njega vplival najbolj ta-le argument: "Vsa mladina je proti Šušteršiču, če Šušteršič ostane, bomo izgubili vso mladino..." Proti tej argumentaciji mu je dr. Lampe omenjal: "Odrasli morajo voditi mladino, ne pa mladina odraslih..." Vpliv mladine na škofa in druge vodilne kroge, je dr. Lampe označeval z besedo "pajdokracija" - vlada otrok!

Drugo, kar je vleklo škofa Jegliča na stran mladinov, je bilo njegovo slovanofilstvo - naivno vseslovanstvo! Že v dijaških letih se je navduševal za slovanske ideale! Kot škof je prišel iz Bosne v Ljubljano poln slovanofilja in je kot tak obsojal razdor med "klerikalci in liberalci" v Sloveniji. Nekako narodno edinjaštvo mu je bilo vzor! Zdelo se je, da se celo nagiblje na liberalno stran, ki je nosila nacionalni zvonec, čeprav je v zvezi z Nemci zatirala slovenski narod! Dr. Tavčar in Hribar sta kaj rada takrat prihajala k novemu škofu. Škofa Missio je liberalno časopisje prej strupeno napadalo, sedaj pa je pozdravljalo prihod dr. Jegliča! Duhovniki so bili zaskrbljeni in začudeni! Toda tedanja duhovščina je bila sicer udana svojemu škofu in ga je spoštovala, pa si je upala tudi škofu povedati resnico z vsem spoštovanjem. In tako je na prvi konferenci dekanov pozdravil leskovski dekan Švajger škofa Jegliča v napitnici z besedami: "Prevzvišeni, vi z nami, mi z vami, vi zoper nas, mi zoper vas..." Tako je škof dr. Jeglič kmalu sprevidel, da o kakem narodnem poštimitvstvu na račun katoliškega gibanja duhovniki nočejo ničesar slišati, na drugi strani je pa tudi kmalu sprevidel, da je liberalni stranki nacionilizem le krinka, za katero se je skrival kulturni boj. Toda nekak mladinski narodnostni idealizem o vseslovanstvu pa je v Jegliču vedno ostal. Bil je res velik Slovenec, velik narodnjak!

Ko je enkrat okrog l. 1914. govoril s škofom z Linza na Dunaju in mu pripovedaval, kako je vse versko življenje v ljubljanski škofiji lepo organizirano, je pristavil: "Do zdaj smo narod organizirali cerkveno, sedaj ga bomo pa tudi nacionalno." Na to mu je linški škof odgovoril: "Aber sie werden mit dem Liberalen nicht die gleichen Bocksprünge machen können."

Neprestanim klevetam, da dr. Šušteršič ni narodno čuteč, da njegova politika ni narodna - je končno podlegel tudi škof dr. Jeglič!

Mladi so bili vedno okrog njega, dr. Šušteršiču in dr. Lampe-tu pa se je zdelo že neumno vedno popravljati utise, ki jih je napravljala na škofa mladinska propaganda... "Verni mladeniči, verna mladina..." ta je dobila polagoma popoln vpliv na njega!

To škofovo slabost - ali če hočete - tudi odliko -, kakor se vzame, so znali mladi zelo spretno izrabiti! Še bolj pa kasneje takozvani krščanski socialisti! Kadar so krščanski socialisti prišli v nevarnost, da bi bil škof mogel spoznati njih krinko in socialistično ozadje, pa so napravili kak "tam-tam", skupno sv. mašo in obhajilo ter povabili k tej pobožnosti škofa ali pa so mu drugače prinesli o tem dogodku poročilo, ki naj bi dokazovalo, kako "verni in pobožni" so... ter da so vse govornice o njih marksistični nastrojenosti le kleвета. -

Dobromisleči škof, v katerem ni bilo zvijače, ki je bil ves zaljubljen v mladino, je v svoji nekritičnosti in zaupljivosti vse verjel mladini..., ki mu je znala spretno pihati na srce...

Ko je pa dr. Šušteršič z ozirom na vedno bolj rastočo propagando mladinov skliceval duhovnike iz posameznih dekanatov na sestanke, kjer jim je razlagal ves položaj, so pa mladini spretno to izrabili pri škofu, češ, da mu hoče Šušteršič odtegniti duhovščino... - Tu je bil pa seveda škof zelo občutljiv! Ko se je škof vedno bolj nagibal na mladinsko stran, so spretno v Jegliču budili misel, da je on poklican, da vzame politične vajeti v roke in postane slovenski "Mojzes" -, posebno pa so postavili škofa na čelo propagandi za majniško deklaracijo... Polagoma je tako postal dr. Jeglič nekaka kulisa, za katero se je skrivalo zelo spretno vse mladinstvo... Ko je pa na to škof odločno stopil na stran mladinov in so potom njega in prelata Kalana dobili mladini v roke Slovence in K.T.D., je bila zapečatená usoda "starinov" v slovenskem narodu. -

Duhovniki starini, so med tem časom pa večkrat pošiljali deputacije k škofu! Toda bilo je vse zaman, pri dr. Jegliču so imeli vedno laiki večji vpliv kot duhovniki! Ko so ga nekoč duhovniki opozarjali, da bo v novi državi Jugoslaviji - prevladovalo pravoslavje in da bo to velika nevarnost za katoliško cerkev, jim je v svoji naivnosti odgovoril: "Pravoslavni se bodo spreobrnil, se bodo spreobrnil..."

Kako bridko razočaranje je doživel na to v Jugoslaviji oziroma v državi S.H.S.! V Macedoniji so celo pod turškim režimom lepo delovale grško katoliške župnije - mislim, da po številu 6! V Jugoslaviji - celo v času, ko je bil dr. Korošec v vladi, so vse te župnije uničili, ker "v državi carja Dušana Velikog - ne sme biti druge vere kot pravoslavne" se je izrazil neki uradnik v Macedoniji!

Ker je škof odločno stopil na stran mladinov, si duhovščina nri upala več nastopiti tako proti njim, večina je utihnila! Pod škofovim okriljem se je pričela sedaj strahovita propaganda v vseh časopisih, ki jih je izdalo K.T.D. proti dr. Šušteršiču in gonja po vsej deželi, češ, da je proti majniški deklaraciji, da je izdajalec naroda. - Dr. Šušteršič in dr. Lampe bi bila kaj lahko vpregla

proti tej propagandi državno obalst, toda nista hotela radi škofa! Ko sem nekoč l. 1917. vprašal dr. ev. Lampeža, zakaj ne nastopa dr. Šušteršič in on ostrejšje proti temu, je odgovoril: "Škof je tam..."

Ko je prišlo do občnega zbora K.T.D., bi bili kaj lahko vrgli starini, ki so imeli večino, prelata Kalana in mladine ven in prevzeli v roke vse časopisje! Toda na občni zbor je prišel sam škof! Ko je dr. Lampe pričel govoriti: "Gospodje, zavedajte se odgovornosti..." so pričeli nekateri mladi duhovniki vpiti na njega ostentativno, da bi jih videl škof: "Lump, falot, izdajalec..." In škof se je k vsemu temu smehljaj. - Ko je dr. Lampe to videl, je obmolknil... Neki duhovnik je šel na to ostentativno iz dvorane in se izjavil: "Še nikdar me ni bilo sram, da sem duhovnik, kot me je danes."

Proti škofu ne dr. Šušteršič in dr. Lampe niso hoteli nastopati... in tako je šel val hujskanja po deželi in zajel ves slovenski narod...

Toda posledice svojega dela je mogel škof Jeglič sam videti! Ko je bil v pokoju v samostanu Stični, se je parkrat izjavil: "Čim bolj vse premišljam, tem bolj se sprašujem, kam smo zapeljeli svoj narod..."

Dr. Evgen Lampe.

Morda res največji slovenski talent! Teološko, filozofsko, umetniško, socialno gospodarsko globoko izobražen, da je bil užitek z njim razgovarjati se! Znal je skoro vse evropske jezike: nemško, italijansko, angleško, špansko, rusko - !

Do skrajnosti korekten duhovnik, ki je redno maševal - še celo v bolezni - dokler je le mogel, ki je molil svoj brevir redno, četudi je bil silno zaposlen!

Dialektik in govornik, kakoršnih je malo! Gorje mu, kdor je prišel kot nasprotnik v roke njemu!

Vse svoje obširno delo - naj bo kulturno, socialno, gospodarsko ali politično, je uravnaval le s katoliško načelnega stališča! Bil je v vsem Mahničev gojenec in prijatelj dr. Aleša Ušeničnika!

Priden in zaposlen kakor mravlja! Za to ni imel časa, da bi se pečal z malenkostnimi problemi, ki so se obravnavali po kavarnah med mladimi, ki takrat med vojno pogosto niso imeli drugega dela, kot uganjati kavarniško politiko.

Nekoč ga je poklical k sebi škof dr. Jeglič in mu rekel, naj gre večkrat med mlađe v kavarno, da bo imel več stika z njimi in vpliva. Dr. Lampe se je nasmehnil in rekel: "Prevzvišeni, jaz nimam časa za politiziranje po kavarnah."

To je bilo res tragično.

V presojanju tedanjih dogodkov je treba pomisliti, da smo bili v ožjem vojnem ozemlju, da je bilo treba neprestano braniti slovensko gospodarstvo in kulturo pred uničenjem. Deželni odbor, recte dr. Ivan Šušteršič in Lampe, - sta delala noč in dan, dostikrat dr. Lampe ni imel časa na razpolago, da bi redno jedel, da bi rešila v vojni slovenskemu narodu, kar se je moglo rešiti. Na eni strani borba proti nemštvu, ki je izrabljalo vojno za svoje namene, na drugi strani proti vojaštvu, ki se je hotelo preživljati na račun Kranjske, borba z bojnimi težavami za preskrbo naroda z živilami in drugimi potrebščinami, za to so pa ljudje, ki niso imeli drugega posla kot da so posedali po kavarnah, vse delo le blatili in izrabljali vojno psihozo za agitacijo proti deželnemu odboru...

Dr. Evgen Lampeta je ravno to odbijalo od mladine. Sam mi je nekoč pravil: "Mene je najbolj odbilo od mladine to, ko sem sam

videl krivico, ki jo delajo dr. Ivanu Šušteršiču z raznimi lažnimi očitki. "Dr. Evgenu Lampetu so ponujali vodstvo stranke, - če stopi na njih stran, toda njega je to še bolj odbijalo, ker je bil značaj, zvest prijatelj, ki ni iskal svoje kariere, kot so jo drugi. - Bil je pač Kranjec in Notranjec, ki se mu je gabila vsaka nizkotnost...

Še po njegovi smrti so blatili njegov spomin iz vseh političnih taborov! Govorili so, da je izvršil samomor! Po razsulu Avstroogrške je prišla Zadružna Centrala -, zveza zadrug, ki jo je ustanovil dr. Lampe potem, ko so vrgli starine iz Zadružne zveze in je imela večino kranjskih zadrug, v velike težave. Njeno blago je bilo raztreseno po raznih delih bivše Avstroogrške. Trba je bilo vse to reševati. Bilo je več zamotanih kupčij še v teku, denar za blago že plačan naprej. Cene blagu so trenutno silno padle in grozila je velika izguba. Kanonik Jožef Šiška, ki je bil ravnatelj Centrale, je čisto odpovedal! Da preprečim večjo katastrofo, sam kar na svojo roko prevzel vodstvo zavoda. Videm sem, da je nujno, da pride v Ljubljano predsednik dr. Lampe, ki je bil zbežal na Dunaj, pred ljudmi, ki so mu pripravljali umor. Pišem mu na Dunaj, kako je s Centralo in da je nujno, da pride v Ljubljano. Kljub nevarnosti za svoje življenje in komaj prestani ledvični bolezni se je takoj odpravil na pot. Tedaj pa so bile železniške zveze zelo slabe. Na Zidanem mostu je moral četrto ure daleč nositi svojo prtljago sam, bolehen in slaboten, prišel je na vlak ves prepoten in je moral stati v mrazu zunaj na pločniku. Zvečer pride v Ljubljano ves premražen in prehlajen. Drugi dan je že dobil močno mrzlico, pa je kljub temu šel v Zadružno Centralo, kjer smo cel dan razmotrivali razne njene posle. Zvečer je moral v posteljo, tretji dan pokličemo zdravnika dr. Jenka. Ko pride zdravnik od njega mi pravi: "Z njim je konec, influenza s pljučnico, vnete ledvice, - ni rešitve." Pokličem p. Placida, ki ga spove in pripravi na smrt. Nato ga obhajam in mu podelim sv. poslednje olje. Potem se vsedem k njegovi postelji in mu pričenem govoriti: "G. doktor, saj vidite, kako je nevarno, napravite testament." Nekaj časa me gleda, nato pa pravi: "Saj ničesar nimam, kaj bi delal testament." "Pa imate knjige, opravo, najbolje je, da se vse uredi!" Zato mi pravi: "Mater imam, za njo moram skrbeti, saj je itak vse njeno..." "Kmalu nato je padel v nezavest in je polagoma skoro neopazno izdihnil.

To je resnica o njegovi smrti!

Ko grem na to v stolno zakristijo naročit takoj sv. mašo za njega, me sreča na stopnicah prof. dr. Jerše. Ko mu povem, da je dr. Lampe izdihnil, mi pravi: "Umrl je največji slovenski talent..."

Tudi tega nam je ugonobil žalostni razdor!

Kako bi ga bil rabil slovenski narod v novih razmerah! Marš kaj bi bilo drugače, če bi bil še živel dr. Evgen Lampe in če bi ga bili pustili kaj delati! Toda mislim, da ga je Bog rešil še pred večjimi ponižanji in še večjim duševnim trpljenjem, kakor ga je doživel zadnja leta svojega življenja! Še nikdar se mi ni zagabila politika tako kot ob smrti tega moža! Vse življenje je posvetil svojemu narodu, katoliški zamisli javnega življenja, pa je umiral takorekoč zavržen in oblaten od lastnega naroda... Kaj vse stori politična strast! Kakor mora mi je prihajalo na misel: Slovenski narod, kaj bo vse nad te še prišlo...! Kde se bo še žrtvoval za tebe?

Dr. Anton Korošec.

Prvič v svojem življenju sem ga videl na III. slovenskem katoliškem shodu v Ljubljani 1.1906. Lep, mlad mož, prijetne zu-

nanjosti in finih manir, odličen govornik. To je bil prvi utis, ki sem ga dobil o njem. Prvič pa sem se srečal z njim osebno po prigravitu, ko je prišel nekoč iz Belgrada v Ljubljano kot ministrski podpredsednik. Stanoval je v Marijanišču, kamor sem šel prosit za posredovanje v zadevi Zadružne centrale. To srečanje pa mi je pustilo za celo življenje neprijeten utis. Prihajali so k njemu generali, politiki in jaz bi najbrž ne bil mogel priti do njega, ko bi ne bil posredoval pokojni prelat Andrej Kalan. Ko pridem k njemu, me je sprejel zelo, zelo hladno. Kadil je fino debelo cigare, njegov nastop mogočen -, dobil sem utis, da mu je šlo v glavo to, da je ministrski predsednik! Ko mu razložim položaj Zadružne centrale in ga prosim za pomoč, da bi se ta zadružna organizacija v redu likvidirala in sanirala, je zamahnil z viška z roko rekoč: "To je za nas balast..." Od duhovnika sem pričakoval čisto drugačen sprejem in nastop! Mirno mu razložim, da sem prejel v roke sanacijo tega zavoda radi tega, ker bi njegov polom povzročil veliko škodo vsemu narodu in posebno katoliški skupnosti in tudi politični stranki. Sebe, ko je prelat Kalan na to povdarjal, da bi bil kak polom pri Centrali za vse - ne samo za starine - velik udarec, je nekoliko dobrohotneje govoril o zadevi ter se izjavil, da bo pač skušal kaj storiti... Dejansko kasneje ni storil ničesar za to! Dobil sem utis, da se boji, da bi mu Srbi kaj očitali, če bi se kaj angažiral za to zadevo...

Njegova osebna najlepša lastnost je bila po mojih opazovanjih - radodarnost in nesebičnost! Za reveže, za naše dobrodelne organizacije, za katoliško kulturne namene je bil vedno pripravljen globoko poseči v svoj lastni žep. Kljub temu, da je bil toliko let v Jugoslaviji minister, celo ministrski predsednik, ni imel skoro nobenega osebnega premoženja. Nekoč bi bil rad kupil v Kranju hišo, da bi mogel prihajati tja na počitnice. Fr. Gorjanec, ki je tu posredoval, mu je našel primerno vilo, ki bi bila stala ca. 300,000 dinarjev. Toda dr. Korošec je izjavil, da ne more zbrati toliko denarja. Ko smo bili v Belgradu v ječi, smo govorili s Srbi in jim pravili, da nima dr. Korošec nič denarja in niti bajte ne svoje, so se temu čudili rekoč: "Pa kakov je tak minister, če ne zaradi vsaj en milijon dinarjev na godino..."

Naši vodilni možje v katoliških vrstah obeh struj so bili resnično nesebični javni delavci, ki niso iskali svojih lastnih gmotnih koristi! In to častno spričevalo bo morala dati zgodovina tudi dr. Korošču.

O njegovih političnih sposobnostih se je izrazil pred menoj dr. Evgen Lampe sledeče: "Dr. Korošec je sijajen političen intrigant. Kadar ga je dr. Sušteršič poslal s kako tako nalogo, jo je vedno odlično izvršil. Nima pa sposobnosti za politični koncept, v težkih situacijah ne najde izhoda in za političnega voditelja nima primernih lastnosti." Dr. Vladko Maček je dr. Korošca tako karakteriziral: "Dr. Korošec je le taktizer, vsa njegova politika je le taktika brez ravne linije in načelnosti, usmerjena na trenutni uspeh brez dalekovidnosti."

Da je bil dr. Korošec odličen političen taktik, ki je znal nasprotniku spodnesti noge, je pokazal, posebno v slučaju, ko je vrgel ministrskega predsednika Stojadinovića. Ves Belgrad se je takrat smejal in občudoval dr. Korošca. "To je majstor", so govorili in to je Srbom imponiralo. Srbi so ga smatrali za največjega jugoslovanskega političarja, edinega, ki je bil kos srbskim političnim mahinacijam. In Srbi so v tem pravi mojstri, orientanci!

Če sem pa poslušal njegove politične ekspezeje, sem se vedno spomnil na Lampetovo karakterizacijo: Političen položaj je zelo dobro karakteriziral, izhoda pa ni znal nakazati jasno. V vsem

se mi je zdelo neko nihanje sem in tja, neka nesigurnost! Postal je v težkih dobah ministerski predsednik Jugoslavije, toda kake rešitve iz kriz ni našel.

Pričetkom Jugoslavije je bil gotovo centralist, Jugosloven. O tem ni dvoma. Ko pa so Srbi pokazali svojo barvo in smo prišli iz bratskega zagrlaja v bratski zadržljaj, je postal autonomist, kasneje v preganjanju federalist. Bil je sicer resničen demokrat, toda vstopil je tudi v vlado diktature. - Kar je prej očital dr. Sušteršiču, da je avstrijski oportunist, to je sedaj sam delal - oportunistično politiko! Sedaj je sam spoznal celo v mali Jugoslaviji, kjer so se Slovenci dosti lažje uveljavljali kot v veliki Avstroogrski, kako težko je voditi politiko malega naroda! Nekoč je povdarjal: "Ko bi imel vsaj 60 poslancev v parlamentu, toda nas je le -"ca. 20".

Oportunistično politiko so večkrat ne samo nasprotni, marveč tudi katoliški slovenski krogi očitali dr. Koršcu. Toda v tem oziru mislim, da njegovi kritiki preostro sodijo. Politik pač mora računati z realnimi razmerami. Ko je spoznal srbijanske razmere in posebno manire in diktatorsko žilo kralja Aleksandra, je videl, da v danih razmerah ni možno kaj doseči za slovenski narod z radikalno opozicijsko politiko. Bili smo pač v bratskem zadržljaju, vjeti in zajeti v centralistično velesrbsko državo in miselnost. Slovenski narod pa tudi ni bil disponiran za kako radikalno politiko. Naš narod je bil preveč razvajen in je hotel od politike vedno materialnih koristi, na žrtve pa ni bil pripravljen. Čisto drugače - kot Hrvatje! Neki hrvaški kmet je rekel dr. Mačku: "Mi vstrajamo, če tudi bomo hodili bos in v sami srajci in gatah", prej bodo Srbi opešali kot mi." Slovenci niso bili taki. Ko je l. 1932. nastopila diktatura, in smo bili vrženi v nemilostno opozicijo, ko nas je davil na vseh poljih srbsko-kraljevi režim in liberalni slovenski njegovi sluge, so se kaj kmalu pokazale med našimi skupinami razne struje in osebnosti, ki so skušale za hrbtom koketirati z diktatorskim režimom. Uhajati so pričeli celo poslanci. Tako so n. pr. poslanca Žebota v Mariboru komaj z raznimi gospodarskimi bonitetami obdržali, da ni prešel v tabor režimovcev. Dr. Gosar se je razgovarjal z režimom, drugi so zopet med narodom delali propagando, da je treba delati praktično politiko, režim je grozil, da nam uniči naše združništvo, naše prosvetno delo itd. Vedno glasnejši so postajali glasovi posebno iz kmečkih vrst, da je treba prilagoditi se... In tako je moral dr. Korošec tudi v diktatorsko vlado proti svojemu prepričanju, da prepreči večje zlo, in da se mu stranka ne razsuje! Ni bila torej njegova oportunistična politika le njegova krivda, marveč več ali manj krivda celega naroda...

Vendar pa je napravil dr. Korošec velike napake v svojem političnem delu!

Pri njem se je pokazala, da je obmejni Slovenec.

V Avstriji je bil slovenski narod razdrobljen na posamezne kronovine, dežele, ki so imele veliko autonomijo. Toda le na Kranjskem se je po dolgem boju proti liberalno nemškemu obroču, ki je tlačil v vseh ozirih slovenski narod, posrečilo, da je dobila v roke oblast slovenska in katoliška večina. V vseh drugih deželah pa so bili Slovenci potisnjeni v manjšino, ki ni imela nobenega vpliva na deželno vlado in gospodarstvo. Naši ljudje niso imeli tako nobene prilike, da bi se v praksi izvežbali v upravi in v narodnem gospodarstvu. V obmejnih deželah se je vodila le "narodna" politika, opozicija, kritiziranje, narodno navduševanje, borba za nacionalne pravice v šoli in uradih. Ko smo na Kranjskem bili že daleko preko teh nacionalnih borb in fraz, ter se je vse koncentriralo predvsem na kulturni in gospodarski napredek, so v obmejnih

deželah to delo smatrali kot nekak oportunizem, kot neko popušča-
nje v narodnostnem boju, pa tudi kot neko zanemarjanje obmejnih
Slovencev!

Dr. Korošec ni bil nikdar v kaki praktični šoli deželne
uprave in gospodarstva. On ni poznal važnosti deželne autonomije.
In tako tudi ni v pričetku Jugoslavije pojmoval važnosti narodne
kulturne, politične in gospodarske autonomije. Zato je bil v resni-
ci tedaj centralist, kakor so bili vsi, tedanji vodilni krogi S.L.S.

Če smo tedaj osovraženi starini tu in tam omenjali, da je
treba ob ustanovitvi Jugoslavije deželno kranjsko autonomijo raz-
širiti na vso Slovenijo, če že ni mogoče ustanoviti državnega slo-
venskega ozemlja, so nam odgovarjali, da je to le starinsko miš-
ljenje, da mora biti en narod, ena država, da sedaj ni ne dežel, ne
razlike med jugoslovanskimi narodi... Ni krivda dr. Korošca samega,
da je to bilo tako takrat, marveč so bili tega mnenja vsi ali vsaj
večina tedanjih vodilnih osebnosti. Mi starini smo pač obžalovali,
da se je od slovenske strani uničila deželna autonomija, toda naš
glas je bil glas vpijočega v puščavi!

Ko se je pa dr. Korošec razgledal v Srbiji in je spoznal
razmere, takrat je uvidel potrebo slovenske autonomije, toda žal -
prepozno! S tem je bila započatena usoda Jugoslavije, ker je cen-
tralizem prinesel v sebi kal razpada. in povzročil strahote ob raz-
sulu Jugoslavije 1941.

Ta štajerska mentaliteta, o kateri sem prej govoril, oziro-
ma mentaliteta več ali manj vseh obmejnih Slovencev, je bila tudi
največ kriva, da je dr. Korošec zapustil svojega prijatelja dr. Ivana
Šušteršiča in šel za mladini. Slovanofilstvo, jugoslovenstvo brez
realne podlage je bilo predvsem razširjeno med obmejnimi Slovenci,
kar je pač razumljivo, ker so morali toliko trpeti od strani
Nemcev!

Dr. Šušteršič je smatral dr. Korošca kot svojega prijatelja
in ga je zelo cenil. Pričetkospora se je zdelo, da je dr. Korošec
na strani dr. Šušteršiča, saj se je izjavil kot sem že omenil, da
dr. Krek ni resen politik. Zdi se pa, da je podlegel vabam, da bo
on postal politični voditelj mesto dr. Šušteršiča. Glede tega se
zdi, da ni bil tako nedovzeten tem mikom in vabam, kakor je bil dr.
Lampe! Dr. Šušteršiča je to zelo bolelo, da so ga zapustili prija-
telji, naketere je prej toliko zidal... Dočim je bil dr. Šušteršič
in pa tudi dr. Lampe svojim prijateljem zvest - celo predaleč zvest,
se zdi, da dr. Korošec te lastnosti ni imel preveč razvite...
Nikdar ni dr. Šušteršič pustil na cedilu svojih pristajšev ali pri-
jateljev! Če se je le enemu zgodila kje krivica ali kaj škode, se
je vsa stranka pod njegovim vodstvom potegnila za njega; veljalo
je pač načelo zvestobe: vsi za enega, eden za vse! Pod vodstvom
dr. Korošca pa je v Jugoslaviji marsikdo občutil to, da je bil pre-
puščen na cedilu sam sebi, ko se je žrtvoval za načela in stranko...
Nekoč je dr. Korošec po smrti Aleksandra l. 1934. naročil slovenskemu
časnikarju, ki mi je sam pravil, neko politično izjavo. Ko pa je
na to v Belgradu dr. Korošec videl, da bi morda ta izjava napravila
v srbskih in dvornih krogih slab utis, je desuaviral časnikarja.-
Tega bi dr. Šušteršič ne bil nikdar storil!

Velika pomanjklivost Koroščeve politike je bila prevelik
obzir na Srbe, na dvor ter na drugi strani skoro nekako preziranje
Hrvatov in hrvaških narodnih interesov.

Dr. Koroščevo jugoslovanstvo prva leta Jugoslavije je pri-
vedlo do popolnega razsula nam sorodne in bratske stranke Hrvatske
pučke stranke, tako so postali nekdanji Koroščevi pristaši in pri-
jatelji v Bučki stranki, njegovi najbolj zagrizeni sovražniki. L.
1934. sem bil nekoč v Zagrebu med temi krogi. Kar bruhalo je iz
njih sovrašтво do dr. Korošca, o katerem so trdili, da ga je treba

ubiti! Ker sem se drznil nekoliko opravičevati dr. Koroščevo politiko, sem bil sam v nevarnosti, da me dejansko napadejo in sem moral hitro oditi iz lokala... Rzasula hrvaške pučke stranke je bila kriva Koroščeva jugoslovenska politika. To je oslabilo položaj S.L.S.

Naj navedem tipičen zgled te Koroščeve politike!

Bilo je po smrti kralja Aleksandra, velikega diktatorja! Skupaj smo bili zaprti s Hrvati. Z dr. Mačkom smo mnogo debatirali v ječi o bodoči politiki Slovencev in Hrvatov, ki mora biti skupna, enotna. Postali smo v ječi pravi prijatelji. Vsem je bilo jasno, da moramo Hrvatje in Slovenci iti v vsem skupaj, enoten program in enotna taktika. Dr. Maček je stal odločno na hrvaško slovenskem programu iz l. 1912. Bil je za Jugoslavijo, toda le pod tem pogojem, da dobe i Hrvati i Slovenci svojo lastno državnost v federativno urejeni skupni državi. Tudi vsi vodilni slovenski politiki v S.L.S. so bili trdno prepričani, da morajo sedaj po smrti kralja Slovenci skupno s Hrvati v vsem političnem delu enotno delati na to, da se stre velesrbski centralizem in hegemonija, ki uničujejo državo. Nekoč grem v Zagreb obiskat dr. Mačka. Nisem hotel, da bi se moj obisk smatral, da hočem igrati kako politično vlogo. Da preprečim vsak tak sum in nesporazum, sem šel prej k dr. Natlačenu Marku, ki je bil podpredsednik stranke in mu povem: "Jaz grem v Zgreb, obiskat dr. Mačka, moja pot je čisto privatnega značaja, ne maram igrati kake politične vloge, da pa se ne bo zdelo, da hočem za hrbtom stranke politično se kaj z dr. Mačkom razgovarjati, sem prišel povedat o svojem obisku." Dr. Natlačen je bil mojega obiska zelo vesel in mi pravi dob sedno: "Ravno prav, da si prišel in da greš tja. Pri stranki smo vsi tega mnenja (zdi se mi, da je celo rekel, da je to sklep stranke), da moramo sedaj za vsako ceno iti skupaj s Hrvati in da se je treba o vseh korakih domeniti z dr. Mačkom. Toda dr. Korošec se obotavlja in odlaša svoj obisk v Zgrebu z izgovorom, da ne ve, če bi bilo dr. Mačku prav, če ga obišče. Hojdi tja in skušaj povzročiti, da dr. Maček povabi dr. Korošca na obisk in tako se on ne bo mogel več izgovarjati." - Dr. Maček je bil mojega obiska zelo vesel. Med razgovorom vprašam dr. Mačka: "Ali pride kaj dr. Korošec k vam in ste kaj z njim v razgovorih glede skupnega nastopa? Dr. Maček mi na to odgovori: "Nič ga ni sem, vsak dan ga pričakujemo, dasi je že skrajni čas, da pridemo skupaj." Jaz na to: "Nekoliko sem čul, da dr. Korošec odlaša s tem obiskom in pričakuje, da ga vi povabite na sestanek." Dr. Maček na to: "Povejte dr. Korošču, da ga vabim na sestanek v Zagreb. Mi srbskih razmer ne poznamo dobro in ne političnega položaja." Na to se je izrazil približno: "Dr. Korošec bo moral voditi naš skupni nastop." Ves vesel odidem v Ljubljano in sporočim dr. Natlačenu, kaj je rekel dr. Maček, da nekako uradno vabi dr. Korošca na sestanek. Toda dr. Korošec je preko volje in sklepa stranke šel mimo Zagreba, se ni niti oglasil pri dr. Mačku in je šel v vlado brez Hrvatov in brez potrebnih garancij od strani Srbov... To je Hrvate razkačilo do skrajnosti in vzelo pri njih vsako zaupanje do dr. Korošca in slovenske politike!

Dvakrat je tako dr. Korošec po mnenju Hrvatov skočil njim v hrbet: Prvič po atentatu v Belgradu na Radiča in tovariše. Takrat je bil kralj in vsa srbska politična javnost konsternirana in bi bila pripravljena popustiti. Pa je prevzel vlado dr. Korošec in zopet pomagal na noge velesrbski centralistični klik. Po smrti kralja Aleksandra so stali Srbi pred dilemo: Ali naj razpade država, ali se napravi sporazum s Hrvati. Pa je zopet šel v vlado dr. Korošec preko in brez Hrvatov in omogočil diktatorski režim, in zatiranje Hrvatov... Vse to je med hrvaškim narodom povzročilo

okup nad Jugoslavijo in sovražstvo do Slovencev, pognale večino Hrvatov v skrajno revolucionarno psihozo, da niso hoteli ničesar več čuti o Jugoslaviji in jih tako pognale v tabor Paveliča. Ta politika je rodila ob razsulu Nezavisno - Paveličevc - Hrvatsko - razsul Jugoslavije - in strašno tragedijo vseh treh jugoslovanskih narodov! Vse to bi se bilo najbrže preprečilo, ko bi bil dr. Korošec vodil drugačno politiko napram Hrvatem! On je stal na napačnem stališču, da je treba preko Belgrada rešiti hrvaško in celotno jugoslovansko vprašanje. Toda Hrvatje so sosede Slovencev. Prez Hrvatov ni Jugoslavije! Hrvatje so nam kot katoliki in srednjeevropsko kulturni narod bliže kot Srbi! Če hočejo Slovenci ustvariti ali ohraniti Jugoslavije, jo morajo skušati preko Zagreba, skupno s Hrvati, da so z njimi napram Srbom kot en partner! Le na ta način je bilo možno pritisniti ob zid velesrbske hegemonistično miselnost, kraljevske kliko in belgrajsko čaršijo! Dva ugodna trenutka je zamudil dr. Korošec in je tako on ustanovitelj Jugoslavije, pa tudi sopovzročitelj njenega poloma in vse naše tragedije...

Politika je težka in odgovorna reč!

Kaj je dr. Korošca dovedlo do take politike, si ne morem priti na jasno! Zdi se, da je bil preveč zasidran v belgrajski okolici in pod njenim vplivom, zapeljal ga je trenutni uspeh, da je prišel do vlade in je mislil, da bo tako lažje dosegel svoje cilje... Tako so potem mislili tudi njegovi sodelavci in so šli preko dol svojega prepričanja za njim v vlado.

Čez par mesecev na to, me pride obiskat v Kranj dr. Kulovec, ki je veljal za najvejšjega hrvatofila v S.L.S. Isti čas pride na obisk tudi dr. Dragoljub Jovanović, vodja levega krila zemljoradniške partije v Srbiji. Ko dr. Jovanović začuden vpraša dr. Kulovca, kako je to, da je šel dr. Korošec v diktatorsko vlado, mu odgovori dr. Kulovec, da bodo s tem Slovenci dosegli svojo autonomijo. ... Dr. Jovanović ga začuden vpraša: "Gospod doktor, pa vi to verjamete?" Na to odgovori dr. Kulovec: "Verjemete, da jo dobimo. Jaz zastavim glavo za to." dr. Jovanović ironično na to pristane: "Cete gubiti glavo..." Zopet so srbski krogi prevarili slovenske politike, z autonomijo ni bilo nič in dr. Kulovec je res - zgubil svojo glavo in z njim na tisoče Slovencev...

Vsa politika dr. Korošca v Jugoslaviji odkriva jasno njegov politični značaj, ki nam odkriva skrivnost, zakaj je zapustil dr. Sušteršiča in dotedanji politični koncept slovenski: skupna katoliška država s Hrvati na temelju hrvaškega državnega prava. Povdarjam, da sem prepričan, da je dr. Korošec vodil naše jugoslovansko politiko bona fide, z najboljšim namenom koristiti slovenskemu narodu. Tudi dobro vero večkrat narekujejo osebni značaji! Vodil je res slovensko politiko, ne hrvaške, toda zdi se, da je pozabil, da ni mogoče uspešnega boja za slovensko samobitnost preko in brez Hrvatov! To je bila bistvena napaka njegove politike,

Tudi s katoliškega stališča ni bila njegova politika neporečna. Kot sem že omenjal, so v Macedoniji uničili Srbi 6 grško-katoliških župnij, dasi je bil dr. Korošec v vladi! O tem se je pri nas kar molčalo. Z vatikansko diplomacijo ni imel zvez, zdi se, da iz bojazni, da bi ga Srbi sumničili, da dela vatikansko, klerikalno politiko. Z nuncijem Pellegrinettijem sta bila tako sprta, da nista več občevala... Ob kampaniji za konkordat in po silnem odporu srbskega netolerantnega pravoslavja je podal izjavo, da se ne bo sklenil ne ta, ne kak drug konkordat, da bi pomiril razburjene srbske pravoslavne duhove... Radi tega ga je vatikansko glasilo Osservatore Romano zelo ostro prijemal... Pri jugoslovanskem poslanstvu pri Vatikanu ni bilo nobenega Slovenca... in to nam je ob zadnji vojni strašno škodovalo, ker nismo imeli v Rimu pri di-

plomaciji nikogar, ki bi pojasnjeval naše stališče... Tudi to se zdi, da je zakrivila dr. Koroščeva politika, ki ni vsaj tu znala priboriti kakega mesta Slovencem... Je je znal spraviti Izo Cančarja na poslaniško mesto, bi bil po mojem mnenju pač mogel doseči vsaj kako tajniško mesto pri vatikanskem poslaništvu za Slovence, če bi se bil za to zavzel...

Brez dr. Korošca bi najbrž ne bilo Jugoslavije! Hvaležnost srbskega kralja se je skazala v tem, da je dal dr. Korošca internirati in pozapreti celo vrsto njegovih ljudi... Če drugo ne, vsaj šerčevski dogodki in vse one tedanje persekucije, bi bilo moralo dr. Korošca privedi do spoznanja, da tedanjim vodilnim srbskim krogom ni zaupati in da je nujno, da gre skupno s Hrvati - kamor koli! Pa tudi to ga ni zmodrilo... in moral je priti polom. To je pa Koroščeva tragedija! Edina njegova sreča zanj je bila, da je prej umrl...

Tudi v notranje strankinih zadevah dr. Korošec ni imel srečne roke. Krščansko socialistično gibanje se je mirno kotilo v stranki in zastrupljalo mladino s socialističnimi nazori. Med katoliška akademska društva je udiral komunizem, znani Bohinjski teden je bil krinka Kocbek - Finžgarjevega kroga, ki je pripravljala tla OF in komunizmu, pa tega dr. Korošec ni videl, dal je celo podporo za to prirediteljev... Vedno večja razkrojenost v stranki, nesigurnost, nejasnost in novo mladinstvo Kocbekovo, ki mu je botroval zopet Finžgar z dr. Brecljem in comp., se je ob koncu njegovega življenja bohotno razvilo in pripravljalo strašno tragedijo slovenskega naroda...

Uspehi prvega mladinstva.

Ko je prišlo do razsula Avstroogrske in popolnega poloma dr. Sušteršičeve slovenske politike, sem nekoliko upal, da bo sedaj konec strastnega boja mladinov proti starinom. Pričakoval sem vsaj nekaj honetnosti in smisla za odgovornost. Mislil sem, da se bo sedaj reklo: "Zdaj je konec boja, naj bo vse pozabljeno, pa pojdimo skupno na delo za novo državo in za Slovenski narod." Toda žal se moje skromno upanje ni uresničilo. Strast in nezrelost je vladala naprej.

Najprej so novi voditelji S.L.S. pričeli odstranjati vse bivše starine z vseh važnejših mest - iz gospodarskih, kulturnih in seveda še bolj iz političnih ustanov.

Predvsem sem bil razočaran nad obnašanjem napram dr. Ivanu Sušteršiču! Da mu niso dovolili niti povratka v domovino, da so naročili celo njegovo aretacijo, če bi se vrnil! Vedeli so, da ni ma premoženja, pa mu niso privoščili niti tega, da bi mogel v domovini s svojim poklicnim delom kot advokat sebe in družino preživljati!

Tipično za tedanje mentaliteto bivših mladinov je postopanje napram ravnatelju dvorazredne trgovske šole Karlu Dermastiji. V svojem življenju sem srečal malo tako načelno katoliških mož in tako plemenitih značajev kot je on. Na trgovsko šolo je bil nastavljen od deželnega odbora kot direktor. Pri seji likvidacijskega odbora deželnega odbora Kranjske je bil od strani S.L.S., stavljen predlog, da se Karel Dermastija odstavi kot ravnatelj imenovane šole. Celo liberalnemu odborniku dr. Trillerju se je to zdelo preveč in je skušal braniti Karla Dermastijo rekoč: "Saj ni ničesar naredil, zakaj bi ga odstavljali". Pa je iz vrst S.L.S. odgovoril nekdo: "Saj se nima kam pritožiti". In z večino S.L.S. glasov je bil odstavljen ravnatelj Dermastija in je bil nastavljen drug ravnatelj, ki ni imel niti akademske kvalifikacije.

Nikdar se ni Dermastija pritoževal nad to krivico! Tiho je

vse to nosil! V najtežjih dobah, ko je bila S.L.S. preganjana, je kljub temu držal on njeno linijo..., dočim je novoimenovani ravnatelj ob priliki diktatorskega režima obrnil hrbet S.L.S.

Ko so kasneje nasprotniki preganjali katoliško uradništvo, učiteljstvo in druge, so se pri S.L.S. bridko pritoževali nad temi krivicami! Nihče se pa ni takrat potegnil za direktorja Dermastič in kasneje se ni nihče spomnil, da so mladini bili prvi, ki so pričeli preganjati v Jugoslaviji svoje lastne načelne pristaše...

Najbolj tragično za slovenski narod je bilo, da so prevzele politično vodstvo Slovencev v Jugoslaviji ljudje, ki niso imeli dovolj politične rutine in niso bili kos srbskim zahrbtnim spletkam. Dr. Korošca, ki je bil že resen in izkušen politik, so spretno izvabili iz domovine v inozemstvo, da bi tam "stopil v stik z antantnimi vladami". Tam je sicer napravil pakt s Pašičem o ureditvi "demokratske" Jugoslavije, takozvani ženevski pakt, ki ga seveda Srbi niso držali; Pašič pa je dr. Korošca spretno in zvijačno pridržal v tujini, kjer ni mogel dobiti potnega lista za vrnitev, dokler niso Srbi "premudrili" zastopnikov Hrvatov in Slovencev v narodnem večju. Prestrašili so Hrvate in Slovence, da grozi od zunaj nevarnost novi državi in da je treba takoj proklamirati zedinjenje. Neizkušeni "politiki" kot sta bila Izo Cankar in Dr. Brejč, so šli v Belgrad, tja nesli "Slovenijo" in jo tam izročili v milost in nemilost Srbom ter proglasili zedinjenje! Ko je bilo vse izvršeno, so pustili dr. Korošca v domovino...

Po proglasu cesarja Karla smo imeli takrat Slovenci možnost, da proglasimo svojo državo, enako po načelih samoodločbe narodov, ki jih je proglasil Wilson! Kje naj bi bila nevarnost za Slovence in Hrvate, ki je baje grozila, da je bila potrebna taka naglica za proglasitev zedinjenja brez kakih kavtel, brez zavarovanja slovenske avtonomije, da ne rečem slovenske državnosti?

Imeli smo slovensko vlado, ki je bila suverena predstavnicca naroda! Takrat je bilo čas ustvariti slovensko državno suverenost! Toda tedanja slovenska vlada je živela v neki zmagoslavni hipnozi in duzelnu; kot se je kasneje izrazil sam dr. Brejč pred menoj!

Naj navedem le en tipičen zgled! Dr. Lovro Pogačnik je bil v tej vladi komisar za vojsko. Dober človek, toda popolnoma nespособen mlad politik. Zamudil je organizirati slovensko vojsko. Profesor - sedaj direktor Marko Bajuk, je pripeljal iz Italije v Ljubljano popolnoma urèjen in oborožen regiment Bošnjakov. Kot poveljnik tega regimenta gre k dr. Pogačniku, vprašat, kam naj gre z njim. - Dr. Pogačnik mu pravi: naj jih razpusti in naj gredo, kamor kdo hoče domov. Bajuk se začudi in pravi: "Toda, Lovro, za nami gredo Italijani, če bi bili mi na njih mestu, bi marširali v Kalabrijo". Dr. Pogačnik pa se je dobrodušno in pokroviteljsko nasmehnil rekoč: "Italijani so naši zavezniki. Mi sedaj rabimo profesorje, ti pojdi domov in v šolo, vojaki pa tudi domov." Ko pride M. Bajuk do regimenta, ki je čakal v redu na Viču, pove, da naj gre vsak na svoj dom, vojaki so vrgli preč puške, municijo, strojne puške, spregli konje in jo ucvrli na kolodvor.

Čez par dni pa so bili Italijani že v Postojni, na Rakeku in v Logatcu. - Ti "zavezniki" bi bili kmalu prišli v Ljubljano in bi bili seveda lepo vtaknili kam v luknjo slovensko vlado... Kaj sedaj? Brž pošljejo srbskega podpolkovnika Svabiča na Logatec, ki je prestrašil Italijane češ, da je zadaj vse polno srbske vojske... In Italijani so se ustavili v Logatcu! Ko bi bila slovenska vlada zbrala takoj nekaj vojaštva, ter ga postavila kje pri Gorici ali vsaj pri Razdrtem, pa bi se bili Italijani verjetno tam ustavili. Sam sem opozoril dr. Pogačnika na odličnega slovenskega oficirja

majorja Globočnika, ki naj bi ga slovenska vlada postavila kot komandanta, da bi hitro organiziral slovensko vojsko, pa je dr. Pogacnik omalovažujoče zamahnil z roko, češ, kaj pa ti veš...

Osovraženi izdajalci starini so tedaj izražali svoje mnenje, da je treba vsaj kranjsko deželno autonomijo razširiti via fakti nad vso Slovenijo, toda to je bilo "starinstvo" govoriti o autonomiji! Prvi korak slovenske vlade je bil, da je razpustila deželno autonomijo, deželni odbor in postavila mesto njega likvidacijski odbor... Slovenci sami so torej likvidirali svojo autonomijo, za katero so se potem krvavo borili - zaman v novi državi!

Morda bo kdo ugovarjal, da to ni bilo mogoče! Saj smo bili takrat suveren narod, ki se je kot tak s Srbi pogajal in kot tak sklenil z njimi sramotno zedinjenje in se usužnjil srbskemu centralizmu! Če smo imeli pravico pogajati se kot narod o ustanovitvi skupne države, smo imeli tudi pravico razširiti kranjsko autonomijo na vse pokrajine Slovenije in tako ustvariti via fakti nekaj, česar bi kasneje ne bili smeli si pustiti vzeti!

Tudi po zedinjenju je še obstojala slovenska vlada, ki pa je prenašala svoje agende na belgrajsko centralno vlado in izročala slovensko premoženje. - Ko sem o tem nekoč kasneje pri izvršilnem odboru prav na lahko interpeliral dr. Brejca, mi je pošteno priznal: "To smo pač naredil takrat v tistem duzelnu..."

Kasneje seveda, ko so mladi politiki spoznali, kam so pripeljali svoj narod, se je pričela borba za autonomijo, ki so jo prej sami zapravili...

Dvomim, da bi med drugimi narodi bili taki politiki čisto močiji po takih polomijah! Toda naš narod jim je sledil, ker je bil takrat tudi ves v duzelnu...

Dal so zreli možje morali biti takrat tiho!

Moj oče - preprost kmet - mi je kmalu na to pripovedoval sledeče: Ob polomu je župnik N.M. v N. - v bližini mojega doma - govoril na javnem shodu ob razsulu Avstrije in nastanku Jugoslavije: "Zdaj je svoboda, zdaj ne bo ne davkov, ne financarjev, ne žandarjev..." Tako je govoril takrat N., sedaj pa pogledj: na vsakem oglu stoji financar in žandar... Kdo more resno vzeti take ljudi..." Tako je sodil kmečki mož! In zato je ob prvih volitvah v Jugoslaviji S.L.S. doživela velik poraz..., kar je močno oslabilo kasneje njeno borbo za autonomijo v ustavodajalni skupščini! Zapeljan narod je dal svoje glasove stranki, ki je glasovala v ustavodajalni skupščini za centralizem in usužnje slovenskega naroda...

Borba med mladino in starino, posebno blatenje dr. Šušteršiča je v narodu povzročilo nezaupanje v strankino vodstvo sploh, pa tudi nezaupanje do "katoliške stranke"... Saj ne gre za katoliške zadeve, gre le za samo politiko... Tako so mnogi sodili... pa so šli za drugimi strankami...

Kako smešno zmešani pojmi so nastali po razsulu Avstrije in propadu dr. Šušteršičeve politike, ki so jo tudi mladini večkrat označevali kot "klerikalno", je razvidno iz dejstva, da so v neki župniji hoteli razpustiti Orla in ga združiti s Sokolom! Vedno se je namreč ob borbi proti starinom iziroma za Jugoslavijo povdarjalo: "Zdaj ni več ne klerikalcev, ne liberalcev, zdaj smo vsi eno..." V takem ozračju so seveda žele le nasprotno stranke uspehe...!

Mnogo bivših starinov, najboljših javnih delavcev, se je sedaj popolnoma umaknilo iz javnega življenja, od kodar so jih seveda tudi mladini sami izrivali... Nekateri so odšli celo k Pucljevi neodvisni kmečki stranki...

Na Blokah n.pr. je bil odličen župan S.L.S. Drobnič, toda starin. Prvo dejanje nove vlade je bilo, da ga je odstavila. Mož je bil na smrt bolan na influenci, pa so priredili proti njemu demon-

stracije in ga dvignili iz postelje, da je moral v občinsko pisarno predat svoje posle edinemu liberalcu, ki je bil dotedaj v občini... Tako je prešla ta odlična občina v nasprotno roko... Drobnič pa se je seveda na to umaknil iz javnega življenja in postal zagrenjen nad takim postopanjem... To je ustvaril duzel in "nacionalna edinstvo", pod katero je žel sijajne uspehe le liberalizem in socializem!

Težko je bilo potem res kasneje zajadrti v vode dr.Šušteršičeve načelne in autonomistične politike!

Tudi na gospodarskem polju so se delale v novi državi velike napake.

Iz Avstroogrske so prinesle hrvaške in slovenske dežele urejeno gospodarstvo in velik del zlata iz dunajske narodne banke. Srbsko gospodarstvo je bilo popolnoma uničeno. Gotovo je bila avstrijska krona med Prečani mnogo več vredna kot srbski dinar in vendar se je zamenjal 1 dinar za 4 avstrijske krone, s čemer so Srbi "Prečane" pošteno opjačkali, posebno še ker je dinar še po tej izmenjavi silno padel v vrednosti. Pa sem glede tega nekoč interveniral mladinskega "gospodarskega strokovnjaka"?! ki mi je na to odgovoril: "Bodimo hvaležni, da so nam Srbi zamenjali 4 krone za 1 dinar..." Bil sem presenečen... nad tako izjavo!

Nekak glavni gospodarski "strokovnjak" te dobe je bil komaj dobro iz univerze došli dr. Jakob Mohorič! Mi starini smo morali likvidirati vse svoje gospodarske organizacije, ker v onih razmerah je bilo nemogoče kako poslovanje, ker je vladal med S.L.S. voditelj strah, da bi starini še kako prišli na površje! Ker smo morali likvidirati Zadržno Centralo, smo morali likvidirati tudi njene gospodarske institucije. Zadržna Centrala pa je imela večino delnic Slovenske trgovske banke in krasno hišo nasproti hotelu Union, ki je imela še stavbišče poleg, tja do Kolodvorske ulice in tam še eno hišo. Neka hrvaška skupina se je zanimala za delnice Trgovske banke. Pa grem k dr. Jaku Mohoriču in mu pravim: "Vi boste morali ustahoviti lastno zadržno banko, kupite sedaj delnice Trgovske banke in imate takoj že vpeljana in dobro situirano banko". Mohorič se je smejal temu rekoč: "Mi ustanovimo Zadržno banko, kadar hočemo, kar prodajte vse delnice Hrvatom..." Tako smo tudi storili. Kasneje so krogi pri Zadržni banki predložili v registracijo pravila svoje zadržne banke, toda takrat je dr. Žerjav zaprl dotični akt v svojo miznico... Dr. Mohoriču sem ponudil tudi v nakup hišo na Miklošičevi ulici, na najlepšem prostoru. "Škoda bi bilo, če pride drugim v roke," sem mu rekel. Toda odgovoril je zopet: "Kar prodajte hišo čimprej, cene hišam bodo padle in naša banka bo dobila hišo, kjer bo hotela..." Pa smo prodali hišo za 125,000 dinarjev! K malu na to je Zadržna zveza rabila prostor za svojo bančno hišo... Sedaj je pa vzela prostor poleg one hiše, ki je bila prej na ponudbo, ki ga je kupil pokojni Štefe za slovenski katoliški prosvetni dom. Tu so sedaj zidali na neprimernem prostoru novo bančno poslopje, ki jih je stalo več kot 5 milijonov dinarjev, dočim prej niso hoteli dati niti 125 tisoč dinarjev za mnogo lepši hišo in prostor...

Taki strokovnjaki so vodili tudi Gospodarsko zvezo, ki je prišla kmalu v velike težave in je zrastel primankljaj okrog 15 milijonov dinarjev... Vse to je bilo treba potem seveda sanirati...

To so bile posledice prvega "mladinstva"...

Kako smo izgubili slovenski Korotan?

Slovenska Koroška je značilen del tragike slovenskega naroda! Vleče se že več kot tisoč let nazaj. Hočem jo osvetliti le,

kolikor se tiče zgodovine zadnjih trideset let.

Leta 1906. je bila v bivši Avstriji uvedena splošna in enaka volilna pravica. Boj za njo je posebno vodila "Slovanska zveza", poč vodstvom dr. Ivana Sušteršiča. Slovanska zveza je izvolila poseben odsek, ki naj bi vodil vse delo in priprave, da bodo volilna okrožja pravično razdeljena. Referat za Koroško je na lastno zahtevo prevzel poslanec Ploj, ki je vedno nihal med S.L.S. in liberalno stranko ter iskal predvsem svojo lastno kariero. Radi liberalne gonje proti dr. Sušteršiču, češ, da ni racionalen, da ima posebno premalo smisla za obmejne Slovence, niso bili Korošci posebno naklonjeni dr. Sušteršiču. Na Koroškem je še vedno prevladovalo narodno edinjaštvo in so kaj radi postrani gledali strankarske boje na Kranjskem. Naš parlamentarni klub je sklenil zahtevati za Slovence na Kranjskem 11 mandatov, na Koroškem 2, na Goriškem 3, na Štajerskem 8, v Trstu 1. Sprtni taktiki kluba se je posrečilo kljub težavam od strani Nemcev in Italijanov prodreti z vsemi zahtevami, le na Štajerskem in Koroškem so se Nemci upirali slovenskim zahtevam. Ploj, ki je imel nalogo pogajati se z vlado glede koroških mandatov, ni o poteku svojih pogajanj niti ne obveščal klubovega načelnika dr. Sušteršiča, dokler se ni pokazalo, da je vse zavozil. Ko je bil na to načrt volilne reforme predan tozadevnemu parlamentarnemu odseku, ni prejel dr. Sušteršične od Korošcev in ne od Ploja tozadevnega materiala o Koroških Slovencih. Zadevo točno popisuje Franc Erjavec v Zgodovini katoliškega gibanja, le tega ne omenja, da dr. Sušteršič niti materiala ni prejel! Ko so končno zahtevali Nemci še en mandat na Kranjskem za Kočevarje, se je dr. Sušteršiču posrečilo priboriti še en slovenski mandat na Štajerskem. Pri teh pogajanjih ga je vodila misel, da je bolje za slovenski narod pridobiti en siguren mandat, kot pa pridobiti eno dvomljivo volilno okrožje na Koroškem, kjer itak ni bilo možno niti tega doseči. Fran Erjavec pristavlja "res, da dr. Sušteršič ni imel kake široke vsenarodne koncepcije, toda neprizadetemu opazovalcu se vsiljuje prepričanje, da se mu je godila v tej gonji zaradi koroških in štajerskih mandatov krivica." Toda ravno pri tej zadevi je dr. Sušteršič pokazal, da je imel pred seboj široko slovensko narodno koncepcijo, ker je računal, da je za celotni narod bolje pridobiti en siguren mandat kot pa eventualno izgubiti dva. Ker bi postala oba koroška dvomljiva, kakor je kasneje pokazal koroški plebiscit. Toda radi tega so liberalni krogi, ki niso za koroške Slovence niti z mezincem mignili, ki so celo povsod ovirali volilno reformo, zagnali velikanski krik, da je dr. Sušteršič izdal slovenske Korošce. Tej propagandi so nasledli Korošci in žal tudi mnogo kranjskih katoliško mislečih. Korošci so iz protesta proti "temu narodnemu izdajstvu" na to bojkotirali celo III. katoliški slovenski shod! Toda dr. Sušteršič bi bil kaj lahko sebe opral in pokazal na pravega krivca, pa je molčal, da bi ne škodoval parlamentarnemu slovenskemu klubu, oziroma, da ne bi onemogočil Ploja....V interesu slovenske stvari je trpel sam krivico in je tako pokazal, da ima smisel za vseslovenski narodni koncept.

Že ob tej priliki so se voditelji koroških Slovencev izkazali kot nesposobne! Ko sva nekoč govorila o Koroški z dr. Ev. Lempetom, mi je pripovedoval sledeče: "Mi bomo izgubili koroške Slovence, ker se vodi tam čisto napačna narodna politika. Dr. Brejce in njegova družba na Koroškem misli, da je narodno delo v tem, da mnogo vpijejo, da se kregajo na ves glas, če kak Slovenec na celovškem kolodvoru ne dobi voznega listka, če ga zahteva v slovenskem jeziku, delo za gospodarsko osamosvojitvev koroških Slovencev pa zanemarjajo. Nemci na Koroškem za se odlično delajo in sistematično spravljajo po svoji gospodarski organizaciji Slovence v njih od-

visnost. Koroške Slovence je možno rešiti le, če bi jih gospodarsko osamosvojili, toda za to naši Korošci niso sposobni, od nas Kranjcev si pa ne dajo ničesar svetovati."

Naj navedem v ilustracijo teh Lampetovih besed en zgleđ iz slovenske Istre. Tam so Slovenci živeli pod enakim pritiskom od strani Italijanov, kot Korošci od strani Nemcev. V zadnji slovenski župniji na jugu v Kortah na Piranom je od l. 1894. župnikoval moj stric - kasnejši deželni poslanec in č. kanonik Matej Škrbec. Ko je prišel v župnijo, je bilo radi gospodarske odvisnosti tamkajšnjih Slovencev od Italijanov, polovica župnije lahensko orientirane. Lahoni so se imenovali oni Slovenci, ki so držali in volili z Italijani. Moj stric ni nikdar nastopal nacionalistično, nikdar ne pridigal in ne drugače govoril proti Lahom. Najprej je talentirane slovenske mlade kmete izvežbal v združnem poslovanju, nato ustanovil slovensko združno hranilnico in posojilnico, in nato še blagovno gospodarsko zadrugo. Tako so postali slovenski kmetje tam gospodarsko neodvisni od Italijanov, nekako samozavstni napram Italijanom in tako tudi narodno zavedni. Po nekaj letih je prišla tja neka vladna komisija, pa ob tej priliki niti edini Italijan, ki je bil v župniji ni hotel govoriti italijansko, marveč je lomil slovenščino. Ta župnija je ostala narodno zavedna ves čas tudi pod silnim pritiskom fašizma. Brez kričanja in kake bobnarske propagande je postala vsa občina slovensko narodno zavedna! Tako so delali "Kranjci"! Saj so se norčevali, da v Istri niti stranišča nimajo po onih župniščih, kjer še ni bilo kakega župnika iz Kranjske! Toda obmejni Slovenci so kaj radi očitali Kranjcem, seveda na podlagi liberalne propagande posebno "kranjskim klerikalcem", da so premalo narodno zavedni in da imajo pred seboj le Kranjsko...

Na Koroškem je bilo pač precej vika in krika, a malo resnega in solidnega dela za gospodarsko osamosvojitvev naroda in za to smo doživeli tudi polom ob plebiscitu!

Največji neuspeh je doživela slovenska politika v Jugoslaviji ravno s Koroškim plebiscitom, kjer so slovenski politični voditelji pokazali popolno nesposobnost, kakor so jo napram Belgradu in napram Italiji!

Takoj po polomu bi bili morali zasesti slovenski Korotan in nihče bi ga nam ne bil vzeli! Toda takrat so v Ljubljani sanjali kot sem omenjal, da so Italijani "naši zavezniki"... In ti so nam potem največ škodovali pri mednarodni politiki ob plebiscitu. Tudi na Štajerskem bi bili slabše odrezali in bi bil Maribor najbrže izgubljen, ko bi tam ne bili hitro sami vojaško zasedli slovenske meje. Pa to je bila bolj zasluga lokalnih faktorjev, ne pa ljubljanske vlade.

Kasneje je Jugoslavija zasedla del Koroške toda takrat smo zunanje politično že stali na slabih nogah! Italijani so delali z vso paro proti nam, Čehi so nas pustili na cedilu! Pa kljub temu bi bili kaj lahko ohranili Koroško! Prvotno nam je bila ponudena meja do Drave, brez plebiscita! Toda slovenski voditelji so zahtevali plebiscit š širšim ozemljem, ker niso poznali ne mišljenje koroških Slovencev in ne dejanskega narodnega stanja!

Pa kljub temu bi morda še zmagali pri plebiscitu, ko bi ne bili tako nespametno postopali na Koroškem. V svorho propagande so se tam prirejali plesi, veselice, nastopi Sokola in Orla... To je pa koroškega kneta še bolj odbijalo... Mnoge je odbijal tudi nastop vojaštva... In tako so pri mnogih koroških Slovencih kljub temu, da smo imeli takrat v rokah zasedeno Koroško - odločal gospodarski ozir - in smo propadli...

Ko bi bil dr. Sušteršič takrat predsednik slovenske vlade, bi bil ostal v naših rokah velik del Koroške... toda on je moral kot "narodni izdajalec" žalostno gledati v tujini, kake napake de-

la slovensko politično vodstvo... Le enega sedaj niso mogli več dolžiti dr. Šušteršiča, da je on izdal slovenski Korotan!

Koroška nezrelost se je dosti jasno izpričala zopet po polomu Hitlerjeve Nemčije! Koketiranje s komunizmom bi danes ob eventuelnem plebiscitu zopet privedlo do istih rezultatov kot ob prvem plebiscitu, če ne še slabših!

To je tragika slovenske Koroške!

Hlapci.

Med velikimi očitki proti dr. Šušteršiču je bila tudi njegova "politika" napram kranjskemu učiteljstvu.

V liberalno-nemški eri na Kranjskem, do prevzema oblasti po S.L.S. so tvorili avantgardo liberalizma na Kranjskem učitelji. Poleg gostilničarjev in trgovcev po deželi so bili največji priganjači liberalizma učitelji! Liberalno nemška zveza je ta stan zelo demoralizirala. Kak fanatizem je vladal v teh krogih, je značilno, da je še med prvo svetovno vojno v Skocijanu pri Mokronogu, kjer sem služboval, trgjal učitelj otrokom med procesijo Sv. Rešnjega Telesa svetinjice Marijinega vrta!

Kakor hitro je prišla na oblast v deželi S.L.S., so se spomnili učitelji, da so sramotno plačani! Prej pod liberalno nemško vlado so bili kar zadovoljni s plačo in puhlimi liberalnimi frazami! Vsaj kakih večjih pritožb v javnosti ni bilo slišati. Od S.L.S. pa so takoj pričeli z vso silo zahtevali povišanje plač, češ, da so sramotno plačani, da učiteljski stan umira od lakote...

Povišanje plač učiteljstvu bi jasno zahtevalo povišanje deželnih davkov! In to je komaj čakala liberalna stranka in njeno učiteljstvo, da bi se potem z vso silo vrgli na agitacijo, češ kako slabo gospodarji S.L.S., da je takoj povišala davke in da bo uničila kmeta... S.L.S. pod vodstvom dr. Šušteršiča ni bila tako nespametna, da bi nasedla na ta lim! Kje bi bila kaka stranka tako "darežljiva" da bi povišala plače svojim najvišjim nasprotnikom za to, da bi se be uničila...!

Kasneje je deželni odbor ustanovil iz presežkov gospodarstva poseben podporni fond, iz katerega je podpiral "vredne in potrebne" učitelje. Vsak je moral vložiti prošnjo za podporo. Jasno, da je deželni odbor pri delitvi teh podpor predvsem dotiral svoje politične pristaše, kot so prej delali liberalci! Toda prej to ni bila nikaka "krivica", ker se jo trpeli klerikalci, od katerih n.pr. učitelj Jaklič niti šolski upravitelj ni mogel postati radi svojega prepričanja! Ko so pa sedaj "klerikalci" nekoliko posnemali liberalne prednike, se je pričel vik in krik "o krivicah", ki jih trpi učiteljski stan! Toda od katoliške strani se je temu postopanju deželnega odbora od več strani oporekalo...

Ko pa je S.L.S. pri drugih deželnozborskih volitvah popolnoma zmagala in je postalo jasno, da bo sedaj mogla vladati celo novo dobo do prihodnjih volitev, je pa deželni zbor sklenil finančno reformo, povišal davke - na opojne pijače - in zvišal vsemu učiteljstvu tudi plače.

S.L.S. je v deželnem zboru povišala predvsem užitnino na opojne pijače. Dr. Lampe je parkrat povdarjal, da investicije dežele, nove šole in ceste in tudi učiteljske plače plačujejo predvsem pijanci!

Toda sedaj je zopet pokazalo liberalno učiteljstvo svojo barvo. Komaj je bila reforma deželnih financ uzakonjena, se je pričela po deželi strašna gonja liberalnega učiteljstva proti S.L.S. in njenemu gospodarstvu v deželi! Povišanje davkov, razsipanje deželnega denarja, izsesavanje kmeta in davkoplačevalca... to so bi-

le cvetke iz te propagande! V škocijanskih hribih sem hodil v neko gostilno na hrano, kadar sem moral v dve uri in pol oddaljeno šolo. Vsled te propagande, mi je odpovedal gostilničar hrano! Rjovel je kot kak zaboden bik nad klerikalnim gospodarstvom, čeprav je bil on sam pristaš S.L.S. dotedaj. Le za en vinar pri litru je bila povišana deželna davščina, pa je nastal po vsej deželi strašen hrup, ki so ga predvsem seveda dvigali liberalni učitelji...

Kot sem že omenil, je bilo učiteljstvo pod nemško liberalno deželno vlado zelo demoralizirano! Marsikje se je učitelj bolj brigal za strankarsko politiko kot za šolo... Da se dvigne nivo naše ljudske šole in napravi red med učiteljstvom, je bil imenovan šolskim nadzornikom dr. Miha Opeka, ki je svojo nalogo vršil vestno, odlično, da je žel pri vseh objektivno mislecih odobravanje. Med učiteljstvom pa je nastal strašen strah pred njim! Seveda, prišel je nenapovedan v šolo, tu in tam našel gospodo v gostilni mesto v šoli, zgodilo se je, da je našel razred prazen in brez učitelja, pa je sam pričel poučevati, dokler ni ves prestrašen prisopihal gospod učitelj Bog ve od kod v šolo...

Dr. Evgen Lampe je bil nekak vodja S.L.S. v deželnem šolskem svetu, ki je urejeval šolske in učiteljske zadeve. Večkrat se je pritoževal nad razmerami, ki vladajo v učiteljskem stanu! Pri vsaki "seji" - tako je nekoč pravil - "moramo pečati se z umazanimi zadevami..." Toda S.L.S. je šla svojo pot brez ozira na krik in vik, da uredi šolo in da ustvari na Kranjskem vesten kader učiteljstva... Žal tega izvršiti ni bilo več časa... Ko je prišel dr. Lampe domov od zadnje seje deželnega šolskega sveta, se je vsedel za mizo in zaklical naši kuharici: "Johana, prinesite pol litra vina danes, vesel sem, da sem se za vselej otresel učiteljstva in njih afer..."

Prvo delo nove slovenske vlade je bilo, da je odstranila šolskega nadzornika dr. Miha Opeka...! Bil je pač starin!

Med vsemi stanovi je sorazmerno dal učiteljski stan največ propagandistov za OF in komunizem med drugo svetovno vojno! Ob času Aleksandrove diktature, so bili to največji priganjači nasilnega režima - liberalni učitelji! Ti so nas sumničili in denuncirali, da smo klerikalci anacionalni, protidržavni element, da smo proti kralju itd. Ko je prišel komunizem, so izdali narod in kralja in se udingjali - nasilnemu in krutemu komunizmu, mnogi pa so postali celo naravnost - morilci!

Ko bi bil v Jugoslaviji še odločal dr. Ivan Šušteršič, dr. Lampe, in ko bi bil še dr. Opeka ostal šolski nadzornik, bi bili ti možje že izkidali ta Avgijev hlev... Mladinska politika pa je zavozila tudi našo šolsko politiko in demoralizacijo šole in učiteljstva se je vršila v Jugoslaviji nemoteno in potencirano dalje - in je rodila med slovenskim učiteljstvom - take "uspehe" kot smo jih doživeli zadnja leta v Sloveniji... Tudi to je velika tragika!

Sicut erat in principio...

S prvim razdorom in mladinstvom se je pričela cela serija razdorov in mladinstva.

Takoj po prvi svetovni vojni se je razvilo mladinsko gibanje pod imenom "križarstvo". To strujo omenjal le mimogrede, ker mi je njegovo bistvo in razvoj premalo poznan. Zdi se mi, da je bilo v njem, kakor v vsakem gibanju, tudi nekaj zdravega jedra. Križarji so, kolikor morem presoditi, predvsem čutili, da so se dosežanje forme izvenokvirnega udejstvovanja preživele in da so potrebne nove, v novih razmerah. V tem se mi zdi, jim moram dati prav v toliko, ker je naše društveno življenje postalo nekako okosteno, preveč

čredarsko, marsikje so se urenile v naša katoliška društva razvade: zunanost, prireditvenost brez dovoljne notranje poglobitve in brez sistematične vzgoje krščanske elite in morda tudi preveč vse politično strankarsko pobarvano. Odpor proti temu pa je zašel v drug ekstrem. To gibanje je pozabilo, da je v katoliškem gibanju ustvaril dosedanji način našega delovanja mnogo dobrega. Katoliško življenje se je bilo zadnjih trideset do štirideset let po prvem katoliškem shodu pod dosedanjim načinom zelo lepo razvilo in okrepilo. Kdor je poznal življenje našega naroda pred prvim katoliškim shodom in tedaj, je videl, da je nastal v slovenskem narodu v verskem življenju ogromen napredek. Ko sem bil otrok v ljudski šoli, sem videl le ob nedeljah par ljudi pri sv. zakramentih. Parkrat na leto sem šel k sv. zakramentom in vselej se dobro spominjam, da sem šel k spovedi z velikim strahom, ker sem vedno od prejšnje spovedi pozabil formulo kesanja! Na vsak način mora vsako novo gibanje zidati na tradiciji, na tem, kar je bilo že prej dobrega in to razvijati dalje v novih in boljših oblikah. Križarstvo je pa z mladostnim neznanjem dosedanje tradicije zametalo vse, kar je bilo do sedaj ustvarjenega, kot ničvredno. Tako daleč so zašli v tem, da so zametali vsako organizirano krščansko udejstvovanje, vsako katoliško organizacijo, češ "katoliška cerkev je sama dovoljna organizacija". Križarstvo je tako hotelo razbiti vse dosedanje katoliške organizacije, novega pa ni znalo nuditi. Bilo je torej to gibanje predvsem destruktivnega značaja, graditi pa ni znalo.

Saj smo vsi čutili pomanjkljivosti dotedanjšega katoliškega udejstvovanja v katoliških organizacijah, vedeli pa smo tudi, da so se v nje urinile mnoge napake, da pa so kljub temu izvršile ogromno delo v narodu. Kakšen pa naj bi bil novi koncept našega katoliškega gibanja, pa si res nismo bili nekaj let po prvi svetovni vojni na jasnem, dokler ni prišel Pij XI. z idejo o Katoliški Akciji.

Križarsko gibanje je bilo omejeno le bolj na manjši krog mladih dijakov, akademikov, bogoslovcev in mlajših duhovnikov, med narod ni zašlo. S svojo destruktivnostjo, oziroma zametanjem dosedanjih oblik in sploh društvenega gibanja je pa precej chromelo katoliško društveno delo in, pripravljalo pot novemu mladinstvu, ki pa je povzročilo celemu katoliškemu gibanju ogromno škodo.

Zanimivo je, da je nekak glavni nosilec novega mladinskega gibanja in razdora v katoliških vrstah prof. Kocbek, izšel iz križarstva. In tako mnogi sodijo, da je križarstvo pripravljalo pot novemu mladinstvu, ki je nastopilo predvsem pod firmo "krščansko socialističnega gibanja".

Prvi razdor med slovensko katoliško skupnostjo je pripravljaval kulturni liberalizem, drugi večji razdor pred drugo svetovno vojno pa je pripravljaval kulturni boljševizem. Čudna tragika je, da je obema botroval slovenski pisatelj - literani očak - Franc Finžgar - posredno ali neposredno skupaj z Izidorjem Cankarjem, dr. Brecljem in comp.

Zopet se je pričelo pri Dom in Svetu, kjer je še nadalje vladal duh Izidorja Cankarja in Francja Finžgarja! Počilo pa je s članki Ekvarda Kocbeka o Španiji. Takrat se je jasno pokazalo, da jadra novo mladinstvo v socialistični oziroma komunistični tabor. Kocbekova afera je pokazala, da je večina takozvanih "katoliških literatov" - večina sodelavcev okrog Dom in Sveta že zastrupljena! Pripravljena že prej potem Izo Cankarja, je šla v svojem razvoju še dalje - naravnost za kulturnim boljševizmom! Dom in Svet je moral prenehati! K.T.D. ni moglo dovoliti, da bi se pod kuliso katoliškega tiskovnega društva, pod katoliško firmo, širil marksizem oziroma kulturni boljševizem, sodelavci Dom in Sveta pa se niso hoteli postaviti na katoliško stališče...

Metoda novega mladinstva je bila približno ista, kot so bile metode prvega, le da je drugo mladinstvo že zavestno jadralo v protikatoliške vode, dočim je prvo ostalo v katoliškem okviru!

Mnogi vodilni možje prvega mladinstva so postali dozoreli možje, ki so skušali mladostne napake javnega življenja popraviti in so srečno prispeli nazaj na linijo tako osovraženih nekdanjih starinov dr. Ivana Šušteršiča in dr. Evgena Lampeta na versko kulturnem, na socialno gospodarskem in na političnem polju. - Tragično je, da so morali bivši mladinci sedaj braniti načela bivših starinov in da so sami postali - starini.

Priznati moramo resnico, da so postali nekateri bivši mladini zreli sposobni možje in dobri narodni voditelji. Priznati moramo, da je dr. Anton Korošec, kljub svojim napakam, jasno imel vedno pred očmi katoliški kulturni in socialni program, ki ga je skušal kljub težkim razmeram v Jugoslaviji kolikor toliko uresničiti. Zadnja leta Jugoslavije se je kazal na vseh poljih lep napredek, kljub nekaterim pomanjklivostim in napakam, ki so pač nujne spremljevalke vsega človeškega udejstvovanja.

Slovenski ban dr. Marko Natlačen je z vso silo nadaljeval in izvrševal socialno gospodarske načrte dr. Ivana Šušteršiča in dr. Evgena Lampeta za vso Slovenijo, ki je zadnja leta doživela lep napredek! Gospodarsko in socialno stanje v Sloveniji se je lepo dvigalo. Tudi v kulturni in šolski politiki je slovenska banovina nadaljevala pričeto delo dr. Ivana Šušteršiča in dr. Lampeta! Naše združništvo se je po pričetnih neuspehih konsolidiralo, združne organizacije so lepo napredovale. - Kljub centralizmu je Slovenija v Jugoslaviji sedaj gospodarsko napredovala! Res, da smo plačevali najvišje davke v državi, toda večina teh davkov so plačevali južni bratje, ki so od Slovencev kupovali industrijske izdelke... Ni bilo tako slabo kot se je pogosto kričalo... Industrija v Sloveniji je imela sijajnega odjemalca na jugu države... Industrija je cvetela, in delavstvo je bilo naravnost dobro plačano - ! Tekom dvanajstih let, kar sem služboval v industrijskem centru Kranju, se je samo tam sezidalo okrog 400 lepih delavskih hiš. - Vsaka od teh je bila vredna od 200.000 do 400.000 dinarjev povprečno! Lepe delavske hiše so rastle po deželi, kakor gobe po dežju! Gradile so se ceste, kmetijska kultura je napredovala, življenjski standard je rasel... Se nikdar ni se Slovincem sorazmerno ni tako dobro godilo kot zadnja leta Jugoslavije po smrti kralja Aleksandra. - In vendar - najbrž še nikdar ni bilo toliko nezadovoljnosti, kot v tej dobi...

Komunizem je pričel sistematično z razkrojevalnim delom med narodom! Dobro je vedel, da je krščanstvo v slovenskem narodu tako zasidrano, da ne more priti s svojo materialistično in protiversko barvo na dan. Potrebno mu je bilo, da se je skrnil pod krščansko krinko, da je predvsem razkrojil krščanske vrste! Tako je pričel komunizem najprej udirati med krščanske kulturne delavce, pričel je sistematično širiti med katoliške intelektualce kulturni boljševizem, razkrajati katoliške dijašne in delavske organizacije.

Predvsem pa je delal po metodah, da je treba med narodom oblatiti vse one vodilne katoliške kroge, ki so stali na strogo katoliškem stališču. Kdor ni šel za kulturnim boljševizmom, je bil ožigosan kot mračnjak in nazadnjak, ozek itd. Na narodno političnem polju so si vzeli v zakup "slovenstvo", kakor da vodilni krogi S.L.S. ne bi bili slovensko orientirani! Na združno gospodarskem polju so podtika li katoličanom kapitalistične tendence! Vse katoliške javne delavce na združnem polju so proglašali kot kapitaliste! Sam sem bil deležen v veliki meri "tega obrekovanja! V Trzinu sem ustanovil delavcem lepo zadrugo "Rano", da so postali delavci samostojni gospodarji, v Kranju tekstilno tovarno "Tezo" - zoe-

pet za delavce, oskrbel delavskim podjetjem kredite, toda ker je bilo to socialno delo nevarno komunistični ideologiji, so me razkričali kot največjega kapitalista, ki ima polno tovarn. - In za komunisti so kaj pridno isto deklamirali takozvani krščanski socialisti... Žal je ta propaganda našla mnogo odmeva v naivnih katoliških krogih... Zadržno zvezo, Zadržno gospodarsko banko, Ljudsko posojilnico in vse večje naše zadruge so pr glasali kot kapitalistična podjetja, kjer se kote kapitalisti in koritarji...

Katoliška delavska strokovna organizacija, Jugoslovanska strokovna zveza, je zašla čisto v socialistično - komunistične vede! Sistematično so izrivali iz nje vse, ki so stali na katoliškem socialnem programu papeške okrožnice Quadragesimo anno. To gibanje se je z vso silo vrglo na katoliška akademska društva in kmalu je postalo akademsko društvo "Zarja" komunistična domena. - Oznanjali so že javno marksistični gospodarski program. - Je smo jim dokazali, da je njihova ideologija nekatoliška, marksistična, so hitro priredili kako cerkveno pobožnost s skupnim sv. obhajilom ali kaj podobnega, ter pričeli na vse pretege kazati pri merodajnih krogih, kako "katoliški" da so... V prosvetnih organizacijah posebno v industrijskih krajih se je pričelo sistematično razkrojevalno delo! Nastali so večni prepiri prav po komunističnih metodah... Končno se je pričel izvajati pravi teror nad onimi, ki so se vsemu temu upirali.-

Posebno tragično je bilo, da je zašel kulturni boljševizem celo v Škofove zavode, kjer so ga propagirali in podpirali profesorji duhovniki kot Jakob Solar in Miklavčič in drugi... Pri "Zarji" je bil pokrovitelj in duhovni vodja tega gibanja sam teološki profesor dr. Janez Fabjan...

Merodajni katoliški krogi so radi tega, da ne bi odbijali krščanske mladine - kazali preveliko potrpežljivost napram vsem tem pojavom... Ista napaka kot ob prvem mladinskem gibanju! Mesto, da bi od pričetka bil storjen odločen korak, ki bi bil marsikakega inteligenta ali dijača odvrnil in obvaroval tega okuženja, se je popuščalo - radi tega, ker so se bali, da bi izgubili - mladino! In s tem popuščanjem in oklevanjem so jo - res izgubili! Nikdar bi ne bil komunizem med Slovenci žel toliko uspehov in ne prodril, ko bi ne bilo krščanskega socializma in naivnih katoličanov, ko so šli za komunizmom prevarjeni od nacionalnih in socialnih fraz... Tako so pa tvorili velik del OF nekdanji krščanski socialisti, kar je med narodom ustvarilo od začetka pojmovanje, da je to le res osvo- bojilno gibanje, ki ni naperjeno proti katoliškemu socialnemu in kulturnemu programu...

Na občnem zboru Leonove družbe - mislim da l. 1939. sem prosil, naj revija "Čas" nastopi proti tej zmešnjavi pojmov in protikulturnemu boljševizmu, pa je odločno nastopil proti dr. Janez Fabjan. Nato je isti kot urednik napisal v "Času" kot odgovor na to čebato notico, da "Čas" ne more v teh časih "podajati enournih smernic dijaški mladini." Kot odgovor na to sem napisal v "Gorenjcu" serijo člankov, katerih prvi je bil "Enurne smernice", kjer sem pokazal, kako ateisti in komunisti udirajo v katoliške akademske in druge organizacije, kako se razkraja katoliška dejavnost in enotnost potom kulturnega boljševizma in krščansko socialistične propagande! Kakšen vihar ogorčenja je nastal na to! Da si upa "po- deželski fajmošter" napasti celo dekana teološke fakultete. - Odlični duhovniki in katoliški laiki so ostro obsedili moj nastop v "Gorenjcu"... Glasilo dijaške katoliške akcije - "Mi Mladi Borci" - je prišlo celo v težave, ker si je upalo ponatisniti "Gorenjčev" članek "Enurne smernice"...

Strah, da ne izgubimo velikega dela "dobre katoliške mladine",

je zopet kot ob prvem razdoru povzročil, da se ni nastopalo po načelu: pricipiis obsta...! In tako smo izgubili mnogo, mnogo dobre katoliške mladine, ki je šla naprej pod vpliv kulturnega boljševizma, nato v OF in končno v komunizem! Značilno za to krščansko socialistično gibanje pa je, da so bili njeni voditelji dr. Brocelj in Stanovniki in drugi ob prvem razdoru največji mladini in strupei ni nasprotniki dr. Ivana Šušteršiča...

Toda kelih zmešnjav še ni bil poln! Naš slovenski izvirni greh - je rodil še nove posledice - razdor med antikomunistično mladino...

Dr. Erlich je ustanovil in vodil akademsko društvo "Straža". Zbral je okrog sebe res odlične katoliške akademike in je pričetkom svoje dobe bila "Straža" res avantgarda protikomunističnega gibanja med akademsko mladino. Zasluga te organizacije je, da je pričela sistematično borbo proti komunizmu na univerzi, kar je rešilo mnogo katoliških akademikov pred komunistično poplavo...

Med tem časom pa je med katoliškimi krogi prordrlo pravo pojmovanje o Katoliški Akciji, kakor jo je zahteval papež Pij XI. Pokazalo se je jasno, da stari način katoliškega udejstvovanja potom društev ne odgovarja več novim potrebam, da posebno ni sposoben zadržati navala komunizma, ki se je posluževal svojih posebnih metod! Tako se je pričela med Slovenci, posebno v ljubljanski škofiji organizirati KA. Med vsemi stanovi. K.A. naj bi bila organizacija katoliškega laiškega apostolata na strogo versko cerkveni podlagi, brez vsake primesi strankarske politike! Pričela je posebno med srednješolskim dijaštvom žeti krasne uspehe!

Jasno je, da je komunizem in krščanski socializem in kulturni boljševizem pod krinko katoliško "naprednih" nastopil z vso silo proti K.A.! Komunizem je dobro vedel, da mu je ta K.A. najbolj nevaren nasprotnik!

Nad vse žalostno poglavje zgodovine katoliškega gibanja med Slovenci pa je, da se je sedaj pročel razpor med zavedno katoliškimi antikomunističnimi krogi samimi!

Ljubljanski škof in ljubljanska škofijska sinoda je izdal nekak celoten koncept vsega katoliškega udejstvovanja in posebno katoliškega apostolata. Po tem konceptu bi bila vsa katoliška dejavnost enotno in smotreno urejena, K.A. naj bi bila res le organizacija katoliškega laiškega apostolata izven vsake strankarsko političnega obiležja in nekako jedro vseh katoliških organizacij.

Mesto, da bi vsaj sedaj ob enajsti uri te borbe proti komunizmu sprejeli vsi zavedni katoliški krogi ta enotni - od papeža in škofa uzakonjeni načrt, se je pričela pa borba proti K.A. od katoliške strani same! Tako smo se izčrpavali v tej neplodni borbi med seboj!

Zopet se je pričelo novo mladinsko gibanje. - Ne vem, katera garnitura mladinstva je bila že to med katoliškimi Slovenci! Priznati moramo, da je bilo med takozvano "Stražo" ogromna večina idealno in katoliško mislečih akademikov in mladih intelektualcev. - Toda naš izvirni greh je povzročil, da niso hoteli sprejeti enotnega koncepta katoliške dejavnosti! Hoteli so ostati nekako posebno gibanje, posebna politična skupina, ki si je nadela sama naslov "vodilna plast slovenskega naroda", hoteli so biti akademska Marijina družba in Katoliška Akcija in politična skupina obenem! Zdi se, da je prevelika politična ambicioznost in nepoznanje bistva K.A. nekaterih vodilnih Stražarjev povzročilo ta novi razdor, ki je ohromel vso katoliško dejavnost v najhujši dobi slovenske zgodovine.

Kot značilnost te borbe naj navedem le en zgled!

Leta 1940. je Kat. Akcija priredila v Kranju katoliški

kulturni teden, kamor so bili povabljeni tudi "Stražarji". Namen tega tedna je bil ustvariti posebno med katoliškim dijaštvom enotnost pogledov in taktike. Poseben namen je bil ustvariti si jasnost glede kulturnega boljševizma in krščanskega socialističnega gibanja. Na zborovanju so govorili tudi ljubljanski škof dr. G. Rožman, mariborski škof dr. Tomažič in belgrajski nadškof dr. Jožef Ujčič. Mariborski škof dr. Tomažič je med drugim govoril, kako naj bi pridobili komuniste predvsem z ljubeznijo. Po govoru mariborskega škofa sem se oglasil pri debati in skušal z oziranjem na predmet "krščanske ljubezni" nasopiti proti krščansko-socialističnim frazam o krščanski ljubezni. Krščanski socialisti in seveda tudi komunisti so kaj radi takrat izrabljali krščansko ljubezen kot krinko za svojo propagando. Trdili so, da grešimo proti krščanski ljubezni, ko se borimo proti komunizmu! "Kje je krščanska ljubezen" so nam kaj radi klicali, kadar smo razkrinkavali komunistično in krščansko socialistično zastrupljanje slovenske javnosti! Govoril sem, da ne sme biti krščanska ljubezen kulisa, za katero bi se skrivala komunistična propaganda! Krščanska ljubezen nam narekuje, da se borimo proti komunističnemu udeležanju med katoliške vrste. - Tedaj so se krščanski socialisti kaj radi sklicevali na pariškega nadškofa in kardinala Verdiera, ki je nekoč v šali rekel, da je rdeči škof - kot kardinal, ki je rdeče oklečen! Proti temu je na zborovanju nastopil stolni kanonik dr. Zupan, češ, da zanas ni merodajen tuj hierarh, marveč domači - škof!

Kmalu na to pa pride na zborovanju k meni ves potrpt prof. Tomc in mi pravi: "Kaj sta pa govorila s kanonikom Zupanom! Nisem bil navzoč pri vajinih govorih, toda ravnokar sem slišal, da se "Stražarji" razburjajo nad vajinima govoroma, da ste vi smešil mariborskega škofa in da ga je napadel dr. Zupan s tujim hierarhom!" Bil sem presenečen! Profesor Tomc mi reče še: "Zdaj bodo pa govorili, da sem vaju jaz k temu nahujskal in bo zopet to kost, ki jo bodo glodali." Profesor Tomcu razložim, kaj sva govorila z dr. Zupanom, da ni govora o kakem smešenju ali napadanju mariborskega škofa, da je dr. Zupan izrecno poudarjal v svojem govoru, da misli na pariškega nadškofa kot onega tujega hierarha, na katerega se krščanski socialisti sklicujejo... Na to pravim profesor Tomcu: "Pojdite takoj k "Stražarjem" in jim to pojasnite. Če so smatrali moja izvajanja kot smešenje govora mariborskega škofa, potem sem jaz dolžan takoj tu na mestu tak eventualni utis popraviti, ker je to moja dolžnost." Profesor Tomc je šel k krogu Stražarjev, kjer so dolgo nekaj razgovarjali. Ker ga ni bilo nazaj, sem šel sam v tisti krog in tam povdarjal, da je dr. Zupan jasno povedal, da misli z besedo tuji hierarh pariškega nadškofa, na katerega se sklicujejo krščanski socialisti, da jaz niti najmanje nisem mislil smešiti mariborskega škofa, da sem hotel le pojasniti, da ne sme biti krščanska ljubezen kulisa, pod katero bi se nemoteno vrival komunizem v katoliške vrste. - Vse je bilo tiho, nihče ni vstrajal na tem, da so naju tako razumeli. Povdarjal sem ponovno: "Če bi se bila moja izvajanja mogla tako razumeti kot nekaka kritika ali smešenje govora mariborskega škofa, sem jaz v vesti dolžan popraviti tak utis." Vsi so molčali in mislil sem, da je zadeva pojasnjena in urejena...

Kako sem se začudil, ko sem dobil tri dni na to od Prevzvišenega iz Ljubljane v izjavo dolg dopis stražarskega inteligenta dr. Cirila Žebota, kjer je dotični gospod tako nekako pisal škofu: "Jaz kot zvest sin katoliške cerkve smatram to kot svojo vestno dolžnost, da Vaši Prevzvišenosti sporočam, kako sta na zborovanju v Kranju napadala mariborskega škofa stolni kanonik dr. Zupan in dekan Škrbec. Prvi ga je imenoval tujega hierarha, drugi pa je sme-

šil njegov govor o krščanski ljubezni..."

Bil sem konsterniran ob pojavu take neiskrenosti...

Ubogí profesor Tomc! Mož poln krščanskega idealizma, pravi svetniški tip, ki je žrtvoval vse svoje življenske sile in - lahko rečemo svoje življenje za katoliško stvar, pa je moral v vsem svojem delu boriti se v lastnih katoliških vrstah proti takim pojavom! Šaj je šla borba proti K.A. in prof. Tomcu celo tako daleč, da so ga proglašali za homoseksualca...

Zopet isti pojavi kot ob prvem razdoru, da so se tudi v katoliških vrstah rabila nemoralna sredstva - ubijanja osebnega dobrega imena onega, ki se jim je zdel na poti proti njih ambicioznosti...

Katoliška Akcija se radi takih sporov v katoliških vrstah ni mogla razviti, kakor je bilo nujno potrebno napram prodirajočemu kulturnemu boljševizmu in komunizmu sploh. Mnogo odličnih katoliških inteligentov in celo duhovnikov je naravnost oviralo nje razvoj in njeno delo sploh. Mesto, da bi enotno šli vsi na delo po cerkveno določenem konceptu katoliškega udejstvovanja, pa smo se izčrpavali v sporih in neplodnih debatah.

Vzgoja naše mladine je bila v tem oziru gotovo pogrešena..!

Počobno kot glede katoliške dejavnosti, se je pričelo tudi glede našega političnega življenja! Pri Slovenskem Domu se je pojavilo med okupacijo napadanje na dosedanjo politiko in na razne vodilne politike S.L.S., ki so se slikali kot popolnoma nesposobni...

In "vodilna plast slovenskega naroda" je izdala letak - ali spomenico -, ne vem kako bi to imenoval! Kjer se je kazalo, kakor, da so šele sedaj ti mladi ljudje našli čist slovenski program, zahtevali Veliko Slovenijo od Jadrana do Visokih Tur, koridor do Češkoslovaške itd. Šaj tega mladim ljudem nihče ne bi zameril! Mlad človek je pač rad fantast! Toda kazati pred narodom: "Glejte, to smo šele mi znašli, vse drugo je zanič, nesposobno..." Ta ton mladih in v teh najtežjih časih slovenske zgodovine, to je ono, kar mora vsakega resnega človeka boleti! Nekoč sem pred nekom skušal izraziti svoj dvom, da bi dobili Slovenci po tej vojni vso Koroško do Visokih Tur, pa sem naletel tako, da sem radi ljubega miru obmolknil...

Vsi ti in še polno raznih drugih pojavov so razkrajali katoliške in narodne vrste takrat, ko je bila najbolj potrebna popolna edinost -, edinost ne samo v načelih, marveč tudi glede taktike. -

Toda žalostna tragika slovenskega naroda je, da tudi v takih časih ne moremo biti brez malenkostnih sporov, osebnih napadov in preprirov -, ki jih povzročata bolesta ambicioznost!

Kindergarten.

Naslov temu odstavku sem vzel iz označke, ki jo je dobila okolica g. pokrajinskega namestnika pod nemško okupacijo generala Rupnika, kateri so rekli "Kindergarten", kar je značilno za naše nezdrave razmere.

General Leon Rupnik je prevzel pod nemško okupacijo to težko nevhvaležno in nevarno vlogo, da je sodeloval z okupatorjem in sprejel od njega pokrajinsko vlado v ljubljanski pokrajini. Nič ni čudno, da je morda general Rupnik ob polomu Jugoslavije, Francije in drugih držav smetral, da bo Nemčija vojaško zmagala in zato je mislil, da je treba računati s temi razmerami in rešiti, kar se more rešiti! Na vsak način moramo tudi njemu priznati, da je imel tudi dobre namene pomagati slovenskemu narodu v teh strašnih razmerah! Zgodovina

bo moral priznati, da je v ljubljanski pokrajini v marsičem olajšal težko breme okupacije. Bil je odličen general, toda nikak politik - in to je bilo za njega usodno. Starejši in resnejši politiki vseh demokratičnih strank v Ljubljani niso hoteli ničesar storiti, kar bi se moglo smatrati kot kolaboracija z okupatorjem. Nihče ni hotel prevzeti kake odgovornosti, nihče se ni odzval njegovemu vabilu k sodelovanju. Kaj radi bi bili pomagali generalu Rupniku z nasveti, ker pa nihče izmed resnejših političnih osebnosti ni hotel ne sodelovati in ne prevzeti kake odgovornosti, se je obdal z mladimi ljudmi, s študenti, z mladimi inteligenti in politično nezrelimi ljudmi. Ti so bili Rupnikovi politični svetovalci... In tej njegovi okolici je nadela naša javnost ime "Kindergarten..." V ta krog so posebno spadali nekateri uredniki in sodelavci Slovenskega Doma, ki je veljal nekako kot stražarsko glasilo.

Med okupacijo se je v najtežjih razmerah ustanovilo slovensko narodno vodstvo vseh demokratičnih strank pod imenom "Narodni odbor." Slovenski narodni odbor je povezal domobrance, četnike in druge nekomunistične vojaške organizacije v skupno slovensko vojsko, ki naj bi ob ugodnem trenutku, posebno ob priliki izkrcanja zavezniške vojske v Istri, ki je bila v programu zaveznikov do Jalte, izvršila puč in napadla nemško vojsko. Slovenski domobranci so skrivaj prisegli zvestobo kralju in se podredili vodstvu Narodnega odbora.

Rupnikova mlada ekipa pa je neprestano skakala v hrbet Narodnemu odboru, ovirala in celo onemogočala njegovo delovanje. "Slovenski Dom" je očito napadal slovenske politike, jim očital nesposobnost. Študentje in komaj iz univerze došli mladi inteligentje so igrali veliko vlogo narodnih voditeljev in so mislili, da bodo v tej vlogi ostali tudi še po vojni. Za to je bilo treba udrihati po "starih, nesposobnih" političnih voditeljih, ki da so zakrivili narodno nesrečo. - Vsa ta nezrela gonja je razbijala narodno enotnost in zaupanje v narodno vodstvo v najtežjih časih slovenske zgodovine, ko nam je sedel na vratu nasilni okupator in ko je razsajal po deželi krvavi komunizem... Ko je bil slovenski narod svoj smrtni boj za biti ali ne biti, pa se je zopet pojavljalo mladinstvo v vsej svoji nezrelosti in tudi nemoralnosti metod... Vse to nam je zelo škodovalo posebno ob koncu nemškega poloma in našem begu...

Pred nemškim razsulom se je posvetoval Narodni odbor, kaj bi bilo storiti, da se ohranimo očitka kolaboracionizma in da se rešimo komunistične poplave... Težka naloga, pretežka v danih razmerah! Storil se je sklep, da je treba napraviti puč, razorožiti Nemce in prevzeti od njih težko orožje... Toda brez tozadevne pomoči generala Rupnika in njegovega sodelovanja je bilo to skoro nemogoče. - Narodni odbor je skušal pridobiti za ta načrt generala Rupnika, - ki se je že nagibal, da bi šel za Narodnim odborom. Tu pa so nastopili "mladi" in ga hujskali, naj nikar ne gre za Narodnim odborom, marveč naj sam vodi slovenski narod in si ustvari iz mladih svoj narodni odbor. General Krener je v tej zadevi šel k Rupniku. Ko je vstopil v sprejemnico, je bil ravno pri njem eden izmed te mlade družbe in mu je govoril: "Vi, gospod general, prevzemite vodstvo slovenskega naroda, z mladimi ustvarite svoj narodni odbor, saj stari itak nimajo nikogar za seboj." Rupnik je bil res toliko nespaneten, da ni poslušal slovenskega vodstva, marveč "mlade". Celo pred generalom Rösenerjem je na to govoril: "Ich werde selbst meinen National - Ausschuss bilden aus der jungen Ekipe". Tako je zapečatil svojo usodo in povzročil, da se je morala slovenska vojska umikati skupaj z nemško in smo prišli na Koroško takorekoč na zunaj kot del nemške vojske - in je bila s tem povzročena naša strašna katastrofa...

In prišli smo v emigracijo, doživeli strašno nesrečo, ko je moralo na morišče 11.100 naših najboljših bratov. Tesen človek bi mislil, da bomo vsaj sedaj vsi edini, da rešimo še zadnje ostanke, seme slovenske krvi, - in da preprečimo, da bi še ostali ne delili te usode. - Toda tudi v tej dobi se mora pojavljati naš izvirni politični greh.

Vsi narodi se zbirajo enotno v težkih časih okrog svojih preizkušenih voditeljev, kljub različnemu strankarskemu mišljenju. Le mala slovenska emigracija se mora cepiti in zopet mislijo nekateri mladi, da je to važno delo v teh časih, da na vse načine rujejo proti narodnemu vodstvu in ustvarjajo prepire med emigranti! S sumničanjem in podtikanjem, z mogočnimi narodno političnimi načrti, z "važnimi" izjavami se skuša v slovenski javnosti ustvariti dojem, kot da so le mladi polni politične modrosti, vse drugo je stara ničvredna šara... Pred časom so izdali v Rimu zopet tako spomenico, kjer z avtoritativnostjo povdarjajo, da smo Slovenci zamudili važen trenotek, ker nismo ob razsulu Jugoslavije proglasili "nezavisne slovenske države". Sedaj vendar jasno vidimo, kak polom je doživela Nezavisna Hrvaška država, pa naj bi bili še mi Slovenci nekaj takega storili - seveda pod Hitlerjevimi pokroviteljstvom ker bi bilo le pod tem pogojem nekaj takega mogoče... To bi bila še večja katastrofa!

Edino pozitivno postavko imamo slovenski begunci v emigraciji v skupnem Narodnem odboru, v Socialnem odboru v Rimu in pa v njegovem predsedniku dr. Mihi Kreku.

Edina slovenska osebnost v naši emigraciji, ki ima legitimacijo za vodstvo od celotnega naroda, ki ima politično izobrazbo in dragocene politične skušnje, predvsem pa mednarodne zveze in poznanje svetovnega političnega položaja, je danes dr. Miha Krek, ki ga priznava vsaj 90% vseh Slovencev kot svojega narodnega predstavnika doma in v tujini.

Nisem prijatelj kakega osebnega oboževanja, posebno v politiki ne, toda mislim, da je potrebno, da se povdarja danes, da imamo v dr. Kreku voditelja, ki ima odlične moralne in politične kvalitete, ki ga usposablja za vodilno vlogo v najtežjih razmerah, v katerih živimo. Predvsem moram pri njem občudovati treznost presojanja političnega položaja, solidno tehtanje vseh okoliščin, veliko previdnost v odločanju in skrb, da bi s kakim prenačelnim korakom ne otežkočil že tako strašno težkega položaja slovenskega naroda. Uverjen sem, da ne bo storil kakega koraka, ki bi pomenil skok v temo, iz katere ni izhoda... Še noben politik v slovenski zgodovini ni imel tako težke naloge, kot jo ima dr. Krek danes! Brez pretiravanja pa sodim, da nan ga je omanila božja Previdnost za te čase. Poleg tega pa moramo pri njem občudovati njegovo globoko zavest odgovornosti, veliko ljubezen in požrtvovalnost v delu za trpeči narod.

In to skoro edino politično avtoriteto, ki jo imamo, to vez skupnosti in edinosti brez kakega strankarstva, nam skuša malokrog bolno ambicioznih in neodgovornih elementov ubijati! To je na vsak način nemoralno dejanje, ponavljanje slovenskega izvirnega greha, ki nad trideset let že pripravlja ogromno škodo vsemu slovenskemu narodu.

Pred časom smo dobili iz Amerike prepis pisma, ki ga je pisal tja neki nesrečni človek iz tega kroga. To pismo jasno karakterizira vso nemoralno delo družbe, ki se najbrž ne zaveda strašne odgovornosti tega svojega početja! Dr. Kreku in Socialnemu odboru v Rimu se očita, da kupuje v Argentini za denar, ki ga prejema Socialni odbor za podpore beguncev iz U.S.A. - , veleposestva, kjer da namerava naseliti slovenske begunce kot nekake svoje kolone

in sužnje! Od drugega inteligenta iz iste družbe je prišlo tudi med begunce v Spittal pismo z istimi očitki...

To že ni več "Kindergarten", marveč vse kaj hujšega, česar skoro ni mogoče dovolj karakterizirati! V begunstvu, v teh strašnih časih, ko nam je edinost krvavo potrebna, ko gre za biti in ne biti slovenskega naroda, ko gre za življenje slovenskih beguncev, pa se posluževati takih sredstev, to je že višek politične nezrelosti in nemoralnosti!

Slovenski ljudski blok.

Ob priliki petdesetletnice dr. Miha Kreka so slovenski begunci po raznih taboriščih v Avstriji in Italiji skoro soglasno podpisali dr. Kreku voščila in mu izrazili zaupnico kot slovenskemu narodnemu voditelju. Ta izraz zaupanja ni dal temu razdirajočemu krogu mirno spati, pa so napisali sledečo okrožnico, ki je romala tudi v U.S.A. Ta spomenica se glasi tako le:

Rim, dne 23. septembra 1947.

Slovenski ljudski blok.

Slovenski blok je doma in v tujini formirana demokratična politična organizacija Slovencev, sestavljena v najhujšem času tuje okupacije in revolucije v Ljubljani 21. junija 1944. in predstavlja zvezo vseh pomembnejših slovenskih krščansko demokratičnih političnih skupin (sestavljajo ga: deželni odbori S.L.S., skupina stare S.L.S., ki leta 1935. ni stopila v J.R.Z., Krščansko Kmečko združeno gibanje in skupina mladih intelektualcev S.L.S) ter oslanja svoj program na Slovensko izjavo, ki so jo podpisali vidnejši predstavniki vseh plasti našega naroda.

Iz tega programa je marca 1946., ko so ob sklepanju mirovnih pogodb ponovno začeli kosati slovensko zemljo, nastal Akcijski odbor za zedinjeno in suvereno slovensko državo, da v mednarodnem svetu uveljavlja slovenske zahteve po zedinjenju vseh Slovencev v svobodni državi v zaledju Trsta.

Slovenski ljudski blok je po poročilih svojih zaupnikov in prijateljev v domovini mogel z zadoščanjem ugotoviti, da je program za ustanovitev slovenske države našel pot v najširše plasti slovenskega ljudstva, ki njegovo delo popolnoma odobrava. Zato je SIB kot edina slovenska politična organizacija s slovenskim državnim programom, upravičen zastopnik slovenske težnje v svobodnem svetu.

Po drugi strani pa z obžalovanjem ugotavljamo, da je po zlomu Jugoslavije potek dogodkov med vojno in po koncu vojne očitno izpričal škočljivost oportunistične politike, ki so jo v domovini vodili preostanki vodilnega kroga bivše JRZ, a v emigraciji pa dr. Miha Krek. Ta krog z dr. Krekom na čelu se je oddaljil od pravega mišljenja in čustvovanja slovenskega ljudstva, ker je trdovratno vztrajal na fikciji "Kontinuitete Kraljevske Jugoslavije". Dr. Krek je bil funkcionar centralistične JRZ, minister jugoslovanske kraljeve vlade, šel v inozemstvo le kot jugoslovanski kraljevski minister, bil v Rimu kot jugoslovanski ambasador, skratka vse svoje delo je posvetil bivši kraljevini Jugoslaviji, za katero dela še danes kljub temu, da je slovenski narod postavil si za politični cilj slovensko državo.

Ko se je v letih 1945 in 1946 na mednarodnih konferencah odločala usoda Trsta in Slovenskega Primorja, je dr. Krek kljub po-

novnim pozivom funkcionarjev SLB na skupni nastop v borbi za slovensko državo, vse te apele odklonil in končno v svoji okrožnici z dne 25.5.46 pozval svoje politične somišljenike, naj se ne priključijo Akcijskemu odboru ter je označil delo za slovensko državo kot "novo nadlogo in škodo", šel je celo tako daleč, da je prizadevanje za doseg najvišjih slovenskih narodnih pravic imenoval "frankoluk".

Obsojamo tudi nedemokratične metode dr. Kreka, ki si po svojih zaupnikih daje podpisovati politične vdanostne izjave in zaupnice od obubožanih in vsestransko odvisnih beguncev v taboriščih. Istočasno pa je tudi predsednik socialnega odbora v Rimu, ki odloča o delitvi velikodušnih podpor Lige ameriških Slovencev za begunce. Poleg tega pa predseduje tudi emigrantskemu odboru za Argentino. V rokah imamo dokaze, da begunci, čeprav v veliki večini odklanjajo dr. Krekovo politično linijo, podpisujejo te izjave v strahu pred zapostavljanjem in eventualno premestitvijo njihove izselitve v Argentino, kakor je član Narodnega odbora g. Rudolf Smersu, v taborišču Barletta, izjavil: "Kdor ne podpiše, ne bo šel v Argentino."

Zaradi dr. Krekovega trdovratnega vztrajanja na program Kraljevske Jugoslavije, zaradi njegovega dela za ta program in odkrite opozicije slovenski državni ideji ter brezobzirnega oviranja dela Akcijskega odbora za uresničenje te ideje, Izvršni odbor Slovenskega ljudskega bloka, v sporazumu z deželnimi odbori iz domovine, ugotavlja, da je dr. Krek s tem svojim delom prizadejal slovenskim narodnim interesom veliko škodo in zaradi tega smatra, da dr. Krek nima nobene legitimacije zastopati ves slovenski narod ali govoriti v njegovem imenu, temveč, da predstavlja le preostanke JRZ in del JNS, ki sestavljata njegov Narodni odbor.

Za Izvršni odbor S L B

Jože Spindler,
predsednik

Dr. Ludvik Leskovar
gen. tajnik

Kaj naj k temu rečemo?

To je čisto jasno, nemoralno zastrupljanje studentov, z zavijanjem in potvarjanjem resnice, z mogočnim napihovanjem nekega velikega "bloka".

Sedaj vsaj vemo, kdo je v tem "bloku", ki šteje par desetorico oseb!

1. Deželni odbori SLS, skupina stare SLS, ki l. 1935. ni vstopila v J.R.Z. Mi dobro vemo, kdo tvori to skupino S.L.S., ki je v tem bloku! To so pristaši dr. Breclja, Stenovnikov, Pinžgarja, nekdanjih krščanskih socialistov, ki so speljali toliko Slovencev v OF in v komunizem... in nekaj sorodnih elementov na Primorskem, ki so tudi šli v OF. Sedaj vsaj vemo, kdo tvori ta "blok"!

Pod 2. in 3. skupino pa je krog bivše Gospodarske zveze in "mladi intelektualci" to je "Straža".

Dr. Kreku očitajo, da je vodil preostanke vodilnega kroga bivše J.R.Z. Očitajo mu toraj tvorbo J.R.Z., ki je dejansko v vsem obsegu le delo pokojnega dr. Korošca. Že prej sem omenjal, zakaj je dr. Korošec vodil svojo stranko v J.R.Z. To je bila pač v tedanjih razmerah, po mišljenju dr. Korošca, edina možna pot, da je ohranil skupnost bivše S.L.S., da je mogel v tedanji politični konstalaciji ohraniti njen politični, gospodarski in kulturni vpliv. Čisto jasno je, da se more o tej zadevi debatirati. Morda bi bila možna druga in boljša pot. Toda povdarjal sem, zakaj se je določil dr. Korošec do te oportunistične politike: radi oportunizma dela stranke. Med najvidnejšimi oportunisti, ki so ga silili na to pot je bil

pa mariborski podžupan Žebet, ki ga je stranka komaj z raznimi bonitetami odvrnila od tega, da v času najhujšega boja proti Aleksandrovi diktaturi ni vskočil v vladni tabor in obrnil hrbta S.L.S. In to, kar so delali njih očetje, očitati dr. Kreku - je pač višek političnega zavijanja! Res je, iste metode, ki se jih danes poslužujejo proti dr. Kreku, so bile krive, da je dr. Korošec bil prisiljen vstopiti v J.R.Z! In vsi ti, ki danes dr. Kreku očitajo J.R.Z., so se takrat sončili v njej, uživali njene politične bonitete, so vse to odobraval in so šele sedaj prišli do tega, da je bila ta oportunistična politika škodljiva slovenskemu narodu! Zakaj se vsi ti takrat niso oglasili k besedi?!

Dr. Kreku se očita, da je za Jugoslavijo in za kralja in to od oseb, ki so same prej komaj par kvatrov prisegale zvestobo Jugoslaviji in kralju!

Naj tu priobčim prepis govora, ki ga je imel v Ljubljani 27. marca 1941. sam podpisani tajnik tega slavnega "bloka" dr. Leskovar.

Slovenec z dne 28. marca 1941. št. 72. stran 3 objavlja sledeče poročilo:

"S L O V E N E C"

z dne 28. marca 1941, leto LXIX, številka 72. stran 3. stolpci 1 - 3, objavlja sledeče poročilo:

"RESEDA NAŠE MLADINE OB NASTOPU KRALJA PETRA II.

Domoljubna manifestacija kat. prosvetnih organizacij v U n i o n u.

Ljubljana, 27. marca.

Ob 6 popoldne so se zbrali v veliki unionski dvorani zastopniki in člani Prosvetne zveze, ZFO, Slovenske dijaške zveze in ZDK, da proslave z vso slovesnostjo nastop vladanja Nj. Vel. kralja Petra II. ...

Najprej je spregovoril predsednik PZ g. Fran Lukman.

Predsednik dr. Lukman je nato pozval predsednik ZFO dr. Žitka, naj povzame besedo.

.....

Na oder je stopil zastopnik katoliške akademske mladine, akademik Leskovar in dejal:

Prisega akademske mladine.

V tem važnem trenutku naše narodne zgodovine smo se zgrnili, da slovesno izpovemo svojo vdanost našemu kralju Petru III., vrhovnemu predstavniku naše suverene kraljevine in simbolu naše narodne svobode.

Slovenska katoliška dijaška in akademska mladina, organizirana v SDZ, se pridružuje ostali narodno zavedni slov. mladini in vsemu narodu z globokimi čustvi ljubezni in vdanosti svojemu mlademu kralju.

V teh odločilnih dneh ponosno dvigamo prapor domovinske ljubezni in pripravljenosti. Ko je marsikdo zbežan in se boji negotove bodočnosti, ko tuji agenti sejejo malodušje, moramo mi kot prva narodna bojna falanga dajati narodu poguma in samozavesti. (Tako je! Navdušeno odobravanje.)

V nas ni strahu, v naših strnjjenih vrstah ni nobenega malodušneža, ni nobenega, ki bi zapaščal prvo bojno vrsto, vsi tekajemo v ljubezni, delu in žrtvah za domovino. (Živela Jugoslavija.)

Mi smo strnjeni in enotni za svojim vrhovnim poveljnikom, ki je danes prevzel kraljevsko žezlo v svoje roke. Vsa naša nedeljiva ljubezen velja kralju in domovini. (Živel kralj Peter II.)

Čimbolj divjajo viharji, tem močnejše bijejo naša srca za domovino! Če v strašnem sovraštvu in krvi tonejo tisoči, je še silnejša naša ljubezen za slovenski narod in jugoslovansko državo!

Ponosni smo na našo sveto zemljo, za katero smo pripravljene doprinesti najvišje žrtve!

.....
Nad njo razprostira svoja mogočna krila ponosni beli orel Karadjordjevičev, v njej kraljuje naslednik tistega rodu, ki je vodil težko preizkušeni srbski narod iz turške sužnosti v svobodo. (Živeli Karadjordjeviči!)

Navdaja nas navdušenje in ponos, da lahko njemu slovenska mladina pošilja pozdrave ljubezni in prisege vdanosti.

Prepričan se, da je v duhu danes z nami, svojo mladino, ves slovenski narod.

.....
V nas je duh velikih Slovencev, ki so v zgodovini kovali usodo in bodočnost našega naroda.

Zato se bomo odzvali vsakemu pozivu vrhovnega poveljnika naše narodne sile kralja Petra II., če bi bilo potrebno.

Vzpodbujal nas bo junaški genij zmagovalca Aleksandra in nesmrtni genij slovenskega osvoboditelja dr. Korošca. (Slava jim!) Oba sta nam svetilnika, znanilca in simbola svobode. Njun genij nas je pripeljal iz hiše sužnosti v svobodni dom in njun genij nas bo vodil v bodočnost!

Zato iz vsega srca ponovno prisegamo svojo zvestobo našem kralju Petru II.! Prisegamo pred večno živim Bogom in svojim narodom, da ne bomo nikdar zapustili svojih stražnih mest! Prisegamo pri spominu pokojnega našega voditelja dr. Korošca, da hočemo vse storiti, kar je v naših močeh za dobro kralja in domovine! Živel kralj Peter II! Živela Jugoslavija!

.....
Ista številka "Slovenca" na isti strani prinaša v stolpcu 4 sledeče poročilo:

POKLONITEV PRED SPOMENIKOM KRALJA ALEKSANDRA

Po krasnem zborovanju v Unionu so se podale navdušene množice slovenske mladine na ulice...

Pred spomenikom kralja Aleksandra je med vzklikanjem kralju Petru II., Jugoslaviji in naši hrabri vojski, spregovoril nekaj navdušenih besed akademik Leskovar, nato pa se je sprevod...

.....
Ista številka "Slovenca" prinaša na strani 2, stolpec 2 - 3 sledeče poročilo:

MANIFESTACIJA AKADEMSKE MLADINE

Slovenska mladina je danes v dopoldnaskih urah priredila veličastne manifestacije za kralja in Jugoslavijo po ljubljanskih ulicah...

.....
Pod balkonom univerze je najprej spregovoril akademik Leskovar Ludvik, za njim pa akademik Neman, zastopnik srbskih akademikov, za tem pa še akademika Joza Meka in Boris Zidarič.

Če toraj sedaj primerjamo očitke okrožnice "Slovenskega bloka" glede monarhističnega zadržanja dr. Kreka, ki jo je podpisal dr. Leskovar in njegove "prisega" kralju in Jugoslaviji, potem moremo tako početje milo karakterizirati kot neresno.

Nezavisna država Slovenija.

Dr. Miha Krek nam je ob pričetku našega begunstva naročil pravilno, naj se med nami ne politizira. Za nas begunce je sedaj glavno vprašanje, da si rešimo glave in da kdej pridemo živiti nazaj v domovino. Na vsak način je vsega obžalovanja vredno, da bi se v emigraciji med seboj razdvajali z javnim politiziranjem o neodvisni in suvereni državi Sloveniji, ko ne vemo, kje si jo bomo "ustanovili" ali v Severni ali v Južni Ameriki, v Afriki ali v Avstraliji! Pred resnim svetom bi se s takimi medsebojnimi prepripi le blamirali in se izkazali kot neresni ljudje! Možna pa je o tem neka akademska debata ob prostih večerih brez kakih političnih prepripirov. Tega bi nam ne mogel nihče zameriti. Toda pred vso javnostjo se o tem prepirati, iznašati očitke, da je kdo proti samostojni Sloveniji, se radi tega razkrajati - to bi bilo pa res nezrelo početje!

Brez kake tendence politiziranja, pa se mi zdi potrebno v pojasnilo podati glede tega vprašanja nekaj misli.

Jasno je, da vsak narod stremi po svoji popolni politični suverenosti oziroma po svoji lastni državi, v kateri more kolikor mogoče samostojno razviti svojo kulturo in gospodarstvo. Glede tega smo skoro vsi Slovenci edini.

Drugo pa je vprašanje, ali je taka slovenska država možna, zmožna življenja in obstanka sama brez neke višje državne zveze z drugimi jugoslovanskimi narodi ali - brez neke višje državne zveze v Srednji Evropi. Tretje pa je vprašanje, ali je pametno danes v sedanjih razmerah priti pred svetovni forum s tako zahtevo po samostojni Sloveniji.

Ta vprašanja niso tako enostavna kot bi si jih predstavljal morda kak naiven človek! Treba jih je presojati od vseh mogočih strani, ne samo iz stališča slovenske čustvenosti in navdušenosti.

Stara indijska pravljica pripoveduje, kako so si trije slepci predstavljali slona. Eden ga je potipal pri ušesih, pa je rekel: "Slon je kakor preproga". Drugi ga je otipal pri nogah in je izrazil svojo predstavo: "Slon je kakor steber." Tretji ga je obtipal po trebuhu in je rekel: "Slon je kakor kak sod".

Tako obravnavajo kot ti slepci mnogokrat važna politična vprašanja nezreli politikastri! Vprašanje "nezavisne" in "samostojne" Slovenije je treba pretehtati z vseh možnih strani in posledic, ker narod ne sme biti nekak preizkusni kunec za nezrele eksperimente! Kakor smo že do sedaj videli, more napačna politika prinesiti ogromno škodo narodu, ki mu lahko mesto svobode prinese pogin! Tega slona "nezavisne slovenske države" je treba obtipati in presoditi od vseh mogočih strani, da si dobimo jasno sliko in da iz slona ne ustvarimo - kaknega kozla!

Ali bi bila taka država zmožna popolnoma samostojnega življenja? Slovenci smo gospodarsko tako šibki, da resni gospodarstveniki mislijo, da bi sami niti Trsta ne zmogli gospodarsko obvladati! Edino večje bogastvo slovenskega ozemlja so Trbovlje in pa njeni gozdovi, vseh drugih dobrin nam manjka. Odvisni bi bili od tujine finančno, glede rudnin, žita itd. Na vsak način je veliko vprašanje, če bi bila taka država trajno sposobna samostojnega gospodarskega življenja!

Geografsko smo Slovenci na tako neprimernem ozemlju, dabi

bilo res težko ustvariti samostojno slovenska državno ozemlje. Istra je po večini Hrvaška, če ne bi imeli Istre, potem smo skoro odrezani od morja... Smo na evropskem prepihu, preko našega ozemlja skuša nemški narod priti do morja, preko slovenskega ozemlja se skuša italijanski narod razširiti proti severu. Ali bi se mogla taka državnica sama ustavljati tem velesilam od severa ali od juga? To je jasno, da ne! Namiguje se, na mednarodno garancijo, ki naj bi jo dale velesile za to državo! O taki garanciji ni pri velesilah niti govora, pa tudi če bi jo hotele dati -, koliko časa bi pa ta garancija držala!? Take garancije so kaj trhla za deva, kot nam kaže dovolj polno zgledov iz zgodovine!

Vsaj to je treba priznati kljub vsem slovenskim željam po popolni suverenosti, da ni tako jasno, ali bi bila taka državnica sploh sposobna življenja, če tudi bi jo hotele ustvariti velesile. To vprašanje je treba trezno in od vseh strani presoditi! Pomnjenju resnih ljudi, smo Slovenci radi svojega zemljepisnega položaja in radi svoje majhnosti in gospodarske šibkosti nujno navezani na večjo državno skupnost, na večje zaledje, v katerega okvir - jasno - želimo čim večjo samostojnost!

Nadaljno vprašanje pa je, ali je v sedanjih razmerah - posito non concessio, da bi bila samostojna država Slovenija zmožna življenja - ali je v sedanjem svetovnem položaju primerno in pametno pred svetovno javnostjo ventilirati to vprašanje!

Tendenca sedanje politike velesil - Amerike in Anglije je: ustvarjati velike države, oziroma državne zveze, ki bi bile zmožne upreti se nasilju raznih totalitarnih držav in ki bi bile zmožne uspešnega gospodarskega življenja. Ne razbijati obstoječih držav, marveč celo združevati razne države v večje skupine, to je cilj sedanje ^{svetovne} ~~narodne~~ politike. Saj celo velika država Anglija čuti, da je sama prešibka, za to je Churchill ponudil celo USA združitev obeh držav v eno celoto! Celo Anglija je pripravljena sama odpovedati se nekoliko svoji suverenosti na ljubo svoji varnosti! Kako si potem moremo misliti, da bi pristala na to, da se razbijajo v drobce manjše države?!

Slovenska država kot zaledje Trsta, ki naj bi obsegala vse Slovence - iz Jugoslavije, Italije in Avstrije, je danes nemogoča. Kdor bi prihajal s to zahtevo na mednarodni forum, bi se le osmešil in onemogočil. Za to popolnoma novo državo bi morala Italija odstopiti slovensko ozemlje, Jugoslavija Slovenijo, nekaj ozemlja Ogrska in Avstrija slovensko Koroško. Kdo bi mogel danes zahtevati od Jugoslavije kaj takega? Da bi pristala na to Sovjetska Rusija, je nesmiselno misliti! Ali naj radi nezavisne slovenske države riskirajo velesile novo svetovno vojno? Kdo more biti tako naiven, da mora kaj takega misliti? O kakem takem sporazumu med velesilami torej ni govora!

Pozabiti ne smemo, da je Titova država med zmagovalskimi državami. Pri mirovni konferenci ni šlo torej za kako delitev Jugoslavije, marveč za odstop slovenskega teritorija v Italiji jugoslovanski državi. Kako bi bilo možno na sedanjih mirovni konferenci priti z zahtevo po delitvi Jugoslavije - zmagovalske države?! Noben državnik velesil bi se ne hotel osmešiti s kako tako zahtevo in z njo otežkočati že tako zamotanega svetovnega položaja! Jasno, da se tudi dr. Krek kot resen politik ni mogel osmešiti pred svetovno javnostjo s kako tako zahtevo in se s tem popolnoma onemogočiti med resnimi političnimi svetovnimi krogi.

Na mirovni konferenci bi bila možna le zahteva po tržaški državi s slovenskim ozemljem, ki bi bilo pod Italijo. Če bi bil dr. Krek nastopil s kakim takim načrtom, bi njega sedanji jugoslovanski politični krogi dolžili, da je on kriv, da niso bili Slovenci združeni v eno državno telo in da so izgubili Trst!

Ločiti moramo režim od države! Je nismo za sedanji režim v Jugoslaviji, s tem še ni rečeno, da nismo tudi za državo Jugoslavijo! Mi imamo kljub svojemu begunstvu moralne in pravne dolžnosti do svoje države. Begunci kot taki imajo tudi dolžnost, da ničesar ne store, kar bi se smatralo kot izdajstvo nad državo!

Zahtevo beguncev in njih voditelja po samostojni Sloveniji in odcepitvi od Jugoslavije bi sedanji jugoslovanski režim gotovo in priznati moramo tudi upravičeno proglasil kot izdajstvo nad državo in bi s tem po vseh zakonih dobil proti nam kaj primerno orožje za preganjanje "izdajalcev". Naše begunsko stališče bi se neprimerno še hujše poslabšalo! Če bi se tako gibanje pričelo tudi v domovini, bi bil to zelo dobrodošel povod, da se tudi tam z vso strahoto preganjajo "izdajalci". Tako bi taka akcija povzročila strašno škodo vsemu slovenskemu narodu.

Tudi dr. Maček, ki je po svojem hrvaškem konceptu jasno za hrvaško državo, nikdar v javnosti ne podaja kakih izjav za razbitje Jugoslavije. Njegova desetletna borba za hrvaško državo ni bila in tudi danes ni usmerjenja za razbitje Jugoslavije, marveč za njeno reorganizacijo!

Če bi se slovenski begunci z dr. Kreckom angažirali za samostojno Slovenijo in za razbitje Jugoslavije, bi se kaj lahko zgodilo, da si s tem onemogočimo povratek v domovino oziroma, da pridejo vsi tisti, ki bi v svetovni javnosti delali proti državi, lahko prišli ob povratku pred sodišče za zaščito države!

In končno - res je, da take Jugoslavije kot je bila, ogromna večina Slovencev noče več, da vsi želimo združitev vseh Slovencev v eno državno telo, kjer bi bila omogočena naša narodna kulturna in gospodarska samobitnost. Res je pa tudi, da danes ogromna večina Slovencev želi ohraniti Jugoslavijo, toda reorganizirano, kot federacijo vseh svobodnih jugoslovanskih narodov. Za to državo in zvestobo napram njej govore pravni, moralni pa tudi praktični razlogi. Gotovo je slovenska narodna eksistenca najboljše zavarovana v državni zvezi s sorodnimi narodi - Hrvati in Srbi, s katerimi smo iste krvi in skoro istega jezika! V tej državi se mali slovenski narod dosti lažje uveljavlja kot v kaki drugi zvezi.

Naše gospodarstvo se je tekom zadnjih trideset let preusmerilo in prilagodilo tej državni skupnosti, vsaka ločitev in razbitje te enote bi prinesla narodu gospodarsko škodo. V bivši Avstriji je vsako leto moralo kake 10,000 Slovencev v tujino, ker doma niso našli kruha! Industrija v Sloveniji, ki se je razvila v Jugoslaviji, je možna le v tej državi napredka! Če ta industrija propade, potem bo moralo zopet vsako leto na tisoče Slovencev v tujino za zaslužkom in vsi ti tisoči so za slovenski narod izgubljeni... Vsa Evropa se puli za balkanski trg, mi pa naj bi bežali od njega oziroma se ga otresali! Če se ločimo od Hrvatov in Srbov, bodo pač oni kupovali industrijske izdelke drugod, - cenejše, ker naša industrija se ni zmožna svetovne konkurence...

In končno ni od nas Slovencev odvisno, ali bo Jugoslavija obstala ali ne! Njen obstoj je odvisen od sporazuma med Srbij in Hrvati... Zakaj bi jo mi razbijali, če je niti Hrvatje ne?! Če pa jo kdaj razbijejo -, je pa tudi mi Slovenci ne bomo rešili. Eno pa je gotovo, da vprašanje zaledja Trsta ni le slovensko vprašanje! Istra je po ogromni večini Hrvaška in spada k tržakemu okolju, in bi na vsak način tudi Hrvatje morali pristati na to, da se del hrvaškega ozemlja pridruži "nezavisni slovenski državi". Ali je verjetno, da bi Hrvatje pristali na to? Dvomim! Na vsak način ne bomo Slovenci sami mogli rezati državnih mej in še manj podirati obstoječe državne oblike. Resen politik pa ne sme skočiti v temo in ne delati kakih poizkusov, ki bi lahko uničili narod!

Če se torej dr. Krek drži moralnih in pravnih obvez, če se skrbno ogiblje vsega, kar bi moglo škodovati nam beguncem in vsemu slovenskemu narodu, je potem pač nemoralno, če se mu očita, da škoduje slovenskemu narodu in da je izgubil legitimacijo zastopati slovenski narod. Taki očitki v begunstvu so skrajno nepremišljeni in škodljivi vsemu slovenskemu narodu, dokazujejo pa popolni politični nezrelosti in pomanjkljivem moralnem čutu onih, ki to iznašajo med slovensko emigracijo.

Ozdravljenje.

Nad ves slovenski narod je prišla strašna tragična katastrofa v kateri je poginilo lahko recemo okrog 100,000 ljudi, v kateri je uničeno večina narodnega premoženja, vse katoliške kulturne in socialne ustanove in v kateri zdihuje ves narod pod strašno azijsko in materialistično krvoločnostjo... Prišel je nad narod vesoljni potop...

Toda ta katastrofa prinaša tudi ozdravljenje!

Nikdar bi ne bila mogla katoliška dejavnost preobraziti slovenske meščanske družbe in one inteligence, ki je bila vzgojena v meščansko-liberalnem duhu. Nikdar bi ne bilo mogoče spreobrniti od marksizma in materializma zastrupljenih delavskih množic. - Vse je bilo kakor obsedeno in je drvelo za brezbožnim komunizmom v slepo temo. Vsako svarjenje je bilo zaman! Ta del slovenskega naroda je moral na lastni koži preizkusiti blagoslov brezbožnega komunizma, da so se mu odprle oči. V trpljenju šele se je porodilo spoznanje.

Že v domovini sta mi nekoč zatrjevala dva vodilna moža iz nekdanjega liberalnega tabora, da je med onimi liberalnimi krogi, ki niso bili zašli v okrilje komunistične OF, zrastle prepričanje, da je bila nekdanja gonja proti "klerikalizmu" in katoliški dejavnosti pogrešena in škodljiva za slovenski narod, ker je pripravljala pot demoralizaciji in - komunizmu!

V domovini je prišlo do popolnega streznenja vseh onih krogov in plasti naroda, ki niso že popolnoma zastrupljeni od materializma in komunizma.

Prodrlo je predvsem veliko spoznanje, koliko škode je slovenskemu narodu povzročila ona literarna družba, ki je v Sloveniji vzela nekako v zakup vso umetnost in literaturo. Nekoč je rekel pred menoj dr. Evgen Lampe: "Gorje narodu, če ga vodijo literati - pokvarjeni literati!" Že sto let - od Prešerna dalje se naš narod zastruplja z literaturo, ki je izpodkopavala v njem verske in moralne temelje! Kdor se je tem vplivom upiral, je bil proglašen za nazadnjaka, omejenega, ozkega človeka! Umetnik, pisatelj, ki ni plaval s tem protikrščanskim tokom, je bil v javnosti onemogočen od "oficielnih umetnikov", ki so edini hoteli imeti v zakupu vso slovensko literaturo... Da bi si ohranili nimbus umetnika, literata, da bi jih ta protikrščanska umetniška družba priznala za umetnike, je velik del "katoliško mislečih" literatov zatajil svoja načela in pričel hlapčevati nekrščanskim skaza umetnikom! In tako je postal slovenski literat diabolus, kakor se je izrazil dr. Lampe! Slovensko mladino so zapeljali predvsem literati, ki so stali najprej pod vplivom liberalnih nazorov, na to so pa zašli popolnoma pod vpliv kulturnega boljševisma...

Zdi se, da je v domovini med vsemi količkaj še zdravimi krogi prodrlo spoznanje, kam je slovenski narod zapeljala ta literarna družba. Ob zadnjem procesu proti nekdanjim liberalnim politikom dr. Borisu Furlanu in ing. Nagodetu, so brali na razpravi v Ljubljani tudi zapisnik, v katerem so ti možje karakterizirali slovenski

literate in slovenske inteligenco sledeče: "Slovence in vso Jugo=slavijo vlada skupina amoralnih ljudi, ki črpajo svojo moč iz ne=izmerne politične neumnosti izobraženstva... Slovenska inteligenca =namreč tisti del, ki se prodaja komunizmu za skledo leče,-- se u=klanja kakor dosedaj vsem tujim kakor domačim režimom, tudi komu=nistom, -- K jaslim se drenjajo Oton Zupančič, Finžgar, Vidmarji, Izidor Cankar in vsa l i t e r a r n a s v o j a t "Ljud=ska oblast" v Sloveniji je danes oblast izprijenih študentov, po=kvarjene jare gospode in delomržežev..."

Prišlo je torej v domovini spoznanje in z njim prihaja ozdravljenje! Na popolnih razvalinah bo treba vse znova graditi... Najprej pa bo treba skidati gnoj, ki se je nabral v slovenskem hra=mu muz, ki je postal - hlev!

Po katastrofah in bridkih skušnjah, ki smo jih doživeli, pa mora priti tudi do ozdravljenja v katoliških vrstah, posebno med mlajšo inteligenco.

Kaj hočemo s katoliškim gibanjem oziroma katoliško celotno dejavnostjo? Nič drugega, kot pokristjaniti vse naše privatno in javno življenje! To pa je mogoče le na jasnih katoliških načelih in na krščansko moralnem temelju. Tako se mora vršiti tudi vzgoja slovenskega inteligenčnega naraščaja za javno delo le na tej osnovi!

Katoliška dejavnost mora vzgajati svoj inteligenčni naraščaj tudi za smisel za edinost bodisi na cerkvenem kakor tudi na politično narodnem področju. Na katoliška skupnost in tudi narod ne sme dopustiti, da bi se med seboj cepili, razdvajali in prepirali radi malenkostnih razlik v mišljenju in taktiki, še manj pa le radi politične ambicioznosti posameznikov. Katoličani ne bomo mogli nikdar ustvariti katoliške družbe in ne katoliškega javnega življenja, če ne bomo edini v načelih in tudi v nastopanju in delu za svoje ideale, če se ne bo znala manjšina podrediti večini, kakor je potrebno v demokratično urejeni človeški družbi.

Komunizem in fašizem - oziroma nacizem je naravnost nasilno uničil vsako opozicijo. To je napačno, nedemokratično, ker je tudi v lastnih vrstah potreben nekak regulativ - to je kritika! Toda kritika mora biti pozitivna, ustvarjajča, ne pa razdirajoča. Fron=derstvo z razkrajajočim delom mora znati tudi demokratično urejena človeška družba v sebi iztrebiti, ker sicer je nemogoča vsaka demokracija. Nikdar ne sme katoliško gibanje dovoliti, da bi mala skupina iz osebnih ambicij, radi malenkostnih razlik v mišljenju razdvajala katoliško skupnost. V demokraciji mora vladati tudi disciplina, ne na nasilju, marveč na moralnih temeljih.

V dobi po prvem katoliškem shodu do 1.1914. smo imeli v ka=toliških vrstah malo akademsko izobražene inteligence, kolikor pa jo je bilo, je bila edina. Med njo je vladala iskrenost, ljubezen in prijateljstvo. Tako je doseglo katoliško gibanje sijajne uspehe. Pa je prišel hudič in je zasejal na njivo katoliške dejavnosti ljuliko razdora. V svojih vrstah smo imeli več stotin akademsko izobraženih, pa smo doživeli polno porazov in neuspehov radi tega, ker ni bilo edinosti. Bolje, da ima katoliška dejavnost le pet akademsko izobraženih, ki pa so enotni v mišljenju in delovanju, kakor pa da jih ima pet sto, med seboj razkrojenih in razdvojenih ter sprtih v malenkostnih prepirih.

Tu v emigraciji je nekoč neki Anglež ocenil Slovence sledeče: "Dober in talentiran narod je to, le prepirajo se radi med se=boj." To je za nas žalostno spričevalo! Teh medsebojnih sporov, struj, mladinstva in starinstva mora biti v našem gibanju konec! Na to morajo delovati vsi, ki so dobre volje, vsi, ki ne iščejo sebe, marveč res nebeško kraljestvo in njegove pravice, vsi, ki ne iščejo predvsem svojih lastnik koristi, marveč narodovo. V tem bo prišlo ozdravljenje.

Česa nam je še treba?

Več smisla za odgovornost. Dr. Evgen Lampe je nekoč kot sem že zapisal zaklical: "Zavedajte se odgovornosti"! Smisel za odgovornost je prva lastnost, ki jo mora imeti vsak, kdor se podaja na politično polje in želi kdaj igrati tu kako vodilno vlogo. Narod ni kak preizkusni kunec, na katerem bi se vadili nevešči kandidatje medicine! Narod ob takih preizkusih lahko pogine! V politiki gre za narodni, verski, kulturni in gospodarski obstoj, gre celo za življenje tisočev in tisočev, ki se lahko zaigrajo, kot smo videli v naši komaj pretekli politični zgodovini. Neprestano in neprestano je treba naši mladini zabičavati smisel za odgovornost! Tu velja, kar je rekel Gospod, da bo treba dajati odgovor za vsako nepotrebno besedo! Koliko škode med narodom napravi le ena sama nepremišljena beseda, kaj šele namenoma vržena lažna agitacija!

Politik, ki ima smisel za odgovornost, mora večkrat prevzeti na se težko odgovornost in mora biti pripravljen žrtvovati celo svojo politično existenco, da celo svoje življenje za narod!

Bilo je koncem leta 1917. Takrat je že v Ljubljani splošno našo javnost prevzelo mladinsko mišljenje. Nekoč pri večerji pravim dr. Lampetu: "Jaz mislim, da bi bilo najbolje, da vidva z dr. Sušteršičem odstopita. Pa naj prevzamejo drugi vajina mesta. Čez tri mesece vaju bodo na kolenih prosili, da zopet prevzameta delo pri deželnem odboru"! Dr. Lampe me začudeno pogleda in mi pravi: "Kdo bo pa potem nosil odgovornost za posledice? Kaj bo pa nastalo iz tega? Naš narod bo prepuščen vojaštvu in izkoriščanju, propadlo bo vse, kar smo ustvarili..." Bilo me je sram, da sem kaj takega zanimal! Pred Lampetom pa sem dobil še večje spoštovanje. Iz razgovora sem jasno razvidel, da je on in dr. Sušteršič pripravljen žrtvovati se, žrtvovati svojo reputacijo in svoje življenje rajši kot radi trenutnega političnega uspeha zapustiti svoje mesto. Dr. Sušteršič je nekoč rabil to primerko: "Miši zapuste najprej potaplajočo se ladjo, krmar pa ostane do zadnjega na mestu in je pripravljen tudi potopiti se s svojo ladjo..." Tak mora biti tudi politični voditelj! Upreti se mora tudi strastem naroda in včasih plavati tudi proti toku, če jasno vidi, da je to potrebno za narod!

Vsako politiko, posebno pa še "katoliško", morajo voditi moralna načela. Vsaka nemoralna politika prej ali slej sama v sebi skrahira! Nikdar nemoralna sredstva ne posvečujejo namena! Trenotni uspeh nemoralnih sredstev je enodnevna mušica, je balonček iz mila, ki se kmalu razpoči! Predvsem mora biti pravilo v vsej politični dejavnosti - absolutna resnica! Z lažjo se pač more narod nahujskati, nikdar pa se mu s tem ne koristi!

V politični borbi mora vladati spoštovanje osebnosti nasprotnikov. Tudi tu velja peta in osma božja zapoved! Nikdar ni dovoljeno nasprotniku jemati dobrega imena, da bi na razvalinah njegove reputacije zrastle drugi voditelji! Osebno blatenje je znak pomanjkanja srčne kulture. Kritika naj bo le stvarna, nikdar ne osebna.

Za politične voditelje so le sposobne, izkušene in moralno kvalificirane osebnosti.

Politika je velika umetnost. Če mora zdravnik študirati pet, šest in še več let, da postane dober zdravnik, kateremu smemo zaupati svoje življenje, koliko bolj mora biti izvežban in sposoben človek, ki odgovarja za življenje celega naroda! Kdor se želi posvetiti delu za narod na političnem polju, je to hvalevredno! Toda za to se mora dobro pripraviti, da ne bo diletant! Diletantstvo je nekak bistven znak mnogih slovenskih politikarjev! Treba je študi-

rati zgodovino, splošno in narodno, poznati je treba socialno vprašanje, izvežban mora biti v gospodarskih vedah, mora biti kolikor toliko tudi jurist in končno, a ne nazadnje -, poznati mora tudi katoliška in kulturna vprašanja. - Politik mora celo življenje študirati in zasledovati dnevna vprašanja! Malo sem srečal v naši javnosti takih politikov... Pri nas pa mislim že skoro vsak kmet, da je sposoben za veliko politiko in voditelja! Kaj šele med študenti...

Problem mladih in starih!

Kaj rad priznam, da so v našem javnem življenju stari mnogo grešili, vsi brez izjeme! Nihče ni nezmotljiv, errare humanum est! Churchill je gotovo med sedanjimi svetovnimi politikmi eden največjih, pa je toliko pošten, da je priznal, da je glede Jugoslavija zelo, zelo pogršel...! Tudi eno "napako" pogosto "zagreše" stari, da predolgo žive, se radi kot klop drže svojih stolčkov in da iz nekega strahu za svoje vodilno mesto ne puste v bližino in k delu mlajših! Tudi to je človeško, saj tudi slovenski kmet ne da iz rok svojega gospodarstva, dokler mezinec miga! Tode mlajši rod se pa lahko mnogo uči od starejših in neko spoštovanje do starejših in izkušenih mož je krščanska čednost, ki jo je pa pri nas kaj malo! Mi danes to bradko občutimo, da med našimi javnimi delavci manjka več izvežbanih politikov, ki bi imeli rutino na tem polju in kaj svetovnih zvez... To je tudi naša tragika! Toda - če je tako - je še večji greh, če ubijamo ugled onih maloštevilnih, ki so nam še ostali. - Pri Angležih in Amerikancih imajo vodilni politikmi nekako povprečno starost 60 - 70 let! Pri nas pa komaj dozorele može od 40 - 50 let štejemo med "starine" in jih pošiljamo v penzion. To ni zdravo!

V naših malenkostnih razmerah - je pač to problem malega naroda - se kaj rado vse zamenjava: politika in socialno ter kulturno delo! Vse je politika! Pred kratkim sem govornil z nekim visokošolcem, ki je izjavil, da je delo našega Socialnega odbora - politika! Saj je deloma to res: vse karitativno delo, vse socialno in kulturno delo je del "politike" v širšem smislu, je pač delo za javni blagor! Toda, če kdo deluje na kulturnem, socialnem, gospodarskem polju, tega še ne smemo "štemplirati" kot politika in njegovega dela ne označevati kot stremljenje za politično kariero. - In ravno tu se je pokazala slaba stran naše vzgoje v emigraciji, ko se vse naše socialno delo prazenjuje kot "politika" in, se je kot tako celo denunciralo zavezniškim oblastem, kot "klerofašizem" in se med nami večkrat čuje očitek, da je to nekaka "priprava za bodočo politično kariero..." Radi tega nekateri ovirajo iz svojega politično ambicioznega nastrojenja celo to javno delo, ker se boje, da bi kdo drug prišel na mesto njega na vodilno mesto v narodni! Ali ni tako mišljenje za "Kindergarten"? Danes gre za obstoj in življenje naše emigracije! Kdor pa misli, da bo kdo s svojim delom za to bedno maso ustvarjal svojo kasnejšo politično kariero, ta spada v otroški vrtec! Žalibog ravno iz tega nastrojenja nastaja polno nasprotovanje napram našemu socialnemu delu v emigraciji!

Katoliško gibanje in politika.

Katoliško gibanje oziroma katoliška dejavnost mora nujno zajeti in prekvašati vse panoge privatnega in javnega življenja: izobrazbo in vzgojo, kulturno delo, gospodarstvo in socialno polje, pa tudi politiko. Krščanstvo je vera življenja, ne pa prazna formula. Vsak svetovni nazor, ki ima v sebi vitalnost, nujno stremi za tem, da prekvasi vse življenje po svojih načelih. Krščanstvo je resnica in življenje po tej resnici.

Krščanstvo mora nujno stremeti in delovati za tem, da prekvasi po svojih načelih tudi politiko in njeno življenje. Krščanstvo absolutno ni samo privatna zadeva!

Indijski voditelj Gandhi je nekoč rekel: "Poskusiti hočem prepojititi politiko z duhom vere". In drugič se je izrazil: "Molitev je edino sredstvo, ki more prinesiti v vsakdanje življenje in delovanje red in mir." Gandhi je bil gotovo tudi velik politik, ki je dosegel s svojim delom svobodo ^{in mir} ~~in mir~~. Od krščanstva, ki ga je videl v Evropi, pa ga je posebno odbijalo dejstvo, da politika "krščanskih" evropskih narodov ni bila krščanska. Seveda ni dovolj poznal katoliške vere; kolikor pa je pozna evropsko krščanstvo, ga je od njega to najbolj odvrčalo, ko je videl to veliko nasprotje med krščanskimi načeli in prakso evropskih narodov v javnem življenju. Za vse kristjane je izjava Gandijeve, da hoče prekvasiti politiko z verskim duhom, strahovita obsodba.

Avstrijski katoličani so svoj čas na predlog bivšega kanclerja Dolfusa depolitizirali svoje katoliško gibanje in so se predvsem duhovniki popolnoma umaknili iz javnega življenja. Švicarska katoliška revija "Orientierung" je l. 1946. večkrat pisala o avstrijskem katoličanstvu in je povdarjala, da so avstrijski katoličani izgubili vpliv na javno življenje in da so se nekako potegnili v zgolj privatno področje. Avstrijski katoličani niso ločili depolitizacije katoliškega gibanja od desinteresiranja na javnem življenju. Tako so se desinteresirali nad političnim življenjem. Ko je pred nedolгим časom vprašal neki Slovenec odličnega katoliškega duhovnika v Avstriji, kaj misli o komunizmu, je odgovoril: "Nimam časa, da bi razmišljal o tem vprašanju." Prišlo je tako daleč, da so nekateri katoličani smatrali celo vprašanje komunizma le kot nekako strankarsko zadevo, ki ne spada v delokrog katoliške dejavnosti. In vendar je komunizem največja nevera ali kriva vera, kar jih je kdaj bilo v zgodovini narodov! Komunizem ni le nekako politično strankarsko gibanje, marveč tudi neka vera, ki ima v sebi vsaj danes veliko vitalnost, vera, ki je totalitarna, to je nazor, ki hoče po svojih načelih prekvasiti vse privatno in javno življenje človeško. Ne more biti torej katoličan napram tej "materialistični veri" indiferenten, desinteresiran... Komunizem je ravno radi tega dosegel tak razmah, ker krščanstvo v Evropi ni dovolj prekvasilo vsega gospodarsko socialnega in političnega življenja. Tako ima komunizem svojo nalogo, da katoličane sili na delo za prekvašenje vsega javnega življenja po katoliških načelih.

Katoliška dejavnost in še bolj Katoliška Akcija res ne sme biti politično pobarvana in ne združena s kako politično stranko oziroma s političnim gibanjem. Politične stranke so tvorba svetnega in časovnega značaja, nastajajo in propadajo, se preobrazujejo in delajo kompromise. Katoliška dejavnost pa je katoliški apostolat za prekvašenje vsega življenja v vseh časih v vseh narodih v vsej zgodovini Cerkve. Posebno Katoliška Akcija, je tako tesno povezana s Cerkvijo, da tvori nekak bistven del njenega apostolata. Toda področje tega apostolata ni le privatno, marveč tudi vse javno življenje. Vse mora skušati prekvasiti po katoliškem življenskem nazoru! Vse zlo in gorje sedanjega svetovnega svetovnega položaja izvira v bistvu od tod, ker se je svetovna politika popolnoma odločila od krščanskih načel resnice in morale.

Ob državnozbornih volitvah v Italiji l. 1946. je sv. oče Pij XII. na predvečer volitev sam po radiu posegel v volilno borbo in je katoličane pozval, da so po svoji vesti dolžni izvrševati svojo državljansko dolžnost ob času volitev po svojih katoliških načelih. Jasno je povedal, da katoličani ne smemo prepustiti političnega polja v roke nasprotnikom krščanstva.

Re je, da katoličani odklanjamo takozvani "klerikalizem" v tem smislu, da bi Cerkev oziroma duhovščina prevzela v roke politično vodstvo in politično odgovornost. Nikdar se ne sme kaka politična stranka, pa naj bo zgrajena še tako trdno na katoliških načelih, istovetiti s Cerkvijo, ali s Katoliško Akcijo. Na drugi strani je pa tudi res, da je katoliško gibanje in tudi Katoliška Akcija dolžna delovati za to, da se pokristjani tudi vse politično življenje.

Ni prav lahko najti pravo razmerje med katoliško dejavnostjo in strankarsko politiko. Kaj mnogokrat greše v zgodovini katoličani per excessum ali per defectum, da se preveč zaženo v eno ali drugo stran, da ali verski apostolat preveč pomešajo s strankarsko politiko, ali pa da se na političnem polju nekako desinteresirajo.

Če pa so se vršile glede tega v našem javnem življenju napake, ki so nujna posledica vsega človeškega dela, nas to ne sme odvracati od onega apostolata, ki ima namen pokristjaniti vse politično delo. Iz napak se moramo učiti, nikdar pa ne vreči puške v kruzoo! Aktivnost na vseh poljih privatnega in javnega življenja je znak živega krščanstva.

Zaključek.

Ta spis je namenjen le za katoliško mlajšo inteligenco in za naš inteligenčni naraščaj. Želim, da bi ne zašel med širšo javnost, ker bi razkrivanje naših narodnih ran med ljudstvom moglo kvarno vplivati.

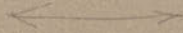
Upam, da bo vsak razvidel iz velotnega spisa, da me je pri vsem vodila iskrenost. ljubezen do resnice, ljubezen do slovenskega naroda in srčna želja, da se doseže med katoliško inteligenco popolna edinost in da se konča naša tragika razdorov!

Morda bodo koga neprijetno zadele kaké ugotovitve! Osebnih napak sem skušal omeniti le toliko, kolikor se mi je zdelo potrebno radi resnice in razjasnitve dogodkov po načelu: resnica nad vse! Zgodovinar Pastor se v svoji zgodovini i papežev drži tudi tega načela in ne prikriva niti napak papežev v zgodovini! Če celo v zgodovini papežev ni brez napak, potem je jasno, da tudi zgodovine političnih in tudi katoliških gibanj ni brez osebnih napak! Med političnimi osebnostmi v zgodovini je pač malo, zelo malo svetniških tipov! Tudi ni noben javni delavec nezmotljiv! Apoteoza političnih osebnosti, ki niso bili svetniki, retuširanje njihove osebnosti v ta namen, da bi zgedali kot nekaki idealni in svetniški tipi, kar niso bili, je potvarjanje resnice. To velja glede mrtvih! Kar pa tiče živih osebnosti, ki jih omenjam, pa bi pripomnil to-le: Nam ne gre za ubijanje osebnosti in ne za rekrimacije, marveč za pozitivno delo! Nikogar ne želimo edbijati od javnega dela za dobrobit naroda in za napredek katoliške dejavnosti! Mi želimo vse napake pozabiti in tudi odpustiti vse vsem, ki so dobre volje. Slovenci smo majhen narod in krvavo potrebujemo vsakega katoliškega inteligenta. Večkrat povdarjam, da je človeško močtiti se! Ko zmote ali napake radi javnega dobra ugotavljamo, hočemo osebnost spoštovati. Ponovno sem pregledoval spis, da bi ne bilo v njem količkaj takega, kar bi bilo proti krščanski ljubezni do osebnosti. Javni delavec pa se izpostavlja sam tudi javni kritiki, za to ne more opravičeno biti užaljen, če se stvarno kritizira njegovo javno delo.

Vsem, ki so dobre volje, naj bi bil ta spis klic na skupno in enotno delo za naše katoliške ideale, da bi se vsi pri delu zavedali, da nas bo le resnica, pravica in ljubezen osvobodila iz naše tragike!

5.5 cm

BEROS STUDIOS
6116 ST. CLAIR AVE.
CLEVELAND, O.

